

تعلیم و تربیهٔ اسلامی

صنف هفتم

(مذهب جعفری)

سال چاپ: ۱۳۹۸ هـ. ش

تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف هفتم (مذهب حعفری)

تعلیم و تربیهٔ اسلامی صنف هفتم (مذهب حعفری)

سرود ملی

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هېواد به تل ځلیږي
په سینه کې د آسیا به
نوم د حق مو دی رهبر

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی یې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه یان
لکه لمر پر شنه آسمان
لکه زړه وي جاویدان
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

وزارت معارف

تعلیم و تربیهٔ اسلامی

صنف هفتم

(مذهب جعفری)

سال چاپ: ۱۳۹۸ هـ ش

مشخصات کتاب

مضمون: تعلیم و تربیهٔ اسلامی

مؤلفان: گروه مؤلفان کتاب‌های درسی دیپارتمنت تعلیم و تربیهٔ اسلامی نصاب تعلیمی

ویراستاران: اعضای دیپارتمنت ویراستاری و ایدیت زبان دری

صنف: هفتم (مذهب جعفری)

زبان متن: دری

انکشاف دهنده: ریاست عمومی انکشاف نصاب تعلیمی و تالیف کتب درسی

ناشر: ریاست ارتباط و آگاهی عامهٔ وزارت معارف

سال چاپ: ۱۳۹۸ هجری شمسی

مکان چاپ: کابل

چاپخانه:

ایمیل آدرس: curriculum@moe.gov.af

پیام وزیر معارف

اقرأ باسم ربک

سپاس و حمد بیکران آفریدگار یکتایی را که بر ما هستی بخشید و ما را از نعمت بزرگ خواندن و نوشتن برخوردار ساخت، و درود بی‌پایان بر رسول خاتم- حضرت محمد مصطفی ﷺ که نخستین پیام الهی بر ایشان «خواندن» است.

چنانچه بر همه‌گان هویداست، سال ۱۳۹۷ خورشیدی، به نام سال معارف مسمی گردید. بدین ملحوظ نظام تعلیم و تربیت در کشور عزیز ما شاهد تحولات و تغییرات بنیادینی در عرصه‌های مختلف خواهد بود؛ معلم، متعلم، کتاب، مکتب، اداره و شوراهای والدین، از عناصر شش‌گانه و اساسی نظام معارف افغانستان به شمار می‌روند که در توسعه و انکشاف آموزش و پرورش کشور نقش مهمی را ایفا می‌نمایند. در چنین برهه سرنوشت‌ساز، رهبری و خانوادۀ بزرگ معارف افغانستان، متعهد به ایجاد تحول بنیادی در روند رشد و توسعه نظام معاصر تعلیم و تربیت کشور می‌باشد.

از همین‌رو، اصلاح و انکشاف نصاب تعلیمی از اولویت‌های مهم وزارت معارف پنداشته می‌شود. در همین راستا، توجه به کیفیت، محتوا و فرایند توزیع کتاب‌های درسی در مکاتب، مدارس و سایر نهادهای تعلیمی دولتی و خصوصی در صدر برنامه‌های وزارت معارف قرار دارد. ما باور داریم، بدون داشتن کتاب درسی باکیفیت، به اهداف پایدار تعلیمی در کشور دست نخواهیم یافت.

برای دستیابی به اهداف ذکرشده و نیل به یک نظام آموزشی کارآمد، از آموزگاران و مدرسان دلسوز و مدیران فرهیخته به‌عنوان تربیت کننده‌گان نسل آینده، در سراسر کشور احترامانه تقاضا می‌گردد تا در روند آموزش این کتاب درسی و انتقال محتوای آن به فرزندان عزیز ما، از هر نوع تلاشی دریغ نورزیده و در تربیت و پرورش نسل فعال و آگاه با ارزش‌های دینی، ملی و تفکر انتقادی بکوشند. هر روز علاوه بر تجدید تعهد و حس مسؤولیت پذیری، با این نیت تدریس راآغاز کنند، که در آیندۀ نزدیک شاگردان عزیز، شهروندان مؤثر، متمدن و معماران افغانستان توسعه یافته و شکوفا خواهند شد.

همچنین از دانش آموزان خوب و دوست داشتنی به مثابه ارزشمندترین سرمایه‌های فردای کشور می‌خواهم تا از فرصت‌ها غافل نبوده و در کمال ادب، احترام و البته کنجکاوی علمی از درس معلمان گرامی استفادۀ بهتر کنند و خوشه چین دانش و علم استادان گرامی خود باشند.

در پایان، از تمام کارشناسان آموزشی، دانشمندان تعلیم و تربیت و همکاران فنی بخش نصاب تعلیمی کشور که در تهیه و تدوین این کتاب درسی مجدانه شبانه روز تلاش نمودند، ابراز قدردانی کرده و از بارگاه الهی برای آن‌ها در این راه مقدس و انسان‌ساز موفقیت استدعا دارم.

با آرزوی دستیابی به یک نظام معارف معیاری و توسعه یافته، و نیل به یک افغانستان آباد و مترقی دارای شهروندان آزاد، آگاه و مرفه.

دکتور محمد میرویس بلخی

وزیر معارف

فهرست مطالب

درس اول

مباحث مقدماتی
علم عقاید

هدف: یادگیری کلیات بحث علم عقاید

پرسش

۱. در مورد علم عقاید چه می‌دانید؟

یکی از مسایلی که در تمامی رفتارهای انسان بسیار اثرگذار می‌باشد عقاید و باورهای انسان می‌باشد از آن‌جایی که ما مسلمان هستیم مطابق شریعت اسلام نمی‌توانیم در اصول دین یا همان عقاید خود از دیگران تقلید نماییم پس لازم است در مورد اصول دین علم و آگاهی پیدا نماییم ولی قبل از آغاز بحث در مورد اصول دین در درس‌های بعد، لازم است در این درس در مورد علم عقاید مطالبی را یاد بگیریم.

وظایف علم عقاید

علم عقاید؛ علمی است که در مورد اصول و باورهای اساسی دین بحث می‌کند. این علم به نام‌های دیگر از جمله «علم کلام» نیز خوانده شده است.

هر یک از علوم، عهده دار وظایفی می‌باشند، برای علم عقاید یا کلام، نیز وظایفی[۱] ذکر نموده اند که در ادامه به بعضی از آن‌ها اشاره می‌شود.

۱. بیان و توضیح اصول دین مبین اسلام

اصول و باورهای اساسی دین مبین اسلام در قرآن مجید بیان شده است. پس از قرآن شریف، پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و ائمه اطهار علیهم السلام و شاگردان ایشان به بیان و توضیح این موضوعات پرداخته اند. دانشمند علم کلام، پس از جستجو در متون دینی، اصول و باورهای اساسی دین را از این متون استخراج نموده و آن‌ها را تنظیم کرده و برای استفادۀ معتقدان بیان می‌نمایند.

۲. دفاع از باورهای دینی

هرچه زمان به پیش می‌رود و دامنه علوم و معارف بشری وسیع‌تر می‌گردد، سؤالات جدیدی در موضوعات مختلف دین پدید می‌آید. لذا دانشمند دین، باید توانمندی و آماده‌گی جواب‌گویی به سوال‌های جدید را داشته باشند. در درس‌های آینده با نمونه ای از موضوعات مورد بحث آشنا خواهیم شد.

۱. درس‌نامه عقاید، علی شیروانی، دفتر تحقیقات و تدوین متون درسی، مرکز جهانی علوم اسلامی، چاپ دوم، تابستان ۱۳۷۸، صفحه ۱۹ الی ۲۰

تعریف علم عقاید

با توجه به وظایف علم عقاید که در بالا عنوان گردید می‌توان علم عقاید را چنین تعریف نمود: علم عقاید، علمی است که دربارهٔ عقاید اسلامی، یعنی آن‌چه از نظر اسلام باید به آن معتقد بود و ایمان داشت، به ترتیب ذیل بحث می‌کند:

۱) آن‌ها را توضیح می‌دهد.

۲) درباره‌ی آن‌ها استدلال می‌کند.

۳) از آن‌ها دفاع می‌نماید[۱].

موضوع علم کلام

هر یک از علوم مختلف دارای موضوع مشخص است. مثلا؛ در علم کیمیا، تغییرات کیمیاوی مواد، موضوع بحث و بررسی قرار می‌گیرد. در بیولوژی، موجودات زنده موضوع بحث است و موضوع علم فزیک، تغییرات فیزیکی، مواد و موضوع مورد بحث تاریخ، حوادث و وقایع زنده‌گی انسان‌ها در گذشته می‌باشد.

اگر چه به نظر می‌رسد علم کلام یا عقاید، موضوع معین و خاصی نداشته باشد چون در علم کلام از موضوعات و مسایل متنوعی چون شناخت، چگونگی ارتباط خدا با مخلوقات، نبوت، جبر و اختیار، قیامت و... بحث می‌شود ولی می‌توان گفت در حقیقت علم عقاید با داشتن مسایل متنوع یک موضوع کلی دارد و آن، همان عقاید، باورها و اصول دین است.

فعالیت

۱. برای فهمیدن بهتر درس به‌صورت دو یا سه نفری با هم‌دیگر درس را خوانده و بحث کنید.

۲. بدون مراجعه به کتاب خلاصه درس را در چهار خط بنویسید.

ارزش‌یابی

۱. علم عقاید؛ علمی است که در مورد ..... و ..... بحث می‌کند.

۲. علم عقاید را تعریف کنید.

۳. وظایف علم عقاید را بیان نمایید و یک مورد آن را شرح دهید.

---

۱. مطهری، مرتضی، آشنایی با علوم اسلامی، انتشارات صدرا، ج ۲، ص ۹

درس دوم

راه‌های خدا شناسی (۱)

هدف: آشنایی با راه‌های خدا شناسی

پرسش‌ها

۱. آیا تا حالا در مورد آشنا شدن با رنگ گل‌ها، بوهای مختلف، سختی و نرمی اشیاء و مزه ی غذاها فکر کرده اید؟ آیا می‌دانید چگونه با این خصوصیات اشیاء آشنا می‌شویم؟

۲. به نظر شما آیا از همان راه‌هایی که برای شناخت محیط استفاده می‌شود می‌توان خداوند را هم شناخت؟

یکی از امتیازات مهم انسان‌ها نسبت به موجودات دیگر این است که انسان‌ها از نعمت بزرگ فهم و شعور بهره‌مند می‌باشد که با برخورداری از این نیرو به شناخت اشیاء دست می‌یابد.

شناخت، اعمال ما را ارزشمند می‌کند. هر چه انسان از وسایل بیشتر و دقیق تری برای شناخت استفاده کند، شناخت انسان وسیع‌تر و عمیق‌تر می‌گردد.

ابزار شناخت

یکی از ابزار شناخت انسان‌ها حواس ظاهری، مانند: چشم، گوش، بینی و ... می‌باشد البته انسان محدود به همین حواس ظاهری نیست بلکه انسان از یک وسیلهٔ دیگر شناخت یعنی عقل نیز برخوردار می‌باشد.

بسیاری از دانش‌های ما نسبت‌به خود و جهان خارج از طریق حواس به دست می‌آیند مانند علم به رنگ‌ها، مزه‌ها، بوها، نرمی و.... اما حقایقی چون روابط ریاضی و مسائل منطقی و فلسفی، که اموری قابل حس نیستند، توسط عقل انسان درک می‌شوند.

راه‌های شناخت خداوند جَلَّ جَلالُه

برای شناخت و اثبات خداوند جَلَّ جَلالُه می‌توان از راه‌های گوناگون استفاده نمود. بعضی آن‌ها آسان و در حد فهم عموم است، برخی در حدّ متوسط و بعضی بسیار پیچیده اند. به طور کلی راه‌های شناخت خداوند را به دو راه کلی تقسیم می‌نمایند[۱]» راه درون یا فطرت“ و دیگری، ”راه بیرون“. که قرآن کریم نیز به آن اشاره دارد: ﴿**سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ**؛ به زودی نشانه‌های خود را در آفاق و در درون انسان‌ها به آنان نشان خواهیم داد تا حقّانیّت خدا برای آن‌ها ثابت شود﴾[۲].

---

۱. پنجاه درس اصول عقاید برای جوانان، ناصر مکارم شیرازی، ناشر مدرسه الامام علی بن ابیطالب، صفحه ۲۵

۲. سوره فصلت آیه ۵۳

الف) راه درون یا فطرت

هر انسانی در عمق وجود خود احساس وابستگی و کششی خاص به قدرتی بی نهایت دارد گر چه ممکن است این گرایش به دلایلی مورد غفلت قرار گیرد ولی در مواقع خاص با کنار رفتن پردهٔ غفلت، انسان متوجه منشا این نیرو، یعنی خداوند متعال می‌گردد.

ب) راه بیرون

این راه شامل دو راه وحی و عقل می‌باشد ما در اثبات عقاید و احکام دینی، از همه راه‌های معتبر شناخت بهره می‌گیریم، عقل و وحی از جمله ی این راه‌ها می‌باشد.

منظور از «وحی» کتاب آسمانی ما قرآن کریم، احادیث رسول گرامی اسلام ﷺ و سخنان ائمه علیهم‌السلام می‌باشد.

راه استدلال عقلی: یکی از راه‌های مورد استفاده در شناخت خداوند استفاده از عقل می‌باشد از این راه در مباحثی مانند «اثبات وجود خدا»، استفاده می‌شود.

فعالیت

۱. با توجه به آیه زیر، نمونه‌هایی از نشانه‌های خداوند جل جلاله در خارج از وجود انسان‌ها و در جهان هستی را یافته و انشایی در مورد آن بنویسید.

«سنریهم ایاتنا فی الافاق و فی انفسهم حتّی یتبیّن لهم انّه الحقّ»

۲. زمانی که درس می‌خوانید دقت نمایید از چه راه‌هایی برای یادگیری استفاده می‌کنید برای یکی از دوستان خود در این مورد توضیح دهید.

ارزش‌یابی

۱. یکی از امتیازات مهم انسان‌ها نسبت به موجودات دیگر این است که انسان‌ها از نعمت بزرگ .... و .... بهره‌مند می‌باشد.

۲. به طور کلی راه‌های شناخت خداوند جل جلاله را به دو راه تقسیم می‌نمایند .... و دیگری، «..............».

۳. ابزار شناخت انسان را نام‌برده و برای هر کدام مثالی ذکر کنید.

درس سوم

راه‌های خدا شناسی (۲)
فطرت

هدف: آشنایی با فطرت و طریق استدلال فطرت بر وجود خداوند

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ[1]

وقتی انسان که از زندگی روزانه خیلی خسته می‌شود و یا مشکلات بر او هجـــــوم می‌آورد غم و اندوه وجود او را فرا می‌گیرد ناگهان کشش و روشنایی عجیبی او را به خود فرا می‌خواند این نیرو در سختی‌ها تکیه‌گاه او است و به او امیـــــد زنده‌گی و شادابی می‌دهد و...

آیا تا به حال برای شما چنین حالاتی به‌وجود آمده است؟

در وجود انسان‌ها کشش‌های مختلفی وجود دارد که هر کـــدام انسان را به سویی می کشاند بعضی از این نیروها مشترک بین انسان‌ها و حیوانات می‌باشند مانند تشنگی و گرسنگی و... به این دسته از کشش‌ها غریزه گفته می‌شود. علاوه بر غرایز در وجود انسان‌ها کشش‌های دیگری نیز وجود دارد که فقط مخصوص انسان‌ها است این نوع کشش‌ها را که در همه مردم به‌صورت همیشگی وجود دارد و در به وجود آمدن آن استاد و تمرین نقش ندارد، فطرت گویند. یکی از احساسات عمیق انسان میل به بی نهایت، عشق به کمال و علاقه به باقی ماندن است که رابطه با خداوند و پرستش او، تامین کننده این تمایلات فطری می‌باشد.

دین فطری

وقتی می‌گوییم دین فطری است، یعنی گرایش به اساسات دین، در همه انسان‌ها وجود دارد. این نوع از گرایش انسان در حقیقت همان فطرت خدا جویی انسان می‌باشد.

خداوند در قرآن کریم در مورد فطری بودن دین می‌فرماید: «**فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ**»[2]

باگرایش به سوی حق به دین روی آور که این سرشتی است که خداوند همه انسان‌ها را بر آن آفریده، هیچ دگرگونی در آفرینش الهی نیست (و این فطرت در همه انسان‌ها ثابت است) این است آیین استوار، ولی اکثر مردم نمی‌دانند.

چگونگی دلالت فطرت بر وجود خداوند

شناخت خداوند از راه درون و فطرت بسیار آسان است، اگر راه فطرت با تفکّر و تدبر هم‌راه شود، انسان شناخت خاصی نسبت به معبود خود می‌یابد. این راه نزدیک‌ترین راه شناخت خداوند است به همین دلیل اولیای الهی، همه‌گان را به پیمودن این راه فرا خوانده اند.

شخصی خدمت امام صادق عرض کرد: خدا را به من آن‌چنان معرفی کن که گویی

۱. سوره روم - آیه ۳۰
۲. سوره روم- آیه ۳۰

او را می‌بینم.
حضرت از او سؤال کرد: آیا تا به حال از راه دریا سفر کرده‌ای؟
گفت: بلی
فرمودند: آیا اتفاق افتاده که کشتی در دریا بشکند؟
گفت: بلی، یک‌بار در سفری چنین حادثه ای پیش آمد.
فرمودند: آیا به جایی رسیدی که امیدت از همه چیز بریده شود و مرگ را نزدیک به خود ببینی؟
گفت: بلی چنین شد.
فرمودند: آیا در آن حال امیدی به نجات خود داشتی؟
گفت: بلی
فرمودند: در آن جا که وسیله ای برای نجات تو وجود نداشت، به چه کسی امیدوار بودی[1]؟
آن شخص فهمید که در آن حال گویا دل او با کسی ارتباط داشته، در حدّی که گویی او را می‌دیده است. این همان حالتی است که گاهی برای انسان دست می‌دهد زمانی که توجه انسان از همه چیز قطع شد در این حال انسان رابطه ای قلبی با خدا می‌یابد و آیه ذیل ناظر بهمین موضوع است.

فَاِذَا رَکِبُوا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصينَ لَهُ الدِّينَ فَلَمَّا نَجّاهُمْ اِلَي الْبَرِّ اِذَا هُمْ يُشْرِكُون.[2]

هنگامی که سوار کشتی می‌شوند خالصانه خدا را می‌خوانند و هنگامی که آنان به ساحل نجات می‌رسند، ناگهان شرک می‌ورزند.

فعالیت

با یکی از دوستان خود گفتگوی امام صادق علیه‌السلام و سوال کننده را به‌صورت تمثیل در صنف اجرا نمایید.

ارزش‌یابی

۱. وقتی گفته می‌شود، دین فطری است، یعنی .... و .... و ....، در همه انسان‌ها وجود دارد.
۲. معنی فطرت چیست؟
۳. ویژه‌گی‌های فطری انسان را نام ببرید.

کارخانه‌گی

نمونه‌های از فطریات را پیدا نموده و برای جلسه بعد برای هم‌صنفی‌های خود شرح دهید.

---

۱. مصباح یزدی، معارف قرآن، ص ۲۹، به نقل از توحید صدوق، ص ۲۳۱. تفسیر المیزان (ترجمه)، ج ۱۲، ص ۳۷.
۲. عنکبوت

درس چهارم

راه‌های خداشناسی (۳)
شگفتی‌های طبیعت

هدف: آشنایی با شگفتی‌های طبیعت نشانهٔ وجود خدا

أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ[۱]

طبیعت در قرآن

آیات زیادی در قرآن کریم وجود دارند که انسان‌ها را به مشاهده طبیعت فرا می‌خواند و جلوه‌های شگفتی آور جهان آفرینش را، نشانه‌های قدرت، عظمت و علم بی پایان خداوند ﷻ معرفی می‌کنند و چنین بیان می‌دارد. «**إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ**»[۲]. همانا در آفرینش آسمان‌ها و زمین و گردش شب و روز نشانه‌هایی است (بر وجود خداوند) برای صاحبان خرد.

با پیشرفت علم و دانش بشری هر روز اسرار جدیدتری از عالم آفرینش پیش روی ما گشوده می‌شود ما هر اندازه در موجودات عالم بیشتر تفکر کنیم، بیشتر با اسرار هستی آشنا می‌شویم و این شناخت، سبب آشنایی و شکوفایی عشق و علاقه روزافزون ما به مبدا هستی می گردد.

شگفتی‌های آفرینش

یکی از شگفتی‌های عالم طبیعت حرکت و پویایی تمام موجودات عالم است که دو مورد از این پویایی‌ها را با هم مرور می‌نماییم.

حرکت در آسمان

آسمان ما شامل هزاران کهکشان است که هر کدام دارای هزاران ستاره و سیارهٔ بزرگ‌تر از کره زمین می‌باشد. کهکشانی که کرهٔ زمین و خورشید در آن قرار دارد کهکشان راه شیری نامیده می‌شود.

مدتی تصور بر این بود که زمین ثابت است و تمامی سیارات و ستاره‌گان به گرد زمین می‌گردند.

سال‌ها گذشت با پیشرفت علوم ثابت شد که زمین به همراه دیگر سیارات به گرد خورشید در گردش اند.

۱. سوره ق/ آیه ۶
۲. آل عمران /۱۹۰

هم‌چنان در اوایل گمان بر این بود که خورشید ثابت است و فقط این سیارات منظومه شمسی است که به دور خورشید می‌گردند ولی حالا اثبات شده که خورشید با همه سیارات و ستاره‌گان اطرافش در حرکت اند، یعنی آن‌ها دور نقطه مرکزی کهکشان می‌گردند. قرآن شریف در باره حرکت خورشید می‌فرماید: «**وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ**[1]»

واژه «مُستقر» به معنی جای ثابت و مشخصی است که شئ یا فرد در آن است ضمن این‌که به این‌طرف و آن‌طرف نیز رفت و آمد می‌کند. خورشید همان‌طور که آیه توصیف می‌کند در «مستقر» خود در حرکت است.

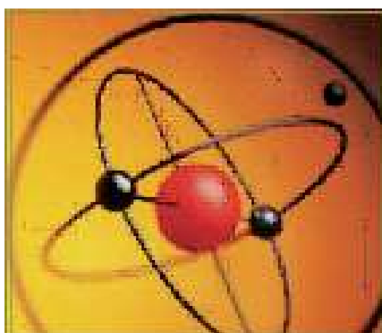
البته حرکت فقط به ستاره‌گان و سیارات کهکشان راه شیری محدود نمی‌شود بلکه کهکشان راه شیری، خود با سرعت معینی در فضا در حرکت است. به عبارت بهتر هزاران کهکشان و ستاره‌گان موجود در آن هر یک در مدارهای معین خود به طور همزمان در حال گردش اند. نگهداری این مجموعه در حال حرکت به‌صورت منظم، بسیار شگفت انگیز است.

برای آشنایی بیشتر با پویایی عالم به دنیای بسیار خرد و اجزای عالم، توجه می‌کنیم تا در آن‌جا نیز این پویایی را مشاهده کنیم.

حرکت در دنیای الکترون‌ها

همان طور که می‌دانید مواد از اجزایی به نام مالیکول تشکیل یافته و مالیکول‌ها نیز از ذرات دیگری به‌نام اتم‌ها به‌وجود آمده است. هر اتم از چند جز خردتری تشکیل شده که یکی از آن اجزاء، الکترون نام دارد.

چنانچه می‌بینیم تمامی این عالم از ریزترین اجزا تا بزرگ‌ترین آن‌ها در حرکت و تکاپو، هستند. این پویایی، تلاش و حرکت کوچک‌ترین و بزرگ‌ترین اجزای عالم یکی از زیباترین شگفتی‌های عالم به حساب می‌آید.

---

۱. سوره یس/۳۸

ما از این حرکت‌ها و پویایی‌های منظم عالم به وجود آفرینندهٔ آن پی می‌بریم و در تمام عالم هستی نشانه‌های علم و قدرت او را به طور آشکار مشاهده می‌کنیم.

در سال‌های آینده با نمونه‌های دیگری از این شگفتی‌ها آشنا خواهیم شد.

فعالیت‌ها

۱. با توجه به آیات درس مثال‌هایی از شگفتی‌های آفرینش را که می‌شناسید برای دوستان خود بیان نمایید.

۲. در مورد گردش و چرخش زمین و تاثیرات آن انشایی بنویسید.

ارزش‌یابی

۱. ما هر اندازه در موجودات عالم بیشتر تفکر کنیم، بیشتر با .... آشنا می‌شویم و این شناخت، سبب آشنایی و .... و .... روزافزون ما به .... می‌گردد.

۲. قرآن شریف در باره موجودات جهان وجلوه‌های هستی چه می‌فرماید.

۳. ما از این حرکت‌ها و پویایی‌های منظم عالم به وجود .... آن پی می‌بریم.

درس پنجم

پیامبران الهی علیهم‌السلام

هدف: آشنایی با پیامبران الهی علیهم‌السلام

پرسش: پیامبران الهی علیهم‌السلام چه کسانی بودند و چه اهدافی داشته اند؟

﴿رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾[1]

ضرورت بعثت انبیا:

از آن‌جایی که انسان‌ها نمی‌توانند تنها با استفاده از عقل راه سعادت خود را بیابند لذا خداوند جل‌جلاله از بین انسان‌ها، کسانی را برگزیده تا بشر را به سوی کمال و سعادت ابدی راهنمایی نماید. به این انسان‌های برگزیدۀ الهی کــه دستورات خداوند جل‌جلاله را به بشر می‌رساند پیامبر گفته می‌شود. در روایات اسلامی از پیامبران علیهم‌السلام به رسول و حجت ظاهر الهی نیز تعبیر شده است.

پیامبران علیهم‌السلام از طریق وحی با مبدا هستی در ارتباط بوده و تعالیم الهی را از این طریق وحی دریافت می‌نمایند و پس از دریافت وحی، تعالیم و آموزه‌های خداوند جل‌جلاله را بدون کم و زیاد به مردم می‌رسانند.

هدف اساسی دعوت پیامبران علیهم‌السلام سعادت و کمال انسان‌ها از طریق ایمان به خداوند جل‌جلاله و معاد بوده است پیامبران علیهم‌السلام با استفاده از آموزه‌های دینی مردم را تربیت می‌نمایند. آموزه‌های الهی به تمامی بخش‌های زنده‌گی فردی و اجتماعی انسان‌ها توجه دارد.

برای آشنایی بیشتر با پیامبران الهی علیهم‌السلام بخشی از داستان زنده‌گانی حضرت ابراهیم علیه‌السلام را باهم می‌خوانیم.

دعوت به توحید:

حضرت ابراهیم علیه‌السلام یکی از پیامبران الهی بود و در شهر بابل زنده‌گی می‌کرد.

مردم بابل در ناز و نعمت بسر می‌بردند آنان به‌جای پرستش خدای یگانه، بت‌هایی را که با دست خود می‌ساختند، می‌پرستیدند در آن زمان، فرمانروای بابل نمرود نام داشت در آن

---

۱. و رسولان را فرستاد که نیکان را بشارت دهند و بدان را بترسانند تا آن که پس از فرستادن این همه رسولان مردم را بر خدا حجتی نباشد و خدا همیشه مقتدر و کارش همه بر وفق حکمت است. سوره نساء/ آیه ۱۶۵

محیط فاسد، ابراهیم بنا بر قول مشهور نزد کاکای خود «آذر» زنده‌گی می‌کرد.

حضرت ابراهیم‌علیه‌السلام می‌دانست که بت‌ها نزد خداوندجل‌جلاله هیچ ارزشی ندارد به همین جهت تصمیم گرفت دعوت مردم به سوی خداوندجل‌جلاله را آغاز نماید و ملت خود را از شرک و لجن‌زار مفاسد نجات بخشد.

ابراهیم‌علیه‌السلام با اخلاق نیکو مردم را از بت پرستی منع می‌کرد ولی مردم جاهل از پرستش بت‌ها دست بر نمی‌داشتند تا این که آن حضرت مبارزه خود با بت و بت پرستی را به طور جدی‌تر ادامه داده و با شدت از بت و بت پرستی انتقاد می‌نمود.

آوازه مخالفت ابراهیم‌علیه‌السلام با بت پرستی و طاغوت پرستی در همه جا پیچید. نمرود حاکم سرزمین بابل، فرمان داد فورا ابراهیم‌علیه‌السلام را به حضورش بیاورند.

ابراهیم‌علیه‌السلام را نزد نمرود آوردند. نمرود بر سر ابراهیم‌علیه‌السلام فریاد زد و پس از اعتراض به کارهای او گفت: خدای تو کیست؟

ابراهیم‌علیه‌السلام فرمود: خدای من کسی است که مرگ و زنده‌گی ام در دست اوست.

نمرود از راه غلط اندازی وارد بحث شد و گفت: این‌که در اختیار من است. مـــن زنده می‌کنم و می‌میرانم. مگر نمی‌بینی مجرم محکوم به اعدام را آزاد می‌کنم و اگر بخواهم زندانی غیر محکوم را اعدام می‌نمایم. آنگاه دستور داد یک شخص محکوم به اعدام را آزاد نمایند و یک زندانی غیر محکوم را اعدام کنند.

دستور نمرود اجرا شد ماموران نمرود، یک مجرم محکوم به اعدام را آزاد کردند و یک زندانی غیر محکوم را اعدام نمودند.

ابراهیم بی درنگ استدلال خود را تغییر داد و گفت: تنها زنده‌گی و مرگ نیست، بلکه همه هستی به دست خداست. بر همین اساس خدای من کسی است که صبح‌گاهان خورشید را از افق مشرق بیرون می‌آورد و غروب، آن را در افق مغرب فرو می‌برد. اگر راست می‌گویی که تو خدای مردم هستی، خورشید را به عکس از مغرب بیرون آر و در مشرق فرو بر.

نمرود در برابر این استدلال، آن‌چنان شد که از سخن گفتن باز ماند. و متوجه شد اگر آشکارا با ابراهیم دشمنی کند، رسواییش بیشتر می‌شود. ناچار دست از ابراهیم کشید تا در یک فرصت مناسب از او انتقام گیرد لذا ماموران در جاهای مختلف قرار داد تا با تهدید و فشار مردم را از تماس با ابراهیم دور نمایند. و از طرف دیگر در انتظار روزی بود تا ابراهیم

را از بین برد.

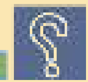
خداوندﷻ در آیات مختلف قرآن از پیامبران خود یاد نموده است. مثلا در آیاتی از آنان با لفظ «عبد» و «عباد» یاد کرده است چنان که در باره، حضرت یوسف می‌فرماید: «**إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ**[1]»

هم‌چنین پیامبران در آیات دیگر قرآن کریم با اوصافی مانند: مومنین، محسنین، صالحان و ... به ما معرفی شده است در پرتو این اوصاف زیبا، جایگاه بلند و والای پیامبران الهی علیهم‌السلام برای ما مشخص می‌گردد.

فعالیت

با چند نفر از دوستان خود داستان حضرت ابراهیم علیه‌السلام را به‌صورت تمثیل در بین صنف اجرا نمایید.

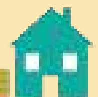

ارزشیابی

۱. پیامبران علیهم‌السلام از طریق .... با مبدا هستی در ارتباط بوده است.

۲. هدف اساسی دعوت پیامبران علیهم‌السلام... و ... از طریق ایمان آنان به مبدا و معاد بوده است.

۳. با توجه به ابتدای درس از داستان حضرت ابراهیم علیه‌السلام چه چیزهایی می‌توان فهمید.

کارخانه‌گی

داستان دعوت حضرت ابراهیم علیه‌السلام را در قرآن بیابید و آیات آن را در کتابچه خود یادداشت نمایید.

۱. سوره یوسف /آیه۲۴

درس ششم

ویژه‌گی‌های پیامبران علیهم‌السلام

هدف: آشنایی با ویژه‌گی‌های پیامبران الهی علیهم‌السلام

پرسش‌ها

۱. ویژه‌گی‌های مهم پیامبران علیهم‌السلام را نام ببرید.

۲. مفهوم عصمت چیست؟

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا[1]

پیامبران الهی علیهم‌السلام، ویژه‌گی‌ها و فضایل بر دیگر انسان‌ها دارند که در این درس به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود.

دریافت وحی

همه انسان‌ها از ادراک حسی و عقلی برخوردارند و آگاهی خود را درباره حقایق جهان هستی، از این دو راه به دست می‌آورند، امّا پیامبران علیهم‌السلام افزون بر بهره‌مندی از این دو نیروی ادراکی، با منبعی دیگر به نام وحی نیز مرتبط اند که هیچ گونه خطا و اشتباهی در آن راه ندارد. علم پیامبران علیهم‌السلام از مبداء هستیِ سرچشمه می‌گیرد، به گونه ای که پیامبر درس نخوانده، با نزول وحی، از والاترین معارف و قوانین برای رشد و تکامل و اداره جامعه بشری آگاه می‌شود.

معصوم بودن

از دیگر ویژه‌گی‌های پیامبران علیهم‌السلام، معصوم بودن است. عصمت به معنای دوری از هرگونه گناه عمدی و سهوی و اشتباهی است. البته، پیامبران انسان‌هایی مختار و آزادند، ولی در همان حال به هیچ گناهی آلوده نمی‌شوند.

بشر بودن

یکی دیگر از ویژه‌گی‌های پیامبران داشتن جنبهٔ بشری آنان است، آنان در میان مردم زنده‌گی می‌کردند. مانند دیگران غذا می‌خوردند، آب می‌آشامیدند و عبادت می‌کردند. تکالیفی که آنان به مردم ابلاغ می‌کردند، شامل خود آنان نیز می‌شد از این رو آنان نمونه انسان کامل و الگوی دیگران می‌باشند.

خداوند جل جلاله در قرآن شریف از زبان پیامبر می‌فرماید: بگو: جز این نیست که من بشری

---

۱. کهف/۱۱۰

چون شما هستم که بر من وحی می‌شود.[1]

خلوص و پایداری

پیامبران علیهم السلام، برگزیده‌گان خداوند هستند آنان در کار خود انگیزه و هدفی جز رضای خداوند جل جلاله ندارند. از این رو، آن‌ها در انجام رسالت خویش استقامت و پایداری بی‌نظیر نموده اند خلوص آنان پشتوانه پایداری و استقامت شان بوده است. همین خلوص نیّت موجب می‌شد که حضرت موسی علیه السلام با تمام مشکلات مبارزه نموده و دین الهی را در بین قوم خود تبلیغ نماید در این‌جا قسمتی از داستان آن حضرت را با هم مطالعه می‌کنیم.

حضرت موسی علیه السلام[2]

حضرت موسی علیه السلام سومین پیامبر اولواالعزم است، او بعد از ابراهیم خلیل علیه السلام ظهور کرد. نام و فرازهای برجسته ای از زنده‌گی ایشان چندین بار در قرآن کریم بیان شده است. و حال می‌پردازیم به بخشی از زنده‌گانی آن حضرت:

فرعون طاغوت خودسر و مغرور مصر بود. او مردم را به دو طبقه مستضعف و مستکبر به نام سبطیان و قبطیان، تقسیم نموده بود. قبطیان همان فرعونیان بودند که در اطراف فرعون به هوس‌بازی و عیش و نوش و ظلم و ستم سرگرم بودند و همه اختیارات کشور در دست آن‌ها بود. سبطیان طبقه پایین اجتماع و ستم‌دیدگان بودند که همواره زیر چنگال فرعونیان، رنج می‌بردند.

به این ترتیب نژاد پرستی عجیبی در کشور مصر، حکم‌فرما بود. سال‌های طولانی این وضع نابسامان ادامه داشت تا این‌که خداوند جل جلاله بر بنی اسرائیل لطف کرد و پیامبری برای آنان فرستاد تا آن‌ها را از زیر بار بی داد گری‌های فرعون نجات بخشد.

وقتی که موسی علیه السلام به پیامبری رسید پروردگار به او وحی کرد: «بسوی فرعون برو که او طغیان کرده است.[3]»

موسی علیه السلام می‌دانست که با رفتنش به سوی فرعون و دعوت او به ایمان، با خطرهای زیادی روبرو خواهد شد. لذا از پروردگار خود خواست تا به وسیله وزیری از خاندانش پشت او را محکم گرداند آن حضرت به درگاه خداوند جل جلاله چنین درخواست کرد: «پروردگارا سینه‌ام را گشاده گردان و کار مرا آسان کن و گره از زبانم بگشای تا سخنم را بفهمند و برایم وزیری از خاندانم قرار ده - برادرم هارون را - پشتم را به وسیله او استوار فرما[4]».

خداوند جل جلاله دعای حضرت را اجابت نمود هارون به سوی اقامت‌گاه برادرش موسی علیه السلام حرکت نمود تا در کار رسالت و تحمل مشکلات، او را یاری دهد.

خداوند جل جلاله به موسی و هارون علیهما السلام وحی نمود که در ابتدا با فرعون با نرمی صحبت

---

۱. کهف/۱۱۰

۲. قصه‌های قرآن نوشته محمد ابوالفضل ابراهیم، السید شحانه، علی محمد البجاوی ترجمه مصطفی زمانی- انتشارات الزهرا صفحات ۶۵ الی ۷۳ و داستانهای خواندنی از پیامبران اولواالعزم، محمد محمدی اشتهاردی

۳. سوره (شعراء:۲۹-۳۲ و ۳۴)

۴. سوره طه: آیه ۲۵ - ۲۹

نمایید و او را به سوی پروردگار بخوانید شاید که ایمان بیاورد.

فرعون دعوت آن دو پیامبر الهی علیهماالسلام را نپذیرفت و از آن‌ها درخواست معجزه نمود.

موسی عصایی را که در دست داشت به زمین انداخت عصا به اژدهایی ترسناک تبدیل گشت به طوری که فرعون و اطرافیان به وحشت افتادند ولی فرعون باز هم ایمان نیاورد و بار دیگر درخواست معجزه نمود.

این بار موسی علیه‌السلام دست در گریبان خود نمود و زمانی که دست خود را برآورد ناگهان شعاعی خیره کننده از آن دیده شد به طوری که چشم‌ها را خیره می‌نمود.

فرعون با دیدن این معجزه نیز ایمان نیاورد بلکه به آن دو پیامبر خداوند جل‌جلاله نسبت جادوگری و ساحری داد سپس دستور داد تا ساحران را در روز موعود جمع نمایند تا با معجزات الهی آن حضرت به مبارزه برخیزند.

فرعون با دیدن تمام معجزات، به خدای موسی و هارون علیهماالسلام ایمان نیاورد و به آزار و اذیت بنی اسراییل ادامه داد تا عاقبت گرفتار عذاب الهی شد و با لشکریان خود در دریای نیل غرق گشت و این است عبرتی برای ستم‌گران.

فعالیت

۱. در مورد داستان زنده‌گی حضرت موسی علیه‌السلام در گروه‌های ۳ نفری باهم بحث وگفتگو نمایید.

۲. در مورد هر یک از ویژه‌گی‌های پیامبران علیهم‌السلام با یکی از دوستان خود بحث نمایید.

ارزش‌یابی

۱. پیامبران علیهم‌السلام با منبعی دیگر به نام ... نیز مرتبط بود که هیچ گونه ... و ... در آن راه ندارد.

۲. در اسلام، ارزش هر کاری در گرو .... آن کار است.

۳. چهار مورد از ویژه‌گی‌های عمومی پیامبران علیهم‌السلام را ذکر نموده و یک مورد را شرح دهید.

کارخانه‌گی

با مراجعه به کتب و یا قرآن کریم ویژگی‌های دیگر پیامبران علیهم‌السلام را بیابید و برای دوستان خود شرح دهید.

درس هفتم

پیامبران اولوالعزم علیهم‌السلام

هدف: آشنایی شاگردان با انواع پیامبران علیهم‌السلام

پرسش: مفهوم اولوالعزم چیست؟

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ...[1]

خداوند جل‌جلاله پیامبران زیادی برای راهنمایی و هدایت هر قومی فرستاده است هر یک از این پیامبران علیهم‌السلام دارای مرتبه ای خاصی نزد خداوند جل‌جلاله می‌باشد. بسیاری از پیامبران علیهم‌السلام، پیامبر تبلیغی بوده اند بعضی از آن‌ها دارای مقام رسالت و تشریع بوده که به عنوان رسول خوانده می‌شدند و بعضی دیگر علاوه بر این درجات، به مقام امامت نیز رسیده اند. مثلا حضرت ابراهیم علیه‌السلام که پس از گذراندن سخت ترین آزمایش‌ها به این مقام والا رسید[2].

قرآن و پیامبران علیهم‌السلام

در قرآن نام تعدادی از پیامبران علیهم‌السلام ذکر شده است و نیز سرگذشت بعضی از پیامبران علیهم‌السلام مانند خضر بدون ذکر نام ایشان در قرآن آمده است، هم‌چنین در قرآن کریم، گروهی از پیامبران خدا علیهم‌السلام به عنوان «اولواالعزم» معرفی شده اند. خداوند جل‌جلاله در قرآن شریف از پیامبران اولواالعزم علیهم‌السلام (صاحبان اراده محکم) چنین یاد نموده است؛ پس همان گونه که پیامبران نستوه صبر کردند صبر کن...

در قرآن ویژه‌گی‌های پیامبران اولواالعزم علیهم‌السلام مشخص نشده است. به حسب روایات، پیامبران اولواالعزم علیهم‌السلام پنج تن بوده اند[3]. که نام آن‌ها به ترتیب حضرت نوح علیه‌السلام، حضرت ابراهیم علیه‌السلام، حضرت موسی علیه‌السلام، حضرت عیسی علیه‌السلام و حضـــرت محمد بن عبدالله صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌باشد. علاوه بر صبر و استقامت ممتاز پیامبران اولوالعزم علیهم‌السلام که قرآن کریم به آن اشاره کرده است ویژگی دیگر ایشان داشتن کتاب و شریعت مستقل می‌باشد.

غالب پیامبـران علیهم‌السلام فقط وظیفه تبلیغ را انجام می‌دادند آنان در فاصله میان

---

۱. احقاف /آیه ۱۳۵

۲. و اذ ابتلی ابراهیم ربه به کلمات فاتمهن قال انی جاعلک للناس اماما قال و من ذریتی قال لا ینال عهدی الظالمین سوره بقره،آیه ۱۲۴

۳. ر.ک: بحار الانوار: ج ۱۱, ص ۳۳ ـ ۳۴, و معالم النبوه: ص ۱۱۳

پیامبرانعلیهم‌السلام صاحب شریعت مبعوث شده اند و کار آنان تبلیغ، ترویج، اجرا و تفسیر شریعت پیامبرانعلیهم‌السلام تشریعی یا اولوالعزم بوده است در نهایت، پیامبر اسلامصلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم خاتم نبوت صاحب شریعت و تبلیغی بوده است.

برای آشنایی بیشتر با پیامبران الهیعلیهم‌السلام در این درس به بخشی از داستان زنده‌گانی یکی از پیامبران اولوالعزمعلیهم‌السلام یعنی حضرت عیسیعلیه‌السلام می‌پردازیم.

حضرت عیسیعلیه‌السلام[1]

حضرت عیسیعلیه‌السلام با تحمل مشکلات، مردم را به خدا پرستی دعوت می‌نمود، تبلیغات آن حضرت و افزایش پیروان او، موجب شد که رهبران یهود توطئه قتل آن بزرگ مرد را فراهم سازند، آن‌ها برای اجرای اهداف شوم خود از پادشاه روم کمک طلبیدند.

با آگاه شدن آن حضرت از توطئه دشمن، ایشان با یاران مخصوصش در مخفی‌گاه‌ها به سر می‌بردند تا از گزند دشمن محفوظ بمانند.

سرانجام فردی مکان عیسیعلیه‌السلام را به دشمن نشان داد تا آن‌حضرت را دستگیر کرده و به دار بیاویزند.

عیسیعلیه‌السلام با یاران مخصوص در باغی مخفی شدند وقتی که شب فرا رسید جاسوسان و جلادان دشمن از در و دیوار وارد باغ شدند و حواریون را احاطه کردند. در چنین لحظه حساسی خداوندجل‌جلاله عیسیعلیه‌السلام را یاری کرد و وجودش را از چشم مهاجمان پوشانید.

دشمنان مردی را که شباهت زیادی به عیسیعلیه‌السلام داشت، به جای آن‌حضرت دستگیر نمودند. آن مرد همان کسی بود که مخفی‌گاه حضرت عیسیعلیه‌السلام را به ماموران حکومت نشان داده بود ولی سر انجام خود او دستگیر شده و به دار آویخته و اعدام شد قیصر روم، وزیران و لشکریان پنداشتند عیسیعلیه‌السلام را کشته اند.

در جامعه منعکس شد که عیسیعلیه‌السلام اعدام شد، حتی مسیحیان اعتقاد دارند که عیسیعلیه‌السلام مصلوب و به دار آویخته شده است اما طبق صریح قرآن او کشته نشده و بدار هم آویخته نشده است، بلکه خداوندجل‌جلاله او را زنده به سوی خود برده است. قرآن کریم در این باره می‌فرماید: نه عیسیعلیه‌السلام را کشتند و نه به دار آویختند، ولی امر بر آن‌ها مشتبه شد[2].

۱. قصه‌های قرآن نوشته محمد ابوالفضل ابراهیم، السید شحانه، علی محمد البجاوی ترجمه مصطفی زمانی- انتشارات الزهرا صفحات ۶۵ الی ۷۳ و داستان‌های خواندنی از پیامبران اولواالعزم، محمد محمدی اشتهاردی

۲. ما قتلوه و ما صلبوه و لکن شبه لهم

فعالیت

شاگردان در مورد مفهوم اولوالعزم و مصداق‌های آن گفتگو نمایند.

ارزش‌یابی

۱. بعضی از پیامبران علیهم‌السلام دارای مقام رسالت و تشریع بوده که به عنوان .... خوانده می‌شدند.

۲. به حسب روایات پیامبران اولواالعزم علیهم‌السلام چند تن بوده اند.

۳. علاوه بر صبر و استقامت ممتاز پیامبران اولوالعزم علیهم‌السلام که قرآن کریم به آن اشاره کرده است ویژه‌گی دیگر ایشان .... و .... می‌باشد.

کارخانه‌گی

آیات داستان این درس را در قرآن بیابید و ترجمه آن‌را برای هم‌صنفی‌های خود قرائت نمایید.

درس هشتم

امامت

هدف: آشنایی با مفهوم و ویژه‌گی‌های امامت

پرسش‌ها

۱- امامت یعنی چه؟

۲- امامان چند تن بوده اند؟

وَإِذِ ابْتَلَى إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ.[1]

پیامبر اکرم ﷺ پس از ۲۳ سال سعی و کوشش بسیار در تبلیغ شریعت اسلام و تأسیس مدینه فاضله، در اوایل سال یازدهم هجری دیده از جهان فروبست. با رفتن آن حضرت، هر چند وحیِ و نبوت پایان یافت، ولی وظایفی (غیر دریافت و ابلاغ وحی) که بر دوش پیامبر بود مسلماً پایان نیافت، در نتیجه پس از درگذشت ایشان، شخصیت‌های آگاه و وارسته ای، به عنوان پیشوای مسلمانان، انجام این وظایف را بر عهده گرفتند[2].

ویژه‌گی‌های امام

«امام» به معنی پیشوا و رهبر مسلمانان است، و در اصول عقاید «امام معصوم» به کسی گفته می‌شود که در همه چیز غیر از دریافت و ابلاغ وحی، جانشین پیامبر ﷺ است، با این توضیح که پیامبر مؤسّس مکتب می‌باشد، و امام، حافظ و پاسدار مکتب، بر پیامبر ﷺ وحی نازل می‌گردد ولی امام تعلیماتش را از پیامبر ﷺ می‌گیرد، و دارای علم فوق‌العاده ای است. البته امامت تنها یک مقام حکومت ظاهری نیست، بلکه یک مقام بسیار والای معنوی و روحانی می‌باشد. با توجه به تعریف امامت به بعضی از ویژه‌گی‌های امام اشاره می‌کنیم.

علم امام[3]

امام باید نسبت‌به تمام اصول و فروع اسلام و احکام و قوانین آن و معنی و تفسیر قرآن،آگاهی کامل داشته باشد، و علم او نسبت به آن علوم جنبه الهی دارد و از پیغمبر اسلام ﷺ به او می‌رسد. چنانچه پیامبر ﷺ می‌فرماید: **«انا مدینة العلم و علی بابها»** (من شهر علمم و علی دروازه ورود به آن شهر).

عصمت امام

امام باید از هر گناه و خطا معصوم باشد زیرا غیر معصوم نمی‌تواند به طور کامل مورد

---

۱. سوره بقره،آیه ۱۲۴

۲. بخش هفتم کلیات عقاید ۶

۳. اعتقاد ما

اعتماد واقع شود و مردم نمی‌تواند اصول و فروع دین را به طور کامل از او اخذ نمایند.

منصوص بودن امام

جانشین پیامبر ﷺ باید منصوص باشد، یعنی با تصریح و نص پیامبر ﷺ و نیز تصریح هر امامی نسبت‌به امام بعد، تعیین گردد، به تعبیر دیگر: امام نیز مانند پیامبر ﷺ از سوی خدا (به وسیله پیامبر ﷺ) وظیفه هدایت را عهده دار می‌شود.

نام‌های امامان دوازده‌گانه در حدیثی از زبان جابر بن عبد الله انصاری صحابی پیامبر اسلام ﷺ این‌گونه بیان شده است: نخستین آن‌ها علی بن ابی طالب علیه‌السلام، سپس فرزندش امام حسن مجتبی علیه‌السلام، سپس فرزند دیگرش حسین بن علی سید الشهداء علیه‌السلام و بعد فرزندش علی بن الحسین علیه‌السلام و سپس فرزندش محمد بن علی الباقر علیه‌السلام و بعد فرزندش جعفر بن محمد الصادق علیه‌السلام و سپس فرزندش موسی بن جعفر علیه‌السلام و سپس فرزندش علی بن موسی الرضا علیه‌السلام و بعد فرزندش محمد بن علی التقی علیه‌السلام و سپس علی بن محمد النقی علیه‌السلام و بعد حسن بن علی‌العسکری علیه‌السلام و آخرین آن‌ها محمد بن الحسن المهدی(عج) است و ما معتقدیم او هم اکنون زنده می‌باشد.

فعالیت

شاگردان در گروه‌های ۴ نفری درباره‌ی مفهوم امامت بحث نموده نتیجه را در صنف بیان‌کنند.

ارزش‌یابی

۱. پس از درگذشت پیامبر اسلام ﷺ، شخصیت‌های آگاه و وارسته ای، به عنوان ....، انجام وظایف پیامبر ﷺ را برعهده گرفتند.

۲. امام به معنی ... و ... مسلمانان است، و در اصول عقاید امام معصوم به کسی گفته می‌شود که در ... پیامبر ﷺ است.

۳. ویژه‌گی‌های امام علیه‌السلام را نام ببرید.

۴. نام‌های امامان دوازده‌گانه در حدیثی از زبان... صحابی پیامبراسلام ﷺ بیان شده است.

کارخانه‌گی

با استفاده از کتب دیگر اعتقادی یا اولیای خود در مورد ضرورت و ویژه‌گی‌های امامت تحقیق نمایید.

درس نهم

امام علی علیه‌السلام

هدف: آشنایی با زنده‌گی امام علی علیه‌السلام

پرسش : در مورد شخصیت امام علی علیه‌السلام چه می‌دانید؟

همان‌طور که می‌دانیم علی بن ابی طالب علیه‌السلام و همسرش فاطمه زهرا علیهاالسلام و دو فرزندش امام حسن و امام حسین علیهماالسلام از خاندان و اهل بیت پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم هستند که تمام مسلمانان بر دوست داشتن و بزرگ‌داشت آنان اتفاق نظر دارند. تاریخ زنده‌گی آنان نیز شایستگی ایشان را به ثبوت می‌رساند.

ولادت و کودکی

امام علی علیه‌السلام، روز سیزدهم ماه رجب، سی سال پس از تولد پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در شهر مکه به دنیا آمدند. پدرش ابوطالب و مادرش فاطمه دختر اسد است.

نبی اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم تربیت دوران کودکی امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه‌السلام را بر عهده گرفتند و ایشان را بر راه و روش خود پرورش دادند. علی علیه‌السلام خود در این باره می‌فرماید: «شما قدر و منزلت مرا به سبب خویشاوندی نزدیک، مقام بلند و احترام مخصوص از رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم می‌دانید زمان کودکی، رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم مرا در کنار خود پرورش می‌داد از بوی خوشش مرا خوشبو می‌کرد... [۱]»

هنگامی که پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم به پیامبری رسیدند، اولین اشخاصی‌که به ایشان ایمان آوردند و اسلام را پذیرفتند، حضرت خدیجه علیهاالسلام، و حضرت علی علیه‌السلام بودند.

در مدتی که پیامبر اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم در مکه و مدینه حضور داشتند علی علیه‌السلام در کنار آن‌حضرت قرار داشتند و در تمامی شرایط به ایشان کمک و یاری می‌نمودند.

فضایل حضرت علی علیه‌السلام

دانشمندان اسلامی معتقد اند که امام علی علیه‌السلام به کتاب خدا و سنت پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم؛ داناترین، در جهاد در راه حق؛ فداکارترین، در پند و اندرز و سخنوری، بلیغ‌ترین فرد بوده است.

سید شریف رضی، تعدادی از خطبه‌ها، نامه‌ها و کلمات قصار امام را در کتابی به نام

۱. نهج البلاغه ج ۲ (خطبه قاصعة) ص ۱۵۷

«نهج البلاغه» جمع آوری نموده است. نهج البلاغه نشان دهندهٔ گسترده‌گی دانش حیرت آور این امام بزرگ‌وار است، همچنین این کتاب پر ارزش گواه صحت حدیثی است که از پیامبر خدا ﷺ در مورد علی علیه السلام نقل شده است. پیامبر اسلام ﷺ می‌فرمایند: «من شهر علمم و علی علیه السلام دروازه آن، پس هر کس آهنگ آن شهر کند، باید از دروازه آن وارد شود[1]» چنانچه مولانا جلالدین بلخی می‌فرماید:

راز بگشا ای علی مـــــرتضی ... ای پس از سوء القضا حسن القضا
چون تو بابی آن مدینه علم را ... چون شعاعـــــــی آفتاب حلم را
باز باش ای باب برجویای باب ... تا رسد از تـــو قشور اندر لباب
باز باش ای باب رحمت تا ابد ... بارگاه ما له کفـــــــــوا احــد

نهج البلاغه عمیق‌ترین مفاهیم اعتقادی را برای ما شرح می‌دهد و ما را به تفکر در آفریده‌های خداوند دعوت می‌کند و از طرفی دیگر زیبایی‌های فضائل معنوی را به گونه ای ترسیم می‌نماید که همه‌گان شیفته اخلاق اولیای الهی می‌شوند و آرزو می‌کنند که خود، جزو آنان باشیم.

علی علیه السلام بیشتر روزها را به روزه داری و شب‌ها را به عبــــادت و بنده‌گی خداوند جل جلاله می‌گذراندند، ایشان در دل شب‌ها با خدای خود راز و نیاز می‌نمودند یکی از دعاهای شریف آن حضرت دعای کمیل می‌باشد که آن حضرت به یکی از یاران خود به نام کمیل آموخت. این دعا نهایت وابستگی آن حضرت به خدای متعال را نشان می‌دهد.

آن حضرت نه تنها سرچشمه علمی و فکری مسلمانان، بلکه پناه‌گاه و پشتوانه فقرا و محتاجان به شمار می‌آمد. کمک‌های امام به مردم به امور مالی منحصر نمی‌شد بلکه ایشان در تمام جنبه‌های زنده‌گی یاور مردم بودند، بیماران را عیادت و یتیمان را سرپرستی می‌نمودند، به گونه ای که مهر ایشان کوچک و بزرگ را شامل می‌گشت.

امام علی علیه السلام، در تمام مراحل زنده‌گی خود برای حفظ و تبلیغ اسلام بی‌نهایت تلاش و کوشش نمودند. زمانی که مسلمانان برای خلافت با آن حضرت بیعت نمودند امام علی علیه السلام، برای برقراری عدالت و گسترش اسلام تلاش بسیار نمودند. اقدامات و توجه امام علی علیه السلام به عدالت در بین مردم، باعث اعتراض عدهٔ شد که در نتیجه در مقابل امام قرار گرفتند.

---

۱. سید حامد نقوی/ خلاصه عبقات الانوار/ ج ۱ص۱۹

عاقبت امام علی(ع)، در شب بیست و یکم رمضان در سن شصت و سه سالگی در شهر کوفه در محراب عبادت به شهادت رسیدند. قبر شریف آن حضرت در نجف اشرف می‌باشد.

فعالیت

شاگردان در مورد شخصیت امام علی(ع) به‌صورت دو نفری باهم بحث و گفتگو نمایند.

ارزش‌یابی

۱. امام علی(ع)، روز ....، سی سال پس از تولد پیامبر(ص) در شهر ... به دنیا آمدند.
۲. علی(ع) اولین مردی بود که به پیامبر اسلام(ص) ... آورد و ... را پذیرفت.
۳. سید شریف رضی، تعدادی از خطبه‌ها، نامه‌ها و کلمات قصار امام را در کتابی به نام ... جمع آوری نموده است.
۴. نهج البلاغه چگونه کتابی است توضیح دهید.

کارخانه‌گی

شاگردان در مورد فضایل علی(ع) پنج سطر بنویسند.

درس دهم

حضرت زهرا علیها السلام

هدف: آشنایی با زنده‌گی حضرت زهرا علیها السلام

پرسش: در مورد زنده‌گی حضرت زهرا علیها السلام چه می‌دانید.

إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ[1]

به همان میزان که پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم و خدیجه علیها السلام از مرگ پسران، اندوه‌گین می‌شدند دشمنان شادمان می‌گشتند با تمسخر پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم را با عنوان «ابتر» یعنی مقطوع النسل صدا می‌زدند.

خداوند جل جلاله به پیغمبرش بشارت داد و در پاسخ دشمنان رسولش، سوره «کوثر» را نازل فرمود: «ای محمد! ما کوثر(خیر کثیر) را به تو دادیم. پس برای خدا نماز بگزار و قربانی کن. بدرستی که دشمن تو ابتر و مقطوع النسل خواهد شد نه تو»[2].

تولد و کودکی

در روزگاری که زنده به گور کردن دختران، مایه مباهات مردم جزیرة العرب بوده و در گذر زمان، به رسوم اجتماعی آن‌ها تبدیل گشته بود، خداوند جل جلاله پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم را به تولد فاطمه زهرا علیها السلام بشارت داده و وجود گرامی اش را منبع خیر کثیر، معرفی می‌نماید.

اما خواست الهی بر آن بود که در خانه پیغمبر اسلام صلی الله علیه و آله و سلم دختری متولد شود که نسل پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم از طریق این دختر استمرار یابد و با گفتار و رفتار خود باعث جاویدانگی نام پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم گردد. و ارزش دختر و زن را به بشریت نشان دهد. هنگامی که زهرای اطهر علیها السلام به دنیا آمد. وعده خدا جامه عمل پوشید.

فاطمه علیها السلام دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم، و خدیجه کبری علیها السلام است. بین مورخین مشهور است که فاطمه علیها السلام روز جمعه بیستم ماه جمادی الثانی سال پنجم بعثت در مکه تولد یافته است. حضرت زهرا علیها السلام در کنار پدرش، رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و در خانه نبوت تربیت یافت، دوران شیر خواره‌گی و ایام کودکی زهرا علیها السلام در اوضاع سخت آغاز اسلام، گذشت.

---

۱. ما به تو کوثر دادیم. کوثر/۱

۲. سورهٔ کوثر

خانه نبوت مرکزی بود که تازه مسلمان‌ها هر روز با شور و هیجان برای فرا گرفتن آیه های قرآن و آموختن نماز نزد پیامبر ﷺ می‌آمدند. و درس‌هایی از اخلاق قرآنی را از پیامبر ﷺ می‌آموختند.

درس‌هایی که پیامبر خدا ﷺ به مردم می‌آموختند، چنین بود:

ای مردم! همه در برابر خدا و حکم الهی یک‌سانید، کسی بر دیگری برتری ندارد. برده و ارباب در پیش‌گاه حق تعالی مساوی هستند. شما وظیفه دارید با برده‌گان، اسیران و مستمندان، خوش رفتار باشید.

به دختران چون پسران احترام بگذارید و با آنان درشتی نکنید!

شخصیت حضرت زهرا علیها السلام در چنین خانه شکل گرفت.

حضرت زهرا علیها السلام تنها بانویی است که خودش، پدرش، شوهرش و دو فرزندش، امام حسن و امام حسین علیهما السلام معصوم بوده است.

زهرا علیها السلام دوران کودکی خویش را در خانه‌ی شخص اول اسلام یعنی پیغمبر ﷺ و دوران فامیلی را در خانه شخص دوم اسلام یعنی خانه‌ی علی بن ابی طالب علیه السلام گذراند. در این دوران کوتاه، دو پسر معصوم یعنی حسن و حسین علیهما السلام و دو دختر شجاع و فداکار، مانند زینب و ام کلثوم علیهما السلام را تربیت کرد.

علامه اقبال لاهوری میگوید:

مریم از یک نسبت عیسی عزیز — از سه نسبت حضرت زهرا عزیز
نورچشم رحمـــة للعـــالمین — آن امام اولین و آخــــــــرین
بانوی آن تاجـــــــدار هل اتی — مرتضی مشکل گشا شیـــر خدا
مادر آن مرکـــــز پرکار عشق — مادر آن کاروان سالار عشـــق

رسول خدا ﷺ بیش از حد معمول، نسبت به فاطمه علیها السلام اظهار محبت می‌نمود. زیرا آن حضرت می‌دانست که فاطمه علیها السلام مادر امامان و پیشوایان دین است[1].

پیغمبر ﷺ در مورد فاطمه علیها السلام می‌فرمود: فاطمه پاره‌ی تن من است. هر کس او را خشنود کند مرا خشنود کرده و هر کسی او را اذیت کند مرا اذیت کرده است. عزیزترین مردم نزد من فاطمه است[2].

---

۱. زنده‌گانی حضرت زهرا علیها السلام جلد اول ترجمه و تحقیق از جلد ۴۳ بحارالانوار علامه محمد باقر مجلسی مترجم و محقق: محمد روحانی زمان آبادی

۲. [مناقب ابن شهر آشوب ج ۳ ص ۳۳۲.]

خانهٔ علی و فاطمه علیهاالسلام کانون صفا و صمیمیت بود. زن و شوهر با کمال صداقت در امور فامیلی، همکاری می‌کردند. آنان در آغاز زنده‌گی خدمت رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم رسیدند و از ایشان خواهش کردند که کارهای خانه را در میان‌شان تقسیم کند.

رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: کارهای داخل خانه را فاطمه علیهاالسلام انجام دهد و کارهای خارج خانه را بر عهدهٔ علی علیه السلام گذاشت.

فعالیت

شاگردان متن درس را مطالعه نموده و در گروه‌های ۳ نفری بحث و گفتگو نمایند.

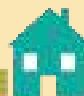
ارزش‌یابی

۱. خداوند جل جلاله در پاسخ دشمنان پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم سوره .... را نازل فرمود.

۲. فاطمه علیهاالسلام دختر .... و ....است.

۳. حضرت زهرا علیهاالسلام تنها بانویی است که خودش، پدرش، شوهرش و دو فرزندش، امام حسن و امام حسین علیهماالسلام .... بوده است.

۴. درس‌هایی که پیامبر خدا صلی الله علیه وآله وسلم به مردم می‌آموختند، چه بود؟

کارخانه‌گی

با توجه به درس، پنج خط در مورد زنده‌گی حضرت زهرا علیهاالسلام بنویسید.

درس یازدهم

معاد

هدف: آشنایی با مفهوم و دلایل معاد

پرسش: در باره معاد چه فکر می‌کنید؟

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنَّكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمُحْيِي الْمَوْتَى إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ[1]

برگ‌های زرد درختان یکی یکی از شاخه‌ها جدا شده و بر زمین می‌افتد با افتادن هر برگی، سردی زمستان نیز بیشتر احساس می‌شود. در مدت کوتاهی سوز و سرما به جای طراوت و شادابی می‌نشیند....

ولی آیا همیشه چنین خواهد بود؟

کم کم این فکر در ذهن جای می‌گیرد که آن شور و نشاط و شادابی گذرا و بیهوده بوده است!

در اعماق ناامیدی، ناگهان!

ناگهان! زمین مرده حرکتی می‌نماید، از آسمان باران فرو می‌ریزد و درختان شکوفه می‌دهند و غنچه‌ها یکی یکی شکوفا می‌شوند و...

آری، بهار آمده است. بهار خرم و خندان.

ولی آیا بهار فقط مخصوص طبیعت است و یا برای انسان‌ها نیز بعد از مرگ بهاری خواهد بود؟ چگونه؟

یکی از مسائل مهمی که همیشه مورد توجه بشر بوده است زنده‌گی بعد از مـــــرگ می‌باشد. آثار به جای مانده از انسان‌های گذشته نشان می‌دهد که تقریبا همهٔ انسان‌ها به نحوی به زنده‌گی پس از مرگ اعتقاد داشته اند و از طرفی باور به معاد از اساسی ترین مسائل دینی به حساب می‌آید.

---

۱. از جمله نشانه‌های قدرت الهی آن است که زمین را رام فرمان می‌یابی آن‌چنان که هرگاه باران بر آن بباریم به نشاط آید و گیاه برآورد. آن‌که زمین را زنده کند هم او مرده‌گان را حیات مجدد بخشد که او به هر چیزی توانا است. فصلت/۳۹

مفهوم معاد

کلمه‌ی «معاد» از ریشه عود به معنای بازگشتن است[1]. و در اصطلاح، معاد یعنی بازگشت انسان به سوی مبدا هستی؛ انسانی که در این دنیا زنده‌گی می‌کند بعد از مرگ نیست و نابود نمی‌شود بلکه انسان بعد از مرگ وارد عالم برزخ می‌شود سپس روزی فـــرا می‌رسد کـــه همهٔ انسان‌ها دوباره زنده می‌شوند و در محضر خداوند‌ﷻ، حاضر شده و در آن‌جا به اعمال و کارهای آنان رسیده‌گی می‌شود عده ای که در دنیا اعمال نیک انجام داده خوشبخت و سعادتمند می‌گردند و عده ای دیگر که در دنیا کارهای ناپسند کرده اند به کیفر کار بد خود رسیده و مُعَذَّب می‌گردند.

دلیل معاد

همه‌ی انسان‌ها به طور ناخودآگاه در عمق جان خـــــود میل به جاویدانگی دارند و نمی‌توانند بپذیرند که با وجود مرگ و پوسیده شدن جسم آنان، انسانیّت و شخصیّت واقعی آنان نیست و نابود می‌گردد. میل به جاویدانگی و بقا در وجود انسان یک امر فطری و واقعی می‌باشد. این دنیا جاویدانه نیست در نتیجه پاسخ دادن به میل جاویدانگی در این دنیا ممکن نیست.

پاسخ پیامبران علیهم‌السلام

به تمام نیازهای غریزی و فطری به دو گونه می‌توان پاسخ داد؛ پاسخی واقعی و دائمی و یا پاسخی کاذب و موقّت. مثلاً شخصی که احساس تشنگی می‌کند، هم می‌توان او را به چشمه‌های زلال آب گوارا هدایت نمود و هم می‌توان او را به سراب و آب نماهای دروغین راهنمایی کرد.

پیامبران الهی علیهم‌السلام میل به جاویدانگی در وجود انسان‌ها را تایید نموده اند و می‌گویند: انسان‌ها با مرگ نیست و نابود نمی‌شوند بلکه مرگ مانند پلی است که انسان را از این عالم به عالم دیگر که جاودانه است منتقل می‌نماید.

در تعالیم انبیا علیهم‌السلام چنین آمده که خداوند‌ﷻ انسان‌ها را برای هدفی آفریده و هدف اصلی از آفرینش انسان رسیدن به کمال نهایی می‌باشد. برای آن‌که انسان به هدفش برسد، تمام امکانات در اختیار او قرار داده شده است تا انسان برای رسیدن به این هدف والا از این امکانات استفاده نماید در مقابل آن، خداوند‌ﷻ به انسان بشارت و هشدار داده که کار نیک

---

۱. المنجد ماده "عود"

و بد تو در هر شرایط و به هر مقداری که باشد، زیر نظر است و مورد حساب قرار می‌گیرد[1] و انسان در گرو عمل خویش است[2] حتّی از گوش، چشم و دل انسان بازپرسی می‌شود[3] و خداوند پاداش نیکوکاران را ضایع نمی‌کند[4].

این پاسخی است که انبیاء به این میل فطری انسان‌ها داده اند.

فعالیت

شاگردان در باره معاد و ادلهٔ آن در گروه‌های ۳ نفری باهم بحث و تبادل نظر نمایند.

ارزش‌یابی

۱. یکی از مسائل مهمی که همیشه مورد توجه بشر بوده .... می‌باشد.
۲. معاد را تعریف نمایند.
۳. در مکتب انبیاء میل به جاویدانگی چگونه پاسخ داده شده است؟

---

۱. «فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ﴿۷﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ» **الزلزله/۷و۸**
۲. «كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ» المدثر /۳۸
۳. «إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا» الاسرا /۳۶
۴. «فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ» یوسف /۹۰

درس دوازدهم

رابطه دنیا و آخرت

هدف: آشنایی با رابطه دنیا و آخرت

پرسش: بین زنده‌گی در این دنیا و زنده‌گی در عالم آخرت چه رابطه ای وجود دارد؟

وَ مَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ[1]

از پیامبر اکرم(ص) و پیشوایان معصوم(ع) در مورد دنیا و آخرت احادیث فراوانی به دست ما رسیده است. در روایاتی، دنیا به عنوان مزرعه آخرت معرفی شده است. در این درس برآنیم که به دنیا به عنوان مزرعه ای برای آخرت نگاهی بیندازیم.

دنیا در قرآن

قرآن کریم در آیات فراوانی دنیا را به شدت سرزنش کرده و از آن به عنوان یک زنده‌گانی فانی و ناپایدار یاد کرده است[2]. در عین حال، این کتاب الهی، آسمان و زمین و کوه و دریا و صحرا و نبات و حیوان و انسان را با همه نظام‌ها و حرکت‌هایی که دارند، باطل نمی‌شمارد، بلکه این نظام را نظام راستین و حق می‌داند[3].

هم‌چنین از آیات دیگری استفاده می‌شود که خدای مهربان دنیا را برای بنده‌گانش به منزله ی مزرعه و کشتزار برای آخرت قرار داده است. قرآن کریم چنین می‌فرماید: (**وَ مَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللهِ**[4]؛ یعنی هر کاری که برای خویش فرستید آن را نزد خدا می‌یابید).

در حدیثی پیامبر گرامی اسلام(ص) دنیا را به عنوان مزرعه ای برای آخرت معرفی می‌نمایند آن حضرت می‌فرمایند: دنیا مزرعه ی آخرت است. **الدنیا مزرعةالاخرة**[5]. (این روایت دنیا را کشتزار برای آخرت معرفی می‌کند. یعنی توسط این دنیا ما می‌توانیم آخرت خود را آباد کنیم. در این حدیث، دنیا به‌عنوان محل گذر و وسیله ای برای آخرت می‌باشد. این نوع نگرش ما به دنیا، باعث کمال و واقع بینی انسان‌ها می‌شود.

حال باید بدانیم که دنیا مزرعه ی آخرت است یعنی چه؟

۱. و هر کاری که برای خویش فرستید آن را نزد خدا می‌یابید) ،سوره بقره ،آیه.(۱۱۰

۲. کهف ۴۶

۳. ابراهیم ۱۹

۴. سوره بقره، آیه (۱۱۰).

۵. کنوزالحقائق، مناوی، باب دال-عوالی اللآلی، ۲۶۷ / ۱ : الفصل العاشر ، حدیث؛ ۶۶ بحار الانوار ، ۱۴۸ / ۷۰ : باب. ۱۲۴

علی﷣ در مورد رابطه‌ی دنیا و آخرت می‌فرمایند: **وَ اِنَّ الیومَ عملَ و لا حسابَ و غداً حسابُ و لا عملَ**[۱].

یعنی امروز روز کار و عمل است و در این دنیا روز حساب نیست و فردا روز حساب رسی است و در آن روز روز عمل نیست.

از این حدیث می‌فهمیم که سعادت و شقاوت آخرت، وابسته به رفتارهای انسان در این دنیاست. و انسان نمی‌تواند برای به دست آوردن نعمت‌های عالم آخرت در آن عالم، تلاش و کوشش کند بلکه انسان باید هر چه می‌تواند در این دنیا آماده نماید و در عالم آخرت فقط می‌تواند از حاصل کشت خود در این دنیا بهره‌مند شود.

برای روشن‌تر شدن بحث به مثال زیر توجه نمایید.

یک دهقان دانا تلاش می‌کند که کشت‌زار خود را به خوبی بشناسد و در آن دانه و بذرهای خوب و نیکو بکارد و هر چند مدت، به مقدار کافی به مزرعهٔ خود آب می‌دهد و هر گاه نیاز بود علف‌های هرز و اضافهٔ مزرعهٔ خود را از بین می‌برد تا دانه‌ها و بذرهای مفید در این کشتزار به خوبی رشد نمایند.

حال اگر دهقانی باشد که اصلا به کشت‌زار خود دقت نکند و آن‌را نشناسد و یا در شناخت بذر خوب و بد دقت ننماید و یا نداند که کدام محصول بازار بهتری برای فروش دارد و یا از کشت خود مراقبت ننماید. به نظر شما چه پیش خواهد آمد؟ آیا این کشاورز می‌تواند در فصل درو محصول خوبی برداشت نماید؟

بله انسان باید مانند دهقانی دانا بذر ایمان و عمل صالح و حسن خلق را در این کشت‌زار بپاشد، و در سایه‌ی تعالیم وحی و هدایت انبیا و امامان زنده‌گی نماید. انسان با همهٔ وجود باید مواظب باشد زرق و برق امور مادی او را از زرع و کشت برای آخرت غافل نکند تا بتواند در آخرت بهترین محصول و میوه را که رضای حق و بهشت جاوید است به‌دست آورد.

دسته ای دیگر در دنیا وجود دارد که دنیا تنها مقصد و منتهای آرزوی آنان است. آنان ماورای دنیا چیزی را نمی‌بینند. آنان هرگز به شجرهٔ طیبهٔ ایمان وصل نمی‌شوند و عمل صالحی انجام نمی‌دهند و به مکارم اخلاقی آراسته نمی‌گردند.

قلب آنان به خاطر گرایش غلط و باطلشان، هم چون سنگی سخت است که هیچ بذری از بذرهای معنوی و الهی در آن رشد و نمو نمی‌کند، و در شوره زار وجودشان جز بذر گناه

---

۱. خطبه ۴۲ نهج البلاغه

و معصیت نمی‌روید بذری که محصولش خشم و نفرت خدا و عذاب دردناک دوزخ است.

پس ما باید تلاش نماییم که از آنانی که خشم خدا را برای خود می‌کارند نباشیم.

خلاصه این که از نظر اسلام رابطه انسان و دنیا، از نوع رابطه کشاورز با مزرعه[۱] و یا به عبارت دیگر دنیا محل تربیت انسان و جایگاه تکامل اوست. براساس همین منطق عالی اسلام است که در آیات و روایات از دنیا به عنوان پلی به سوی آخرت[۲]، روز عمل و از آخرت به عنوان دار قرار و روز حساب‌رسی تعبیر شده است که حیات واقعی[۳] و جاویدان در آن‌جاست.

فعالیت

با دوستان خود در مورد تفاوت‌ها و رابطه دنیا و آخرت با هم بحث نمایید.

ارزش‌یابی

۱. در حدیثی پیامبر گرامی اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم دنیا را به عنوان ... برای آخـــــــرت معرفی می‌نمایند.

۲. سعادت و کیفر آخرت، وابسته به چیست.

۳. انسان هر چه می‌تواند در این ... آماده نماید و در ... فقط می‌تواند از حاصل کشت خود در این دنیا بهره‌مند شود.

کارخانه‌گی

"دنیا مزرعه آخرت است." در این مورد انشایی در ده خط بنویسید.

۱. کنوزالحقائق،مناوی،باب دال-عوالی اللآلی ، ۲۶۷ / ۱ : الفصل العاشر ، حدیث ; ۶۶ بحار الانوار ، ۱۴۸ / ۷۰ : باب۱۲۴

۲. عن المسیح علیه‌السلام: (إنّما الدّنیا قنطرَةٌ فاعبروها و لا تعمروها).خصال،ج،۱ ص(۲۵

۳. (و انّ الدّار الآخرة لهی الحیوان لو کانوا یعلمُون). عنکبوت 64

بخش فقه

درس سیزدهم

فصل احکام

فواید عبادات

هدف: آشنایی شاگردان با اهمیت و فواید عبادات

پرسش‌ها

۱. چرا خداوندﷻ را عبادت می‌نماییم؟

۲. عبادت چه تأثیری در زنده‌گی ما انسان‌ها دارد؟

«إِنَّ اللّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ»

(سورهٔ ال عمران آیه۵۱)

همانا خداوند، پروردگار من و شماست پس او را عبادت کنیـــــد این است راه راست.

عبادت چیست؟

تعریف عبادت:

این واژه از ریشه «عبد» گرفته شده و به معنای «خدا را به یگانگی پرستیدن» است.

عبادت صراط مستقیمی است که آدمی را به سوی خدا سوق می‌دهد و به کمال می‌رساند. عبادت باعث تعالی و رشد و تکامل معنوی انسان می‌گردد.

عبادت همیشه جزئی از زنده‌گی بشر بوده و هست؛ هرگاه که در مسیر واقعی و صحیح قرار گیرد باعث اصلاح و رستگاری فرد می‌شود؛ هم‌مانند عبادتی که در پرتو راهنمایی‌های دین مقدس اسلام صورت می‌گیرد و در مقابل، عبادتی که در چارچوب دین مقدس اسلام نبوده، نه تنها باعث تعالی نیست بلکه با سوق دادن فرد به انحراف و ناراستی باعث گمراهی و کج‌روی او می‌شود. همانند بت پرستی و آتش پرستی و عبادت سایر فرقه‌های مذهبی که در جهان شکل گرفته اند و جز تباهی و گمراهی هیچ نتیجهٔ دیگری ندارند.

بنابراین **عبادت** یعنی:

۱. اظهار کرنش، کوچکی و تذلل در برابر اللهﷻ.

۲. تسلیم شدن در برابر اوامر و فرامین خداوندﷻ.

۳. استعانت جستن از خالق جهان هستی و گردانندهٔ کائنات.

۴. به جا آوردن شکر نعمت‌های الهی به ویژه استفاده صحیح از آن نعمت‌ها.

و هم‌چنین اعمال ذیل از ثمرات و برکات عبادت بوده و اگر به قصد قربت انجام شود به منزلهٔ عبادت محسوب می‌شوند.

۱. کمک به دیگران و شریک ساختن آنان در نعمت‌ها و توفیقات الهی به شکرانهٔ برخورداری از آن‌ها.

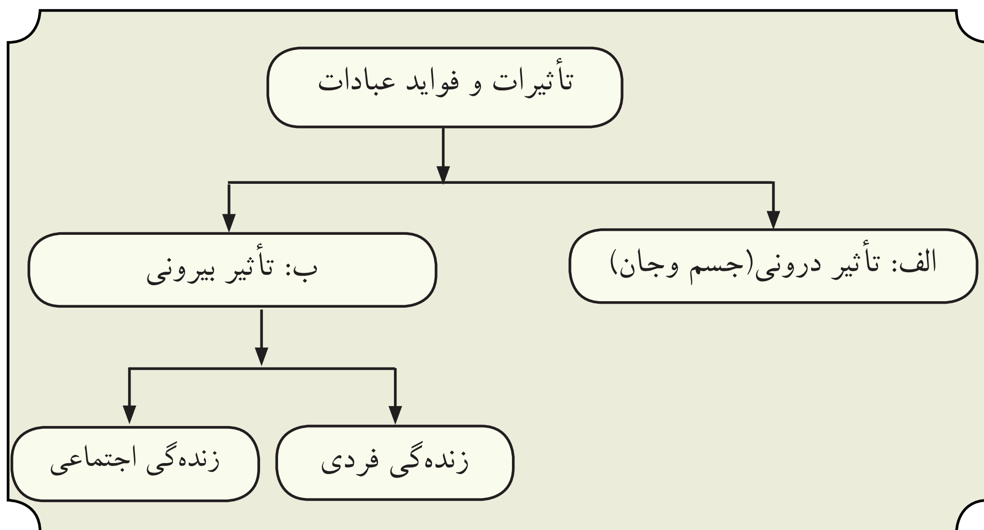
۲. کسب آگاهی و دانش لازم در باره شناخت پروردگار، احکام و تعالیم دینی.

۳. به کار بستن آن معارف و دانش‌ها در زنده‌گی.

۴. پیروی از قرآن و سنت پیامبر ﷺ و امامان معصوم علیهم‌السلام.

آثار و فواید عبادت:

عبادت صحیح و خالصانه، ما را به سمت صلاح و رستگاری سوق می‌دهد و نه تنها بر زنده‌گی فردی ما تأثیر می‌گذارد بلکه زنده‌گی اجتماعی ما را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. در همین زمینه می‌توان فواید و تأثیرات عبادت را چنین تقسیم بندی نمود:

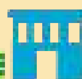
عبادت و اطاعت خداوند متعال باعث می‌شود شخص از نظر روحی و روانی به آرامش و آسایش رسیده متعاقباً از نظر جسمانی نیز به سلامت و تعادل دست یابد چرا که فکر و روح آرام و متعادل، جسم را نیز متعادل و سالم می‌سازد (تاثیر درونی).

افرادی که همیشه و در همه حال به یاد خداوند ﷻ پناه می‌برند و به اطاعت و عبادت

و بنده‌گی او گردن می‌نهند و تسلیم اوامر او هستند در زنده‌گی فردی هم اشخاص موفقی می‌باشند زیرا آنان‌که به خدا امید دارند هیچ گاه نا امید نمی‌شوند و در برابر سختی‌ها و مشکلات تسلیم نمی‌گردند چنین اشخاصی بر اجتماع اطراف خود، متناسب با خواسته‌های شایستهٔ خویش تاثیر گذاشته زنده‌گی را آن‌چنان که مورد رضای پروردگار باشد می‌سازند. با آن امید که مورد لطف خداوند متعال قرارگیرد.

خدایا چنان کن سرانجام کار　　تو خوشنود باشی و ما رستگار

***

فعالیت

شاگردان در گروه‌های ۵ نفره تقسیم شوند و در مورد اهمیت عبادت با یک‌دیگر صحبت نموده سپس یک نفراز هر گروه نظریات گروه را در صنف بازگو نماید.

ارزش‌یابی

۱. چگونه می‌توانیم از بنده‌گان شایسته خداوند باشیم، ۳ مورد را نام ببرید.
۲. فواید و تأثیرات عبادت به .... و................... تقسیم بندی می‌شود.
۳. ترجمه آیه (۵۱) سوره ال عمران را بگویید.

کارخانه‌گی

آیه (۵۱) سوره آل عمران را حفظ نموده ترجمهٔ آن را با خطی زیبا در کتابچه‌های‌تان بنویسید.

درس چهاردهم

اهمیت نماز

هدف: آشنا شدن شاگردان با نماز و اهمیت آن

پرسش‌ها

۱. خواندن نماز چه تاثیری بر زنده‌گی انسان دارد؟

۲. آیا فریضهٔ نماز تنها خاص ما مسلمانان است؟

نماز، آغاز حضور است، حضور در محضر او، او که رحیم است و رحمتش ذره ذرهٔ کائنات را در بر می‌گیرد. نماز چشمهٔ رحمتی است که مؤمن در شبانه روز خود را پنج نوبت در آن شستشو می‌دهد. نماز، زنده کنندهٔ جان، جلای روان، نور دیدهٔ بیدار دلان و امید امیدواران است.

نماز عبادتی است که چون پذیرفته شود سایر عبادت‌ها نیز پذیرفته خواهد شد و چون رد شود سایر اعمال نیز مردود خواهد شد، چنان‌که حضرت امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید:

«اَوَّلُ ما يحَاسِبُ بِهِ العَبدُ الصلاةُ فَإِن قُبِلَت قُبِلَ سَائرُ عَمَلِهِ و إذا رُدَّت رُدَّ عَلَيهِ سائرُ عَمَلِهِ»[۱].

هنگامی که تکبیر می‌گویی: نماز آغاز می‌شود، دستها بالا می‌آید وگواهی می‌دهی که خدا بزرگ‌تر از آن است که وصف شود و این بالا آمدن دست‌ها تا مقابل سروگردن، یعنی؛ پشت سر انداختن تمامی تعلقات مادی و دنیایی و تسلیم شدن و گردن نهادن به اوامر پروردگار.

نماز عبادتی است که نه تنها ، بر ما مسلمانان واجب شده بلکه ، از سوی خداوند متعال و توسط پیامبران عظیم الشأن بر امت‌های پیشین نیز ابلاغ شده و مورد تاکید قرار گرفته است، در قرآن کریم از زبان حضرت ابراهیم علیه‌السلام آمده است که:

«رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ»[۲].

خدایا من و فرزندانم را از اقامه کننده‌گان نماز قرار بده. پروردگارا دعای من را بپذیر.

هم‌چنین خداوند متعال حضرت موسی علیه‌السلام را در قرآن مخاطب قرار داده می‌فرماید:

---

۱. حر عاملی، وسایل الشیعه، انتشارات موسسه ال البیت، جلد، ۳قم.۱۴۰۹ هـ ق، ص۲۲

۲. سوره ابراهیم آیه ۴۰

«...و َأَقِمَ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي»[1]
نماز را برای یاد من اقامه کن.
در آیه (۳۱) سورۀ مریم از زبان حضرت عیسی علیه‌السلام نیز نقل شده است که:
« ...وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ...»
یعنی خداوند مرا به نماز سفارش کرده است.

بنا براین نماز تنها عبادتی است که از زمان حضرت آدم تا پیامبر خاتم صلی‌الله‌علیه‌وآله بر انسان واجب بوده و بر اقامه آن تأکید شده است. در قرآن کریم، تأکید بر ادای نماز همراه با عبادات و دستورات دینی مختلفی آمده که برخی از آن‌ها عبارت است:

۱- **نماز و انفاق**: از جمله ویژه‌گی‌های مومنین، در قرآن شریف، نماز و انفاق می‌باشد.
«الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ»[2]
کسانی که نماز را اقامه می‌کنند و از آن‌چه که ایشان را روزی دادیم انفاق می‌نمایند.

۲- نماز و زکات:
«وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ...»[3]
و نماز را به پا دارید و زکات بدهید.

۳- نماز و روزه: این دو عبادت همواره به‌عنوان دو اصل از فروع دین ما مورد توجه و تاکید بوده است.
«وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ...»[4]
از صبر(روزه) و نماز یاری بجویید.

♦ ویژه‌گی‌های نماز در مقایسه با سایر عبادات:

۱- عمومیت دارد: عبادت‌هایی چون: حج، خمس و زکات بر افرادی واجب می‌شود که توانایی مالی داشته باشند؛ درصورتی‌که نماز، بر تمام افراد مکلف؛ اعم از پیر و جوان ، زن و مرد، فقیر و غنی، مریض و سالم و ... واجب بوده و عمومیت دارد.

۲- باعث ریزش گناهان می‌شود: نماز خالصانه انسان را از گناه و لغـــزش باز می‌دارد و باعث آمرزش گناهان می‌گردد.

۳-دارای تنوع است: فریضۀ نماز در مقایسه با سایر عبادات از تنوع قابل توجهی

---
۱. سوره طه آیه ۱۴
۲. سوره انفال آیه ۳
۳. سوره بقره آیه ۴۳
۴. سوره بقره ایه۴۵

برخوردار است به گونه ای که ما می‌توانیم نمازهای مختلفی را بر شماریم مانند:

۱. نمازهای یومیه؛

۲. نماز آیات

۳. نماز عیدین (عید فطر و عید قربان)

۴. نماز میت

۵. نماز باران

۶. و سایر نمازها

۴-محدودیت زمان و مکان ندارد: عبادت‌هایی چون حج و جهاد، مکان و زمان محدود و مشخصی دارد، حال آن‌که نماز باید همیشه و تحت هر شرایطی ادا شود و محدودیت زمانی و مکانی ندارد.

۵-شرط قبولی سایر عبادات است: نماز افضل عبادات و شرط قبولی سایر اعمال است.

فعالیت

درگروه‌های چندنفری، پیرامون اهمیت نماز، بایک‌دیگرگفتگو نمایید. یک نفر از هرگروه خلاصه بحث را ارایه نماید.

ارزش‌یابی

۱. ایا فریضهٔ نماز در ادیان پیشین هم وجود داشته است؟ مثال بزنید.

۲. دو مورد از ویژه‌گی‌های نماز را بگویید.

۳. شرط قبولی عبادات.................می‌باشد.

۴. اولین چیزی که در قیامت مورد حسابرسی قرار می‌گیرد چیست؟

زکات ☐ روزه ☐ نماز ☐ خمس ☐

کار خانه‌گی

یک خاطره از خود و یا دیگران، در مورد نماز بنویسید.

درس پانزدهم

نماز اول وقت

هدف: یادگیری اوقات شرعی نمازهای یومیه

پرسش

۱. آیا می‌دانید نماز اول وقت چه فضیلتی دارد؟

صدای روح نواز اذان به گوش می‌رسد و حمید با این نوای خوش، از خواب بر می‌خیزد. وارد حویلی می‌شود. بوی خوش شکوفه‌های درخت سنجد، فضا را عطر آگین کرده است، پرنده‌گان نیز هم نوای با اذان، نغمه نیایش سر داده و به زبان خود، خدا را ثنا و ستایش می‌کنند.

حمید به آسمان نگاه می‌کند، سپیدی آسمان، کم کم، از یک طرف افق بالا می‌آید، او باید خود را برای نماز صبح آماده نماید. به طرف حوض آب می‌رود «بسم الله الرحمن الرحیم» گفته و نیت وضو می‌نماید و بعد وضو می‌گیرد.

به اتاق بر می‌گردد جانمازش را پهن نموده نماز را نیت می‌کند و تکبیر می‌گوید. او می‌داند که نماز خواندن، در واقع سخن گفتن با خداوند ﷻ است پس باید در مقابل خداوند سبحان، خود را از هرگونه فکر و خیال دیگر برهاند او با توجه به این مسأله، نماز را ادا می‌کند سلام نماز را می‌گوید و سجدهٔ شکر به جا می‌آورد.

حالِ خوشی دارد و این را از اثر نماز می‌داند. به ویژه نمازی که در اول وقت خوانده شود زیرا نماز اول وقت علاوه بر این‌که نشان دهندهٔ توجه خاص مومن به نماز و یاد خدا و مواظبت بر انجام صحیح و خالصانهٔ این فریضه است باعث کسب فضیلت دیگری هم می‌گردد که این مساله در سخن امام جعفر صادق علیه‌السلام به روشنی مورد تاکید قرارگرفته است:

امام صادق علیه‌السلام می‌فرماید: «فضیلت اول وقت (نماز) بر اخر وقت، هم‌چون فضیلت آخرت بر دنیاست.»[1]

حمید قرآن کریم را می‌گشاید توجه اش را این آیه جلب می‌کند «**أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ**[2]»؛ (همانا با یاد خداوند دلها آرام می‌گیرد.) چند آیه از قران را تلاوت می‌نماید و در

۱. محمد محمدی ری شهری،منتخب میزان الحکمه،ترجمه حمید رضا شیخی،انتشارات دارالحدیث، ج۲ ،قم۱۳۸۱، ص۵۹۳

۲. سوره رعد آیه ۲۸

پایان برای فامیل، آشنایان و مؤمنین و مؤمنات دعا می‌کند.

سخنان معلم تعلیمات دینی را به یاد می‌آورد که می‌گفت: خداوند جهان(ج)، دستور زنده‌گی و برنامه کاملی به نام «دین» وضع کرده که توسط پیامبران الهی(ع) برای هدایت ما انسان‌ها آورده شده است. در همه ی ادیان الهی، به ویژه در دین مقدس اسلام به عنوان کامل‌ترین آن‌ها، دستورات و احکام جامعی وجود دارد که می‌بایست مورد توجه قرار گرفته و در انجام آن کوتاهی نگردد تا به این وسیله، فلاح، رستگاری و رضایت خداوند متعال حاصل شود. بنابراین برنامه‌های عبادی همچون نماز، تابع احکام و دستورالعمل‌های خاص خود می‌باشد و می‌بایست طبق همان احکام اجرا شود که از آن جمله می‌توان به اوقات شرعی نمازهای یومیه اشاره نمود.

♦اوقات شرعی نمازهای یومیه به این صورت می‌باشد:

	وقت مخصوص	وقت فضیلت
نماز صبح	از اذان صبح تا طلوع آفتاب	از اذان صبح تا زمان روشنی هوا
نماز ظهر	از اذان ظهر به اندازه خواندن یک نماز، چهار رکعتی وقت مخصوص نماز ظهر است.	از اول ظهر تا زمانی که سایهٔ چوب شاخص یک برابر افزوده شود.
نماز عصر	از آخر وقت به اندازه خواندن یک نماز چهار رکعتی وقت مخصوص نماز عصر است.	پس از وقت فضیلت نماز ظهر تا وقتی که سایهٔ چوب شاخص دو برابر شود.
نماز مغرب	از اذان مغرب به مقدار خواندن یک نماز سه رکعتی وقت ویژه نماز مغرب است.	از اول مغرب تا زمانی که سرخی طرف مغرب از بین برود.
نماز عشا	از آخر وقت (نصف شب) به اندازه خواندن یک نماز چهار رکعتی، وقت مخصوص نماز عشاءاست.	از پایان وقت فضیلت نماز مغرب تا گذشتن نصف از شب.

بنابراین اوقات شرعی نماز را می‌توان به سه بخش زیر تقسیم نمود:

۱- **وقت مخصوص:** به آن وقت گفته می‌شود که در آن فقط همان نماز را ادا کرد.

۲- **وقت فضیلت:** وقتی است که خواندن نماز در آن ثواب بیشتر دارد.

۳- **وقت مشترک:** این وقت برای نمازهای ظهر و عصر، مغرب و عشا می‌باشد. به این شکل که فاصله بین وقت مخصوص نماز ظهر و وقت مخصوص نماز عصر را وقت مشترک نمازهای ظهر و عصر و فاصله بین وقت مخصوص نماز مغرب و عشاء را وقت مشترک نمازهای مغرب و عشاء می‌گویند.

♦ چند حکم پیرامون اوقات شرعی نمازهای یومیه

۱. اگر کسی نماز ظهر را تا وقت مخصوص نماز عصر نخوانده باشد نماز ظهر او قضا می‌شود.

۲. اگر نماز عصر در وقت مخصوص نماز ظهر خوانده شود نماز عصر باطل است.

۳. اگر نماز در وقت خودش خوانده شود«ادا» گفته می‌شود.

۴. چنانچه نماز را در وقتش به جا نیاورند«قضا» نامیده می‌شود.

فعالیت

در مورد حمد و ستایش خداوند متعال ﷻ توسط سایر موجودات با یکدیگر صحبت کنید.

ارزش‌یابی

۱. وقت فضیلت نماز صبح از .... تا .... می‌باشد.

۲. اوقات نماز به چند دسته تقسیم می‌شود نام ببرید؟

۳. یک آیه در مورد ذکر و یاد خداوند بگویید.

۴. نمازی که خارج وقتش خوانده شود چه نامیده می‌شود؟ قضا ☐ ادا ☐

کار خانه‌گی

اوقات شرعی نمازهای یومیه را در جدولی به شکل دلخواه ترسیم نموده به صنف بیاورید.

درس شانزدهم

حضور قلب در نماز

هدف: آشنایی شاگردان با اهمیت توجه و حضور قلب در نماز

پرسش‌ها

۱. در نماز با چه کسی سخن می‌گویید؟
۲. برای حضور در پیشگاه خداوند چه باید کرد؟

خلوت دل نیست جای صحبت اغیار — دیو چو بیرون رود فرشته درآید

نماز باید با توجه کامل، آماده‌گی و پاکی روحی و جسمی، ادا شود چرا که نماز، سخن گفتن و راز و نیاز با آفریدگار و ایستادن در مقابل پروردگار است پس باید آداب و مناسک نماز و حضوردر محضرحضرت حق را به جا آورد که:

اولین گام، پاکی و طهارت جسم از هر گونه آلوده‌گی و ناپاکی است و پس از آن جلای روح و صفای جان و حضور قلب که شرط قبولی نماز می‌باشد.

مقدمه نماز، طهارت و پاک کردن جسم و جان از آلوده‌گیها است. هنگامی که وضـــو می‌گیریم، خود را طاهر می‌سازیم و لباس مناسب می‌پوشیم، در واقع خود را آماده دیدار می‌سازیم، دیدار با خداوند‌ﷻ، اوکه بهترین یار و یاور و مهربان‌تـــرین سرور است، پس خانۀ دل را از غیر او خالی می‌کنیم که دل مؤمن جای یاد خداست و نه غیر او.

حضور قلب در نماز به منزله روح نماز است پس آن‌که در نماز حضور قلب نداشته باشد نمازش فاقد روح و معناست.

آیا تا به حال پیش آمده که با کسی سخن بگویید در حالی‌که او به سخنان شما توجه نکرده و در اندیشۀ چیز دیگری مصروف باشد ؟

در این حالت، احساس مثبتی نخواهید داشت و این کار او را نکوهش خواهید کرد.

آیا کار او را نکوهش نکرده اید و این عمل او را ناپسند ندانسته اید؟

بنابراین متوجه باشیم که نماز خواندن، ایستادن در پیشگاه خداوند‌ﷻ، سخن گفتن و راز و نیاز با اوست پس به گونه ای در نماز حاضر شویم که واژه واژۀ نماز در روح و جانمان مؤثر افتد و ما را شایسته دریافت الطاف الهی و رحمت بی پایان خداوند‌ﷻ نماید.

دوست، نزدیک تر از من به من است — وین عجب که من از وی دورم
چه کنـــــم باکه توان گفت که او — در کنار من و من مهجـــــورم

«سعدی»

♦ مقدمات حضور قلب در نماز

۱. کسب اگاهی نسبت به نماز و اهمیت آن.
۲. حضور به موقع برای نمازها.
۳. وضو ساختن و طاهر شدن از ناپاکی‌ها.
۴. گفتن اذان و اقامه.
۵. رها کردن تعلقات مادی و دنیایی.
۶. پناه بردن از غیر خدا به خدای یکتا با اذکاری چون «اَعُوذُ بِالله مِنَ الشیطان الرجیم».
۷. توکل کردن بر خداوندﷻ و استمداد از او با ذکر مبارک«بسم الله الرحمن الرحیم».

♦ حضور قلب در نماز باعث می‌شود که:

۱. از فضیلت و ثواب« نماز با اخلاص » بهره‌مند شویم.
۲. لذت خواندن یک نماز واقعی را تجربه کنیم.
۳. به مدد الطاف الهی از وسوسه‌های شیطانی در امان باشیم چراکه نماز واقعی انسان را ازگناهان، بدی‌ها و زشتی‌ها دور می‌کند.
۴. معرفت ما نسبت به خداوندﷻ بیشتر شود؛ زیرا هر نمازی که با اخلاص و حضور قلب خوانده شود نماز گزار را یک گام به قرب الهی نزدیک‌تر می‌سازد.
۵. روح و روانمان از تشویش‌ها و غم‌ها و سرگردانی‌ها رهایی یافته و با نیرویی دو چندان به سوی ساختن یک زنده‌گی سالم و صالح گام برداریم.

فعالیت

شاگردان در گروه‌های ۳ نفری درباره فواید حضور قلب درنماز ومقدمات آن باهم بحث وگفتگو نمایند.

ارزش‌یابی

۱. نماز، حضور در پیشگاه .... است.
۲. دو مورد از اعمالی را که مقدمهٔ حضور قلب در نماز است بیان نمایید؟
۳. حضور قلب در نماز چه فوایدی دارد؟ به دو مورد اشاره نمایید.

کار خانه‌گی

با کمک فامیل و افراد اگاه، مثال‌هایی از حضور قلب افراد در نماز، پیدا نموده در کتابچه‌های خود بنویسید.

درس هفدهم

تأثیر نماز در زنده‌گی فردی و اجتماعی

هدف: آشنایی شاگردان با تأثیرات نماز در زنده‌گی

پرسش‌ها

۱. خواندن نماز چه تأثیری بر زنده‌گی شما می‌گذارد؟
۲. چه اموری می‌تواند در اصلاح جامعه، نقش داشته باشد؟

پدر حمید مردی دیندار و مردم دوست است، او همواره به دین و احکام دینی توجه خاصی دارد. به همین خاطر فامیل به ویژه فرزندان خود را به فراگرفتن تعالیم و دستورهای دینی و رعایت آن‌ها توصیه و تشویق می‌نماید.

امروز، روز تولد حمید است. او به سن پانزده سالگی رسیده و می‌بایست با رسیدن به سن تکلیف، تکالیف دینی و شرعی خود را انجام دهد؛ به همین خاطر پدرش از مدت‌ها پیش، حمید را در مورد مسایل دینی و احکام شرعی آگاهی می‌داد و او را به مطالعه کتاب‌های دینی، احکام و شرکت در جلسات دینی و مذهبی تشویق می‌نمود، به همین دلیل، اکنون، حمید به عنوان یک نوجوان مکلف، از مسایل دینی و شرعی خود آگاهی لازم را دارد. او این امر را نتیجه زحمت‌های والدین خود می‌داند.

خانواده حمید، یک فامیل متدین و معتقد است که به نماز و شعائر دینی و اخلاق اسلامی توجه زیادی دارد. در میان فامیل آن‌ها، رفتارها بر اساس مهر و عطوفت و احترام است. افراد فامیل، همواره در کنارهم و پشتیبان یک‌دیگر بوده و در مشکلات، یک‌دیگر را دستگیری کرده به سمت و سوی خیر و نیکی سوق می‌دهند. ایشان در میان همسایه‌ها و خویشان و جامعۀ خود به نیکی یاد می‌شوند؛ چراکه رفتار و کردار خوب و شایستۀ آنان تنها به درون خانه محدود نمی‌شود بلکه جامعۀ پیرامون آن‌ها را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد و این همه به خاطر پایبندی این خانواده به اسلام، شعایر دینی و اصول اخلاقی، به ویژه پایبندی به نماز می‌باشد که باعث شده این خانواده، هم در زنده‌گی فردی و هم در زنده‌گی اجتماعی، افراد موفقی باشند.

♦ ویژه‌گی‌هایی یک فرد نماز گزار

۱- در سورهٔ معارج آیه ۲۰ تا ۲۳ چنین امده است: « **إِنَّ الْإِنسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿۱۹﴾ إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ﴿۲۰﴾ وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿۲۱﴾ إِلَّا الْمُصَلِّينَ ﴿۲۲﴾ الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ﴿۲۳﴾**»

به راستی که انسان سخت حریص [و بی‌تاب] خلق شده است چون صدمه ای به او رسد ناله و فریاد می‌کند و چون خیری به او رسد بخل می‌ورزد مگر نماز گزاران که همواره بر نمازشان مـــــداومت می‌کنند.

بنابر آن‌چه در آیهٔ فوق بدان اشاره شده صبر و خویشتن داری، سخاوت و بخشنده‌گی، استواری و پایداری در امور خیر، از ویژه‌گی‌های نماز گزار می‌باشد.

۲- نماز راستین، خشوع و تواضع را افزایش می‌دهد لذا فرد نماز گزار در برابر خداوند، و در روابط اجتماعی با برادران و خواهران مؤمن خویش، متواضع و فروتن و در برابر گردن‌کشان و طغیان‌گران، مغرور و متکبر خواهد بود.

۳- نماز با طهارت آغاز می‌شود و نخستین قدم برای برپایی نماز، طهارت و پاکی است بنابراین نماز، مکتبی است که به شاگردان خود درس طهارت و پاکی را در تمام زنده‌گی می‌آموزاند ازین رو طهارت و پاکی‌زگی یکی دیگر از ویژه‌گی‌های بارز نماز گزار می‌باشد.

۴- نماز درس زنده‌گی است چراکه تمام اجزا و مراحـل آن از روی برنامه و زمان‌بندی می‌باشد به همین دلیل شخص نمازگزار و پایبند به آن، در زنده‌گی خود، شخصی با برنامه و هدفمند خواهد بود.

آن‌چه در بالامطرح شد برخی از ویژه‌گی‌های فرد نمازگزار است که در واقع بخشی از تاثیرات فردی نماز می‌باشد. اما همان‌طورکه می‌دانید نماز تنها یک بُعد(فردی) ندارد بلکه ابعاد دیگری هم دارد که از آن جمله بُعد اجتماعی آن هم قابل توجه و تأمل می‌باشد. و در واقع همان تاثیرات فردی، زمینه ساز تاثیرات بیرونی و اجتماعی می‌گردد.

بنابراین نماز، باعث اصلاح شخص می‌شود و انسان صالح و شایسته، جامعهٔ سالم و شایسته ای را خواهد ساخت.

♦ یک جامعهٔ نمازگزار چه ویژه‌گی‌هایی دارد؟

جامعهٔ نماز گزار جامعه ای است که:

۱. به سوی صلاح و رستگاری حرکت می‌نماید.

۲. در چنین جامعه‌ای همکاری، تعاون، برادری و برابری، جایگزین تفرقه و بی دردی و بی عدالتی خواهد شد.

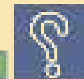
۳. همان‌گونه که فرد نمازگزار جز خداوند، فرمان‌بردار هیچ نیروی دیگری نخواهد بود، جامعه نمازگزار هم جز اطاعت و پیروی از اوامر پروردگار، از هیچ قدرت دیگری اطاعت نخواهد کرد.

با توجه به آن‌چه که در این درس گفته شد نماز راستین و خالصانه، افرادی صالح و شایسته را می‌سازد و این افراد شایسته جامعهٔ سالم را تشکیل خواهند داد.

فعالیت

درگروههای ۴ نفره تقسیم شوید؛ سپس با مشورهٔ یک‌دیگر، رفتاری شایسته از یک شخص نماز گزار را در صنف تمثیل نمایید .

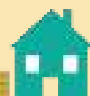

ارزش‌یابی

۱. دو مورد از ویژه‌گی‌های فرد نماز گزار را بیان نمایید؟

۲. یک فرد نماز گزار چگونه می‌تواند در اصلاح جامعه ی خود نقش داشته باشد؟

۳. ....و................. از ویژه‌گی‌های جامعه نمازگزار می‌باشد.

کارخانه‌گی

مثال‌هایی از موفقیت‌های اجتماعی افراد نماز گزار را درکتابچه‌هایتان بنویسید.

درس هجدهم

نماز جماعت

هدف: آشنایی شاگردان با اهمیت نماز جماعت

پرسش‌ها

۱. آیا تا کنون در نماز جماعت شرکت نموده اید؟

۲. شرکت در نماز جماعت چه فوایدی دارد؟

ما ز بالاییم و بالا می‌رویم   ما ز دریاییم و دریا می‌رویم

دین اسلام، دین اتحاد، برادری و برابری است و همیشه مسلمانان را به یکی شدن، وحدت و تعاون، تشویق و ترغیب می‌نماید. در دین اسلام، هر مسلمان، عضوی از پیکرۀ جامعه اسلامی است و چنان‌چه این عضو به سختی یا مشکلی دچار شود تمامی اعضا به درد می‌آید و در پی چاره اندیشی می‌شود.

همان‌گونه که در درس قبل نیز اشاره گردید، در بیشتر روایات و احادیث بر جماعت نمازها سفارش شده است بنابراین فضیلتی که در نماز جماعت است در نماز فرادا نمی باشد. حضرت رسول اکرم ﷺ در این مورد می‌فرماید:

«صلاةُ الرَجُلِ في جَمَاعةٍ خَيرٌ مِن صلاتِهِ في بَيتِهِ اَربعينَ سَنَةً. قيل يا رسول الله! صلاةُ يومٍ؟ قال رسولُ اللهِ صلاةٌ واحدةٌ»[1]

۱. محدث نوری، مستدرک الوسایل،انتشارات موسسه ال البیت ،ج ۶،قم ۱۴۰۸ هـ ق، ص ۴۴۶

نماز با جماعت بهتر است از چهل سال نماز در خانه. پرسیده شد آیا نمازیک روز برابر با چنین فضیلتی است حضرت فرمود: یک نماز با جماعت برابر با این فضیلت است.

و این نشان دهندۀ اهمیت جماعت در دین مقدس اسلام است که همواره نماز جماعت، بر نماز فرادی ترجیح داده شده است. این مساله می‌تواند ابعاد مختلفی داشته باشد که از آن جمله می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:

۱- برگزاری نمازهای جمعه و جماعات باعث تحکیم همبستگی و وحدت جامعه اسلامی شده، در نتیجه افزایش اقتدار و شکوه جامعه اسلامی را در پی خواهد داشت.

۲- نمازهای جماعت، جای‌گاهی برای آگاهی و تبادل اندیشه و نظرات مسلمانان در زمینه‌های مختلف می‌باشد بنابراین حضور در نمازهای جماعت باعث افزایش آگاهی مسلمانان نسبت به مسایل خود و سایر مسلمانان می‌گردد.

۳- نماز جماعت می‌تواند باعث ترویج رحمت و رأفت اسلامی در جامعه گردد چراکه تکرار واژه «رحمت» در آغاز نماز (حمد و سوره)، آن هم برای شصت مرتبه در شبانه روز، باعث ترغیب و تشویق حس رأفت و رحمت و شفقت در وجود فرد مسلمان و میان مسلمانان شده جامعه ی اسلامی را به سوی دوستی، هم‌دلی و وفاق سوق می‌دهد.

درجامعه اسلامی، یکی از وظایف مؤمنین، بر پایی نمازهای جمعه و جماعات است چراکه در روایات و احادیث مختلف بر خواندن نماز با جماعت تأکید بسیار شده است پس آن‌چه در انجام فریضۀ نماز، اصل است به «جماعت خواندن» آن است. در نماز جماعت با مردم در میان مردم و از مردم بودن مهم است، هیچ کس بر دیگری برتری ندارد؛ تنها آن‌که با تقواتر است نزد خدا از منزلت والاتری برخوردار است.

«...إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ...»[1]

همانا گرامی ترین شما در نزد خداوند با تقوا ترین شماست.

فعالیت

۱. شاگردان در باره آثار اجتماعی نماز جماعت گفتگو نمایند.
۲. به‌صورت دو نفری حدیث درس را بخوانند و حفظ کنند و مفهوم آن‌را بیان کنند.

ارزش‌یابی

۱. ثواب یک نماز جماعت برابر است با .... نماز فرادا در خانه.
۲. فواید و آثار اجتماعی نماز جماعت را نام ببرید.

---
۱. سوره حجرات ایه ۱۳

درس نزده هم

احکام نماز جماعت

هدف: آشنایی با احکام نماز جماعت

پرسش‌ها

۱. امام جماعت چه شرایطی را باید دارا باشد؟

۲. کدام نمازها را می‌توان با جماعت خواند؟

نماز جماعت نیز مانند سایر عبادات، احکام و شرایط خاص خود را دارد که در ادامه به برخی از این احکام اشاره می‌نماییم.

۱- شرایط امام جماعت عبارت است از:

الف- بالغ باشد ب- عاقل باشد ج- عادل باشد د- حلال زاده باشد و- نماز را صحیح بخواند.

۲- مأموم (اقتدا کننده) از امام جماعت پیشتر ایستاده نشود.

۳- جای‌گاه امام جماعت بالاتر از نمازگزاران نباشد.

۴- بین امام و مأموم، دیوار و یا پرده ای مانع نشود.

۵- حداقل افراد برای نماز جماعت ۲ نفر است امام و مأموم.

۶- فاصله امام با مأموم و فاصله بین صف‌های نماز، بیشتر از یک قدم نباشد.

۷- مستحب است که مأموم عقب‌تر از امام و در طرف راست او بایستد.

۸- در صورتی‌که مأمومین هم زن و هم مرد باشند می‌بایست زنان عقب‌تر از مردان بایستند.

۹- مأموم به هنگام نماز، باید امام جماعت را مشخص نماید ؛ مشخص کردن نام امام لازم نمی‌باشد؛ بلکه می‌تواند چنین بگوید: «نماز ظهر را به امام حاضر اقتدا می‌کنم قربةً اِلَی الله.»

۱۰- مأموم به جز حمد و سوره که توسط امام خوانده می‌شود سایر اجزای نماز را خود می‌خواند.

۱۱- تکبیرة الاحرام نماز باید بعد از امام گفته شود.

۱۲- بهتر است که مأموم اعمال و ذکرهای نماز را قبل از امام به جا نیاورد بلکه همزمان با امام یا کمی بعد از امام انجام دهد.

۱۳- چنان‌چه مأموم نماز را آغاز کند در حالی‌که امام در رکعت سوم باشد باید حمد و سوره را خود بخواند و بقیه نماز را هماهنگ با امام انجام دهد.

۱۴- نمازهای قضایی را می‌توانیم به جماعت بخوانیم. شرح مفصل این مساله در جدول

زیر،گفته شده است.

♦ نمازها و حالت‌های صحیح جماعت[1]:

نماز امام جماعت	نماز مأموم	شرح
نماز ادای یومیه	نماز ادای یومیه	هرکدام از نمازهای واجب یومیه را می‌توان به نماز دیگر یومیه اقتدا کرد.
نماز قضای یومیه	نماز قضای یومیه	هر یک از نمازهای قضای یومیه را می‌توان به قضای یومیه اقتدا کرد هر چند که متفاوت باشد مثل نماز قضای عصر به قضای ظهر.
نماز ادای یومیه	نماز قضای یومیه	هر کدام از نمازهای قضای یومیه را می‌توان به نماز ادای یومیه اقتدا کرد؛ مثل نماز قضای صبح به نماز ادای ظهر.
نماز قضایی یومیه	نماز ادای یومیه	هر یک از نمازهای ادای یومیه را می‌توان به نماز قضای یومیه اقتدا نمود.(هر چند که هم‌آهنگ نباشد)
نماز آیات	نماز آیات	هر چند که دو نماز آیات متفاوت باشد؛ مثلا نماز امام برای خورشید گرفتگی باشد ونماز ماموم برای صاعقه.
نماز عیدین	عیدین	به قصد رجاء در زمان غیبت امام معصوم علیه‌السلام اشکال ندارد.

فعالیت

با رفتن به یک فضای مناسب، قضای نماز صبح را به جماعت بخوانید.

ارزش‌یابی

۱. دو شرط از شروط امام جماعت را بگویید؟

۲. جایگاه امام جماعت نسبت به مأموم کدام یک از موارد زیر می‌باشد؟

الف) برابر با مأموم

ب) پیش‌تر از مأموم

ج) عقب‌تر از مأموم

د) هیچ‌کدام

۳. حداقل افراد برای جماعت نماز چند نفر است؟

کار خانه‌گی

به ابتکار خود برای جماعت صحیح نمازها، یک جدول جدید ترسیم نمایید.

۱. محمد حسین فلاح زاده. آموزش فقه، ص۲۰۳.

درس بیستم

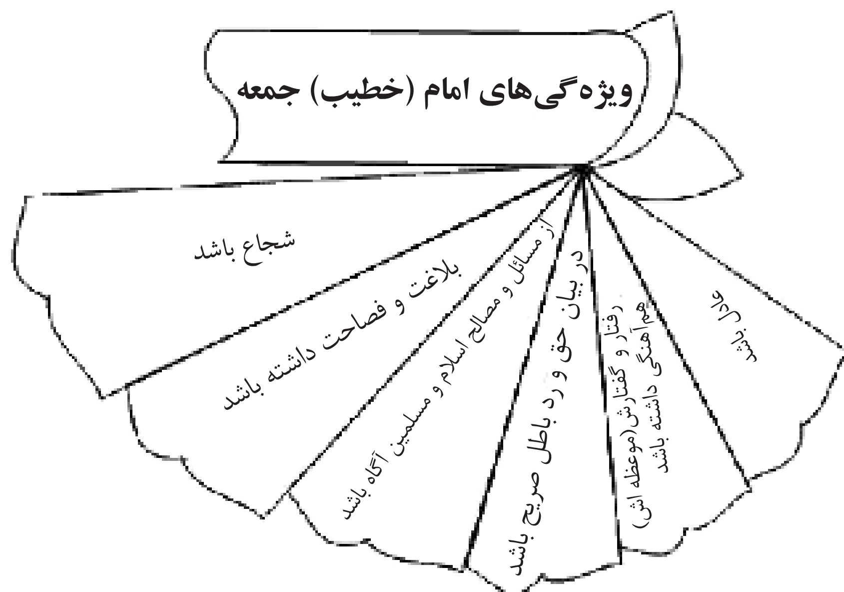
کیفیت نماز جمعه

هدف: شناخت آداب و احکام نماز جمعه

پرسش‌ها

- آیا می‌دانید امام (خطیب) جمعه باید چه ویژه‌گی‌هایی داشته باشد؟
- نماز جمعه چگونه خوانده می‌شود؟

نماز جمعه و برپایی آن، برای ما مسلمانان از اهمیت ویژه ای برخوردار است. نماز جمعه یک عبادت باشکوه جمعی است که گروه زیادی از مسلمانان در کنار یک‌دیگر در پیشگاه حضرت حق سر به سجده بنده‌گی می‌نهند و خدا را سپاس و ستایش می‌کنند. بنابراین خوب است که ما نیز در مورد این نماز باشکوه و احکام آن بیشتر بدانیم.

آن‌چه گفته شد شرایط خطیب جمعه بود البته ناگفته نماند که خطیب جمعه باید علاوه برشرایط فوق، شرایط امام جماعت را هم داشته باشد.

♦ **احکام نماز جمعه:**

نماز جمعه نیز مانند سایر عبادات، احکام خاص خود را دارد که البته شرایط و احکام نماز جمعه در بسیاری موارد هم‌مانند شرایط و احکام نماز جماعت می‌باشد. اینک به شرح مختصر آن می‌پردازیم:

۱. تمام شرایطی که برای نماز جماعت ذکر شده برای نماز جمعه (به عنوان یک نماز جماعت) هم صدق می‌کند.

۲. حد اقل افراد شرکت کننده در نماز جمعه باید پنج نفر باشد؛ امام و چهار نفر مأموم.

۳. بین دو مکان نماز جمعه باید یک فرسخ راه (تقریباً۶کیلومتر) فاصله باشد در غیر این صورت نماز جمعه صحیح نیست.

۴. زمان خواندن نماز جمعه، زوال آفتاب می‌باشد.

۵. نماز جمعه به جای نماز ظهر خوانده می‌شود بنابراین نمازگزار باید، نماز عصر را اداکند.

۶. نماز جمعه مانند نماز صبح دو رکعت است ولی دو خطبه دارد که قبل از نماز، توسط امام جمعه خوانده می‌شود.

۷. نماز جمعه به شکل جماعت خوانده می‌شود، چنان‌چه نمازگزاری از حالت جماعت خارج شود نمی‌تواند نماز خود را به شکل فرادا تمام کند.

♦ **مستحبات نماز جمعه**

۱. خواندن سورهٔ «جمعه» بعد از حمد در رکعت اول (توسط امام جمعه).

۲. خواندن سورهٔ «منافقون» بعد از حمد در رکعت دوم(توسط امام جمعه).

۳. خواندن حمد و سوره با صدای بلند (توسط امام جمعه).

♦ وظایف نمازگزاران جمعه چیست؟

۱. به خطبه‌ها گوش بدهند.

۲. از سخن گفتن خودداری کنند.

۳. به هنگام ایراد خطبه‌ها، رو به امام بنشینند.[۱]

۱. محمد حسین فلاح زاده ، اموزش فقه، ص۲۱۵

نماز جمعه مهم‌ترین مراسم عبادی وسیاسی ما مسلمانان است که به اختصار بدان اشاره شد، امیدواریم که خداوند متعال به ما توفیق شرکت در این عبادت با شکوه و پر فضلیت را عنایت فرماید تا در روز جمعه بر خوان رحمتش حاضر شویم و از فضلش بهره‌مند گردیم.

***

فعالیت

شاگردان با راهنمایی معلم، نماز جمعه را در صنف تمثیل نمایند.

ارزش‌یابی

۱. میان دو نماز جمعه باید .... فرسخ فاصله باشد.

۲. دو مورد از شرایط امام جمعه را بیان کنید.

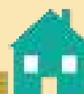
۳. کدام مورد زیر، از مستحبات نماز جمعه شمرده می‌شود؟

الف)گوش دادن به خطبه‌ها

ب) صحبت نکردن به هنگام خطبه‌ها

ج) خواندن سوره منافقون در رکعت دوم (توسط امام جماعت)

د) خواندن نماز جمعه در هنگام زوال افتاب

کارخانه‌گی

روانخوانی سوره جمعه را در خانه به کمک فامیل و یا ملا امام مسجد محل خود تمرین نمایید.

درس بیست و یکم

کیفیت نماز عیدین

هدف: آشنایی با کیفیت خواندن نماز عیدین

پرسش: آیا می‌دانید نماز عید چگونه خوانده می‌شود؟

خورشید درخشان، در افق، بالا آمده و یک صبح زیبای دیگر آغاز شده است. اما صبح امروز با دیگر روزها تفاوت دارد. همه در حرکت و تکاپو هستند و همه چیز و همه جا غرق در نور و سرور است. امروز روز اول شوال است و ماه رمضان با تمام شکوه، عظمت و برکتش به پایان رسیده است.

مسلمانان پس از یک ماه روزه داری و عبادت پروردگار و به شکرانه توفیق آن، این روز را به حمد و ستایش خداوند متعال و جشن و سرور می‌پردازند. روز عید فطر و قربان از بزرگ‌ترین اعیاد ما مسلمانان است که از فضلیت ویژه ای نیز برخوردار می‌باشد از این رو نمازها و ادعیه خاصی برای این اعیاد ذکر گردیده است.

ما نیز بعد از این‌که پدر، زکات فطره افراد فامیل را جدا نمود، افطار کرده عید را به یکدیگر تبریک وتهنیت میگوییم؛ لباس پاک پوشیده، وضو می‌سازیم و برای نماز عید، همگام با سایر مسلمانان، به سوی مسجد حرکت می‌نماییم. وقتی که وارد مسجد شدیم، آشنایان زیادی را می‌بینیم، با آن‌ها احوال پرسی کرده و عید را تبریک می‌گوییم. و منتظر برگزاری نماز عید می‌نشینیم.

♦ نماز عید

نماز عید، اذان واقامه ندارد و دو رکعت است. رکعت اول ان ، شش تکبیر و پنج قنوت و رکعت دوم آن، پنج تکبیر و چهار قنوت دارد. بعد از نماز هم، امام جماعت، خطبه‌های نماز عید را می‌خواند که عموماً به بیان احکام زکات فطره (در خطبه نماز عید فطر) و بیان احکام قربانی (در خطبه نماز عید قربان) می‌پردازد.

ما نیز در پایان نمازعید، با دعا برای همه مسلمانان به سوی خانه باز خواهیم گشت.

♦ احکام نماز عیدین

• نماز عیدین، دو رکعت است.
• آذان و اقامه ندارد.
• نماز عیدین دو خطبه دارد که بعد از نماز خوانده می‌شود.
• نماز عیدین در زمان غیبت امام زمان(عج) مستحب می‌باشد.
• نماز عیدین را می‌توان هم فرادا و هم به جماعت خواند.
• نماز عیدین جمعاً نه قنوت دارد، پنج قنوت در رکعت اول و چهار قنوت در رکعت دوم خوانده می‌شود که در قبل و بعد از هر قنوت هم یک تکبیر گفته می‌شود.
• نماز عید فطر بعد از افطار و پرداخت زکات فطره، خوانده می‌شود.
•ذکر قنوت نماز عیدین چنین است:

اَللّهمَّ اَهْلَ الکِبْرِیاءِ وَ العَظَمَةِ وَ اَهْلَ الجُوْدِ وَ الجَبَرُوْتِ و اَهْلَ العَفْوِ و الرَحْمَةِ وَ اَهْلَ التَّقْوي و المَغْفِرَةِ أَسْأَلُكَ بِحَقِّ هذا الْيَوْمِ الَّذِي جَعَلْتَهُ لِلْمُسْلِمِينَ عِيداً وَ لِمُحَمَّدٍ صَلَّي اللهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ ذُخْراً وَ شَرَفاً وَكَرامَةً وَ مَزِيدًا، اَنْ تُصَلِّي عَلَي مُحَمَّدٍ وَ الِ مُحَمَّدٍ وَ اَنْ تُدْخِلَنِي فِي كُلِّ خَيْرٍ اَدْخَلْتَ فِيهِ مُحَمَّداً وَآلَ مُحَمَّدٍ وَ اَنْ تُخْرِجَنِي مِنْ كُلِّ سُوءٍ اَخْرَجْتَ مِنْهُ مُحَمَّدًا وَ آلَ مُحَمَّدٍ، صَلَواتُكَ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمْ . اَللّهُمَّ اِنّي اَسْأَلُكَ خَيْرَ ما سَأَلَكَ بِهِ عِبادُكَ الصّالِحُونَ وَ اَعُوْذُ بِكَ مِمَّا اسْتَعَاذَ مِنْهُ عِبادُكَ الْمُخْلَصُونَ.

فعالیت

شاگردان گروه بندی شده در مورد اعمال روز عید فطر و قربان با یک‌دیگر صحبت نمایند سپس از هر گروه یک نفر خلاصهٔ نظریات گروه را برای صنف بازگو نماید.

ارزش‌یابی

۱. نماز عید چند رکعت است؟
۲. فرصت ادای نماز عید از .... تا .... است.
۳. نماز عید جمعاً چند قنوت دارد؟
۴. نماز عید بعد از انجام اموری چون: افطار و .... خوانده می‌شود.

کارخانه‌گی

با کمک دیگران ذکر قنوت نماز عیدین را روانخوانی کرده وحفظ نمایید.

درس بیست و دوم

کیفیت خواندن نماز آیات

هدف: شاگردان بتوانند نماز آیات بخوانند.

پرسش: نماز آیات چگونه خوانده می‌شود؟

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ ﴿٢٠﴾ وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ﴿٢١﴾[1]

در زمین برای اهل یقین نشانه‌هایی است و در وجود خود تان آیا نمی‌بینید؟

در جهان پیرامون ما حوادث و اتفاقاتی رخ می‌دهد که برای اهل یقین، آیه و نشانه ای روشنگر و هشدار دهنده است. دیدن این نشانه‌ها کار دشواری نیست کافیست که در مورد آفرینش خودمان کمی دقت کنیم، آن‌گاه متوجه می‌شویم که وجود ما انسان‌ها، خود جهانی از عجایب و شگفتی‌ها است.

دراین درس برآنیم تا کیفیت و چگونگی خواندن نماز آیات را برای شما عزیزان بیان نماییم. آن‌چه در ادامه می‌آید شرایط نماز آیات است.

♦ **نماز آیات :**

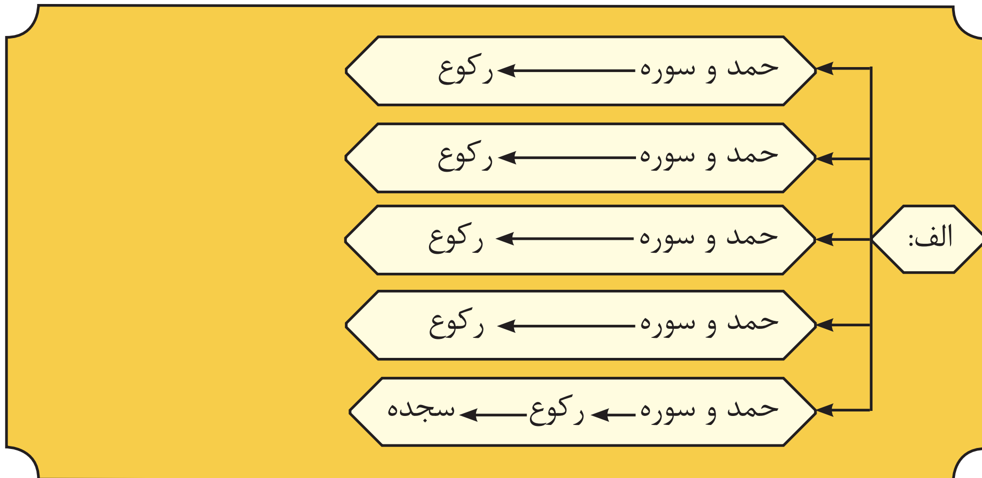
- باید در زمان وقوع حادثه خوانده شود و در غیر این صورت قضا می‌گردد به‌جز زلزله و رعد و برق.
- خواندن آن بر همهٔ افراد مکلَّف، واجب می‌باشد.
- دو رکعت است.
- جمعاً ده رکوع دارد (در هر رکعت، پنج رکوع).

۱. (سوره ذاریات آیات ۲۰ و ۲۱)

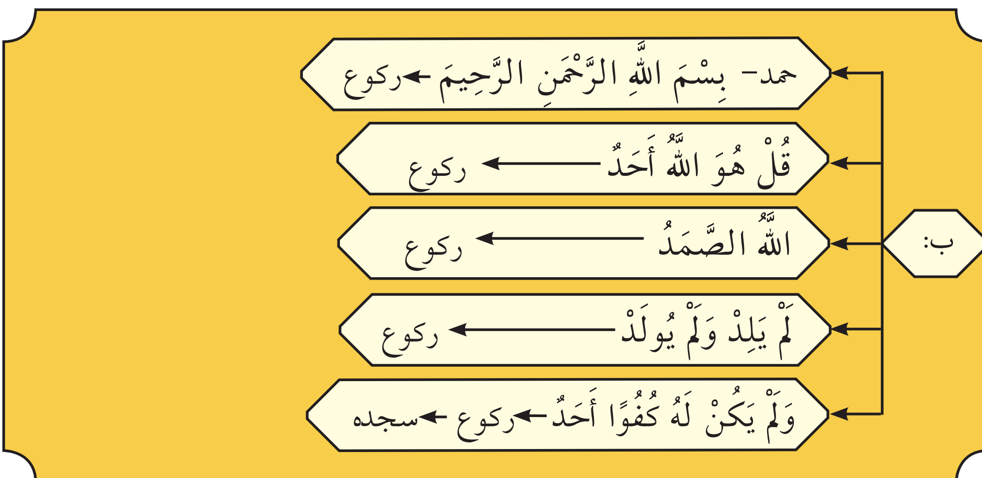
کیفیت خواندن نماز آیات

برای خواندن نماز آیات و انجام رکوع‌های آن می‌توان به دو شیوه عمل نمود:

برای به‌جا آوردن رکوع‌های هر رکعت، بعد از هر حمد و سوره یک رکوع شود تا پنج مرتبه؛

در روش دوم بعد از قرائت حمد، یک سوره را پنج قسمت نموده و بعد از هر قسمت یک رکوع می‌نمایند تا تمام پنج قسمت سوره و پنج رکوع انجام شود.[1]

۱. محمد حسین فلاح زاده، اموزش فقه، ص۲۱۶

♦ احکام نماز آیات

- اگر یکی از سبب‌های وجوب نماز آیات در یک شهر اتفاق بیافتد خواندن نماز فقط بر اهالی همان شهر واجب می‌شود.
- می‌توان هر رکعت از نماز آیات را به یک روش خواند.
- مستحب است قبل از رکوع‌های دوم، چهارم، ششم، هشتم و دهم ،قنوت خوانده شود هم‌چنین اگر که تن‌ها قبل از رکوع دهم یک قنوت بخواند کافی است.
- هریک از رکوع‌های نماز آیات یک رکن محسوب می‌شود بنابراین اگرکم و زیاد شود نماز باطل می‌گردد.
- نماز آیات را می‌توان به جماعت خواند که در این صورت حمد و سوره‌ها را امام جماعت می‌خواند.

***

فعالیت

شاگردان عزیز نماز آیات را به همراه معلم خود در صنف بخوا نید.

ارزش‌یابی

۱. نماز آیات چند رکعت دارد؟

۲. خواندن نماز آیات بر هر شخص مکلَّف................. است.

۳. اگر یکی از اسباب وجوب نماز آیات برای شهری اتفاق بیافتد، خواندن نماز آیات برای ساکنان شهر مجاور چه حکمی دارد؟

۴. نماز آیات چند رکوع دارد؟ ۹ ☐ ۶ ☐ ۵ ☐ ۱۰ ☐

کارخانه‌گی

با مراجعه به توضیح المسایل یا ملا امام مسجد محل خود برخی دیگر از احکام نماز آیات را بنویسید.

درس بیست و سوم

کیفیت نماز میّت

اهداف:

- شاگردان با مسأله ی مرگ و زنده‌گی دوباره، آشنا شوند.
- شاگردان از چگونگی خواندن نماز میت اگاهی پیدا کنند.

پرسش‌ها

- آیا تا کنون افتادن برگ‌ها را در فصل خزان مشاهده کرده اید؟
- آیا به تغییر رنگ طبیعت در فصل خزان اندیشیده اید؟

هنگامی که تابستان تمام می‌شود، خزان فرا می‌رسد. طبیعت رنگ می‌بازد و به زردی می‌گراید و اندک اندک برگ‌های درختان سر سبزی و نشاط خود را از دست داده خشک می‌شوند و بر زمین می‌افتند. در اواخر خزان، دیگر از شادی و سرسبزی طبیعت، اثری نمی‌بینید، چراکه در آستانه زمستان، طبیعت و همهٔ موجودات پیرامون ما، خود را برای زمستان و سردی آن آماده می‌سازد تا زمستان را پشت سرگذاشته؛ باز با بهاری دیگر سبز شود، جوانه زند، و از نو، زنده‌گی را آغاز کند. آری زمستان، مرگ طبیعت و بهار، زنده‌گی دوباره آن است و خزان فصل آمادگی طبیعت برای زمستان.

زنده‌گی انسان نیز با ولادت آغاز می‌شود، حیات جریان پیدا می‌کند و سرانجام روزی پایان می‌پذیرد. اما این پایان، خود آغاز دوباره‌ای است برای انسان و حیات اخروی او.

وقتی مؤمنی از این دنیا می‌رود بر سایر مؤمنان واجب است بر او نماز بگزارند و برای او

از خداوند‌ﷻ طلب مغفرت نمایند.

♦ شرایط نماز میّت:

شرایط نماز میت قرار ذیل است:

۱. داشتن قصد قربت و اخلاص.

۲. مشخص نمودن میّت برای رفع ابهام؛ به طور مثال می‌گوییم: بر میت حاضر نماز می‌خوانیم قُربَةً اِلَی الله.

۳. رو به قبله خواندن.

۴. ایستاده خواندن نماز (اگر کسی نباشد که ایستاده بخواند نشسته صحیح است).

۵. میّت را مقابل نمازگزار به پشت بخوابانید طوری که سر او به طرف راست نمازگزار و پای او به طرف چپ نمازگزار باشد.

۶. مکان نمازگزار از مکان میّت بلندتر یا پایین‌تر نباشد(البته پستی و بلندی اندک، اشکال ندارد).

۷. بین میّت و نماز گزار، پرده یا دیوار و یا چیز دیگری فاصله نیاندازد.

۸. نماز میّت پس از غسل و کفن و حنوط کردن(کافور مالیدن به پیشانی، سر بینی، کف دو دست، سر زانو و سر انگشت کلان هر دو پا) میت خوانده شود.

♦ احکام و آداب نماز میّت

برای خواندن نماز میّت رعایت احکام زیر ضروری است.

۱. بین تکبیرها و دعاها فاصله نشود.

۲.می‌توان نماز میّت را به جماعت نیز خواند ولکن امام و مأموم، هرکدام باید دعاها و تکبیرها را جداگانه بخوانند.

۳.کسی که بر میّت نماز می‌خواند داشتن وضو یا غسل و تیمم برای او لازم نیست.

۴.پاک بودن و مباح بودن لباس نمازگزار واجب نیست گرچه رعایت کردن شرایطی که برای دیگر نمازها لازم است مستحب می‌باشد.

۵.چنانچه میّت وصیت کرده باشد که فرد مشخصی نماز او را بخواند بهتر است که آن شخص با اجازه ولی نماز را بخواند.

۶.اگر بخواهند برای چند میّت نماز بخوانند بهتر است برای هرکدام جدا جدا نماز بخوانند.

♦ چگونگی خواندن نماز میت

۱. خوبست قبل از نماز سه مرتبه « الصلاة» گفته شود

۲. نیت

۳. گفتن تکبیر اول و بعد از آن ذکر«**اَشهَدُ اَن لا اِله اِلاّالله و اَشهَدُ أَنَ محمداً رَسُولُ الله**»

۴. تکبیر دوم و سپس ذکر «**اللهُمَّ صَلِّ عَلي مُحَمّدٍ و آلِ مُحَمّدٍ**»

۵. تکبیر سوم و گفتن ذکر «**اللّهمَّ اِغفِر لِلمؤمنينَ و المؤمناتِ**»

۶. تکبیر چهارم و گفتن یکی از این دو ذکر:

الف: برای میّت مرد، **اللهمَّ إغفِر لِهذا المَيتِ**

ب: برای میّت زن، **اللهمَّ اِغفِر لِهذه الميتِ**

۷. با گفتن تکبیر پنجم، نماز تمام می‌شود.

***

فعالیت

شاگردان گروه بندی شده سپس هر گروه یکی از بخش‌های درس را به شکل چارت ارائه نماید.

ارزش‌یابی

۱. در نماز میّت، وضوداشتن و پاک بودن لباس نماز گزار ....

۲. آیا مشخص کردن میّت به هنگام خواندن نماز واجب است؟

۳. بعد از تکبیر دوم نماز چه ذکری گفته می‌شود؟

۴. نماز میّت بعد از انجام کارهایی چون: غسل و .... و .... خوانده می‌شود.

کارخانه‌گی

۱. تکبیرها و دعاهای نماز میّت را حفظ نمایید.

۲. با کمک دیگران آیه و روایتی از معصومین علیهم‌السلام در مورد آماده‌گی برای سفر آخرت پیدا نموده در کتابچه‌های‌تان بنویسید.

درس بیست و چهارم

کیفیت نماز مسافر

هدف: شاگردان با احکام نماز مسافر آشنا شوند.

پرسش‌ها

۱. آیا می‌دانید نماز مسافر با نماز حاضر چه فرق دارد؟

۲. نماز مسافر چه احکامی دارد؟

دین اسلام به عنوان کامل‌ترین دین، همواره به سفر کردن و کسب دانش و تجربه توجه خاصی داشته و ما مسلمانان را به این امر تشویق و ترغیب نموده است.

همانگونه که در سفر، زنده‌گی از شکل معمول خود خارج می‌شود عبادات نیز با احکام و دستورات خاصی ادا می‌شود که از آن جمله می‌توان به «شکسته خواندن نماز» در سفر اشاره نمود. خداوند متعال در این مورد می‌فرماید:

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ ...[۱]

هرگاه که در زمین راه پیمودید. پس برشما باکی نیست که نماز را کوتاه کنید.

♦ شرایطی که نماز، شکسته (قصر[۲]) خوانده می‌شود

چنانچه مسافر، شرایطی را که در ادامه ذکر می‌شود داشته باشد باید نمازهای چهار رکعتی را دو رکعتی بخواند.

- مسافتی را که مسافر می‌پیماید، کمتر ازهشت فرسخ شرعی (۴۵ کیلومتر) نباشد. (مسیر رفت مسافر، کمتر از چهار فرسخ نباشد).
- مسافر از آغاز، قصد پیمودن هشت فرسخ را داشته باشد.
- به حد ترخص[۳] رسیده باشد. (از حد ترخص به بعد، نماز تحت شرایط گفته شده شکسته خوانده می‌شود.)
- در بین راه و قبل از رسیدن به چهار فرسخ از قصد سفرکردن منصرف نشود.

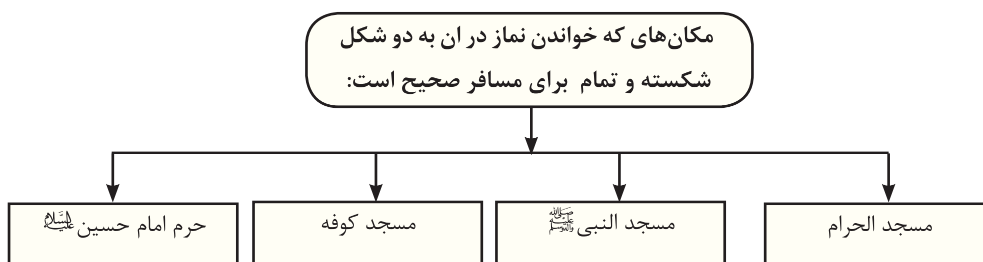
۱. سوره نساء ایه ۱۰۱

۲ . قصر: کوتاه کردن

۳ . حد ترخص: جایی را می‌گویند که دیوار شهر دیده نشود و صدای اذان شهر شنیده نشود.

- صحرا گرد نباشد چراکه زنده‌گی آنان به شکل کوچ و سفر می‌باشد.
- وظیفه و شغلش، سفر کردن نباشد. مثل پیلوت و راننده.
- برای کار حرام سفر نکند و خود سفر هم حرام نباشد مثل سرقت.
- مسافر قبل از رسیدن به هشت فرسخ، قصد عبور از وطن خود را نداشته باشد.
- قصد اقامت ده روزه و یا بیشتر را در جایی نداشته باشد. زیرا در صورتی که ده روز و یا بیشتر در جایی اقامت می‌کند نماز باید تمام خوانده شود.

♦ **خوبست بدانیم که:** افرادی مانند پیلوت و راننده و افرادی که شغل آن‌ها، سفرکردن است درسفر اول،(هرچندکه طولانی باشد) باید نماز را شکسته بخوانند اما درسفرهای بعدی نمازشان تمام خواهد بود.[1]

♦ شرایطی که نماز مسافر تمام خوانده می‌شود

- شخص، قصد سفر نداشته باشد و به‌صورت تصادفی مسافت هشت فرسخ را طی کرده باشد. مثل کسی که به دنبال گم شده ای می‌گردد.
- وقتی که مسافر قصد دارد ده روز را در جایی بماند.
- اگر شخص مسافر، سی روز را با حالت شک بین ماندن و رفتن در جایی بماند بعد از سی روز باید نماز را تمام بخواند.
- در وطن خود باشد.

♦ به چه جایی وطن گفته می‌شود که

- محل سکونت شخص.
- محل تولد شخص و یا وطن پدر و مادر او.
- اگر شخصی، دو مکان را برای اقامت همیشگی خود انتخاب کرده باشد و به طور مثال

---

۱. محمد حسین فلاح زاده، آموزش فقه. ص ۱۸۹

در هر کدام ۶ ماه اقامت نماید. هر دو مکان وطن او محسوب می‌شود.

- محلی که شخص به قدری در آن اقامت کند که مردم آن محل، او را اهل آن‌جا بدانند.

***

فعالیت

شاگردان در گروه‌های دو نفری در مورد احکام نماز مسافر گفتگونمایند.

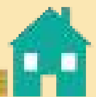

ارزش‌یابی

۱. نماز مسافر را نماز .... یا .... می‌نامند.

۲. دو مورد از شرایطی را که نماز مسافر قصر می‌شود بیان کنید.

۳. در چه مکان‌هایی شکسته خواندن نماز، برای مسافر اختیاری است؟

کارخانه‌گی

در کتاب توضیح المسایل احکام نماز مسافر را مطالعه نموده و ۵ سطر در باره آن به کتابچه‌های تان بنویسید.

درس بیست و پنجم

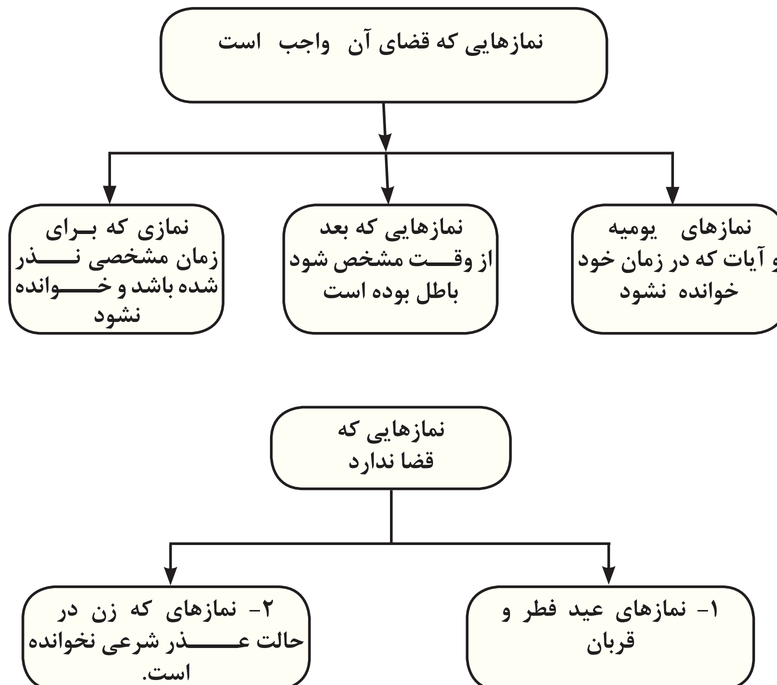
کیفیت نماز قضا

هدف: شناخت احکام نماز قضا

پرسش: آیا احکام نماز قضا را می‌دانید؟

رعایت احکام و دستورالعمل‌های دین و پایبندی به آن واجب می‌باشد، حال اگر عبادتی چون نماز سهواً یا عمداً ترک شود، چه باید کرد؟ و آیا قابل جبران است؟

انسان با استغفار از پروردگار و توبه و بازگشت به سوی او، روح و روانش را پاک نموده و خویش را آماده عبودیت نماید ولی، این کافی نیست آن‌چه که بسیار مهم است باید عمداً گذشته‌ها را جبران نموده و قضای عبادت‌های ترک شده مانند نماز را به‌جا آورد. بنابراین سعی داریم تا شما را در این درس، با احکام نماز قضا آشنا سازیم. امید است که همیشه طاعات و عبادات ما صحیح و خالصانه باشد.

چنانچه گفته شد قضای نمازهای یومیه واجب است اما نمازهای فطر و قربان که در زمان غیبت امام زمان(عج) مستحب است قضا ندارد و نیز نمازهایی که زن به خاطر داشتن عذر شرعی (حیض و نفاس) نخوانده باشد.

♦ احکام خواندن نمازقضا

۱- در خواندن قضای نماز کوتاهی نشود اما نیازی نیست که فوراً انجام داده شود.

۲- خواندن نماز مستحبی برای کسی که نماز قضایی دارد اشکال ندارد.

۳ - درخواندن قضای نمازهای یومیه، رعایت ترتیب نمازها لازم نیست مگر نمازهایی که در یک روز پشت سر هم خوانده می‌شود مثل نماز ظهر و عصر که باید ترتیب خواندن قضای آن‌ها رعایت شود.

۴- تا زمانی‌که شخص در قید حیات است کسی دیگر نمی‌تواند قضای نماز او را در زمان حیاتش بخواند[۱].

۵- قضای نماز را می‌توان به جماعت خواند حال آن‌که ممکن است که امام جماعت نماز قضا بخواند یا نماز ادا. بنابراین لازم نیست هر دو یک نماز بخوانند.

۶- در صورتی‌که قضای چند نماز یومیه و غیر یومیه باهم خوانده شود رعایت ترتیب و یا اولویتی وجود ندارد مثل خواندن قضای نماز آیات، ظهر(یومیه)، نذر.

۷- اگر نماز ظهر و عصر یا عشای شخص مسافر که دو رکعتی است قضا شود خواندن نماز قضای آن به همان شکل دو رکعتی می‌باشد خواه در سفر بخواند یا در غیر سفر.

۸- چنانچه شخصی بخواهد قضای نمازهای ظهر، عصر و عشا (چهار رکعتی) را در سفر بخواند باید نماز قضای آن‌ها را به همان شکل تمام (چهار رکعتی) به جا آورد.

۹- پس از مرگ پدر، قضای نمازها وروزه‌هایی که به جا نیاورده بر پسر بزرگ‌تر او واجب است. و احتیاط مستحب است که نماز و روزه‌های قضا شدۀ مادر را نیز به جا آورد.[۲]

۱۰- اگر پسر بزرگ‌تر بخواهد نماز قضای پدر یا مادر خود را بخواند می‌بایست که مطابق با وظیفه ی خود عمل کند؛ مثلا نماز قضای صبح و مغرب و عشا را با صدای بلند بخواند.

۱۱- اگر پس از مرگ پدر، پسر بزگتر، قبل از این‌که نماز و روزه ی پدر را قضا کند از دنیا برود، تکلیفی بر عهده ی پسر دوم نیست.

۱. آیت الله محقق کابلی، توضیح المسایل، انتشارات دارالنشر اسلام، قم ۶۸۳۱ . ص۴۹۲

۲. محمد حسین فلاح زاده، آموزش فقه، ص ۱۷۹۱

فعالیت

شاگردان گروه بندی شده در مورد وظایف فرزندان در مقابل والدین گفتـــــگو نمایید، سپس خلاصه ی ان را در صنف ارایه نمایید.

ارزش‌یابی

۱. قضای چه نمازهایی واجب است نام ببرید؟

۲. خواندن نماز مستحبی برای شخصی که نماز قضا دارد..............

اشکال دارد ☐ اشکال ندارد ☐

۳. قضای نماز را می‌توان به جماعت خواند. صحیح ☐ غلط ☐

کار خانه‌گی

۱. احکام نماز قضا را برای فامیل خود بخوانید.

۲. با استفاده از توضیح المسایل یا کمک ملا امام مسجد،چند مورد دیگر از احکام نماز قضا را نوشته و به صنف بیاورید.

درس بیست و ششم

کیفیت نماز باران

هدف: آشنایی با چگونگی خواندن نماز باران(استسقاء)

پرسش‌ها

۱. اگر باران نبارد چه کار کنیم؟

۲. نماز طلب باران چگونه خوانده می‌شود؟

خوب است بدانیم که $\frac{۲}{۳}$ سطح روی زمین را آب فرا گرفته است و ادامه حیات همه جانداران به آب بستگی دارد. آن‌چه که منابع آب ما را تشکیل می‌دهد آب چاه‌ها، چشمه‌ها و دریاها و اقیانوس‌ها هستند که معمولاً از آب باران و برف تغذیه می‌شوند. حال اگر میزان بارش باران و برف کم شود به طور قطع، آب این منابع هم، کم خواهد شد و چنانچه این روند ادامه یابد باعث خشک‌سالی و از بین رفتن طراوت و سرسبزی طبیعت و به خطر افتادن حیات جانداران خواهد شد؛ حال شما در چنین شرایطی چه می‌کنید و چه چاره ای می‌اندیشید؟

درشرایط سختی چون خشک‌سالی و کمبود آب و نباریدن باران، هم‌چون همیشه به خداوندﷻ پناه می‌بریم و نماز باران می‌خوانیم، باشد که از دریای بیکران رحمتش، باران

رحمتی بر سر ما بباراند و کام تشنه ی ما را سیراب گرداند و در این درس، احکام و شرایط نماز باران و چگونگی انجام آن، آورده می‌شود:

♦ **احکام و شرایط نماز باران**

۱- نماز باران دو رکعت است.

۲- به جماعت خوانده می‌شود.

۳- تکبیرها و قنوت‌هایش همانند نماز عید است.

۴- ذکر قنوت نماز باران با نماز عید تفاوت دارد.

۵- درقنوت نماز باران، این ذکرخوانده می‌شود:

«اللّهمَّ اِسقِ عِبادَكَ و بَهائِمَكَ و اَنشُر رَحمَتَكَ وَ اَحيي بلادَك المَيتَة.»

۶- دوخطبه دارد که بعد از نماز خوانده می‌شود.

۷- وقت خواندن نماز باران، هم‌مانند نماز عید است.

۸- مکان برپایی نماز باران،درصورت امکان مسجد الحرام و در غیر آن صحـــــرا می‌باشد.

♦ **کیفیت خواندن نماز باران**

نماز باران (استسقاء) راهی است برای طلب نزول باران از پیشگاه خداوند متعال. این نماز همانند نماز عید دو رکعت بوده و با همان کیفیت خوانده می‌شود با این تفاوت که ذکر قنوت نماز باران فرق دارد.

لازم است که امام جمعه، درخطبه‌های نماز جمعه، مردم را برای خواندن نماز باران دعوت نماید و از آن‌ها بخواهد تا سه روز، روزه بگیرند و روز سوم که روز دوشنبه می‌شود همه، اعم از پیر وجوان و طفل و ناتوان و... وحتی چهار پایان به صحرا بروند (کسانی‌که نزدیک مسجدالحرام هستند به مسجدالحرام بروند) وسعی نمایند تا پیاده وپا برهنه باشند. مؤذّنان پیشاپیش جمعیت حرکت کرده و قبل از نماز، به جای آذان، سه نوبت «الصلوة» بگویند. سپس نماز، به جماعت خوانده شود.

در پایان نماز، امام جماعت بر منبر رفته و ردای خود را وارونه می‌پوشد دو خطبه نماز را می‌خواند و بعد از خطبه‌ها روی خود را به سوی قبله نموده صد مرتبـــه «الله اکبر» می‌گوید سپس به سمت راست،رو کرده و صد مرتبه «لا اله الا الله» می‌گوید و بعد روی خود را به سمت چپ گردانیده صد مرتبه «سبحان الله» گفته آنگاه روی خود را به سوی

نماز گزاران نموده و صد مرتبه «الحمدلله» می‌گوید.

هر بارکه امام ذکرها را می‌گوید حاضران همراه با امام و با صدای بلند، تکرارکنند و در پایان برای نزول خیر و رحمت پروردگار دعا نمایند.

خلقان همه بر درگهت ای خالق پاک	هستند پی قطره ی آبــی غمناک
سقای سحاب را بفـــرمـــا از لطف	تا آب زند بر سر این مشتـی خاک

(ابو سعید ابوالخیر)

فعالیت

شاگردان به ۵ گروه تقسیم شوند در مورد کیفیت خواندن نماز باران گفتگو نمایند.

ارزش‌یابی

۱. نماز باران چند رکعت است؟

۲. نماز باران چگونه خوانده می‌شود؟ فرادا☐ جماعت☐

۳. بهترین مکانها برای اقامه نماز باران کجاست؟

۴. نماز گزاران قبل از خواندن نماز باران .... روز، روزه می‌گیرند.

کار خانه‌گی

ذکر قنوت نماز باران را حفظ نمایید.

بخش سیره و حدیث

درس بیست و هفتم

تعریف و انواع سیره

هدف: آشنایی با مفهوم و انواع سیره

پرسش: آیا انسان در زنده‌گی نیازمند برنامه ریزی است؟

انسان و نیاز به برنامه زنده‌گی

خداوند انسان را موجودی اندیشمند آفرید، و او را از امتیازی به نام عقل بهره‌مند کرد. انسان به کمک این ویژه‌گی می‌تواند بیاندیشد و تفکر کند. انسان به مدد عقل توانسته است هنر، علم و تمدن با شکوهی را که امروز مشاهده میکنیم، خلق کند. اگر این ویژه‌گی در انسان نمی‌بود، انسان تفاوتی با سایر موجودات نداشت.

یکی از کارکردهای عقل انسان این است که در زنده‌گی برای خود هدف یا اهدافی را تصویر کند. بنابراین هر انسانی به دلیل آن‌که عاقل است هدفمند هم هست. انسان بی هدف انسانی است که از عقل خود بهره نمی‌گیرد.

هر انسان هدفمندی نیازمند برنامه ریزی است. زیرا هر انسان هدفمندی برای رسیدن به اهداف خود ضروری است بی‌اندیشد که چگونه می‌تواند به آن‌ها دسترسی پیدا کند. افراد باید برای رسیدن به اهداف، برنامه و روشی را که در پیش می‌گیرند، تعیین کنند. حال دو پرسش مطرح می‌شود: ۱. کدام منبع می‌تواند این روشها را برای ما ارائه کند؟ ۲. کدام یک از این منابع بیشتر مورد اعتماد است؟

منابع زیادی وجود دارند که روش‌های رسیدن به اهداف را برای ما عرضه می‌کند. مکاتب بشری و ادیان همگی در صدد بوده اند که برای انسان‌ها برنامه زنده‌گی ارائه کنند.

کدام برنامه را انتخاب کنیم؟

ما باید منبعی را انتخاب کنیم که بهترین و کامل ترین روش برای رسیدن به اهداف را ارائه کند. این منبع ناگزیر باید منبعی باشد که به تمامی ابعاد وجودی انسان آگاهی داشته باشد تا بتواند قوانین و روش‌های زنده‌گی را به گونه متناسب برای انسان عرضه کرده باشد. به طور طبیعی هیچ‌یک از مکاتب بشری از چنین توانایی برخوردار نیست. به دلیل

آن‌که دانش بشر محدود و ناقص است و نمی‌تواند برنامه کامل و جامع برای زنده‌گی بشر ارائه کند. پس تنها منبع مورد اعتماد لزوما منبع الهی است. زیرا تنها خداوند متعال که آفریدگار بشر است از تمام ابعاد وجودی مخلوق خود آگاهی کامل دارد و طبیعتا برنامه‌های الهی کامل ترین برنامه زنده‌گی است که هیچ عیب و نقصی ندارد.

دین‌های الهی نیز متعدد اند. دین مسیحیت، یهود و اسلام از این جمله اند. اما دین مسیحیت و یهود در طی زمان دچار تحریف شده و پیام‌های الهی در این ادیان مورد دستبرد قرار گرفته است. تنها دینی که پیامهای وحیانی آن از تحریف مصون مانده و روش‌های زنده‌گی را به طور کامل و بدون عیب ونقص ارائه کرده؛ دین اسلام است. ازاین‌رو شایسته است برای برنامه ریزی زنده‌گی به برنامه‌های دین اسلام توجه کنیم.

دستورات این دین مقدس در قالب قرآن، رفتار و گفتار رسول گرامی اسلام و پیشوایان معصوم تجلی پیدا کرده است. بنابراین اگر بخواهیم به روش زنده‌گی از نظر اسلام دست پیدا کنیم باید کلام خدا، رفتار و گفتار پیامبرﷺ و امامان معصومعلیهم‌السلام را مورد شناسایی قرار دهیم. در این کتاب بیشتر از رفتار و گفتار پیامبر و امامان معصوم که اصطلاحا سیره نامیده می‌شود؛ بهره‌مند خواهیم شد.

سیره و انواع آن

سیره در زبان عربی از ماده سیر است. سیر به معنی راه رفتن، رفتار و حرکت است. اما سیره به معنای نوع و سبک رفتار.[1] سیره پیامبرﷺ و معصومانعلیهم‌السلام به این معنی است که سبک رفتار آن بزرگواران در عرصه‌های مختلف زنده‌گی چگونه بوده است. شناخت سیره و سبک رفتار آن‌ها در واقع آشنایی با یک برنامه کامل و بدون نقص در زنده‌گی فردی، اجتماعی و سیاسی است. سیره شناسی پیامبر مکرم اسلامﷺ و امامان معصومعلیهم‌السلام به این سوالات ما پاسخ می‌دهد:

۱. رابطه خود ما با خود ما و رابطه خود ما با آفریدگار چگونه باید تنظیم شود؟

۲. با دیگران اعم از پدر و مادر، معلم، همسایه و اقارب و دوستان چگونه باید رفتار کنیم؟

۳. در مسائل سیاسی چگونه باید عمل کنیم؟

۴. نسبت به فعالیت‌های اقتصادی (کار، تولید و رفاه اقتصادی) چه نوع نگاهی باید داشته باشیم؟

---

۱. مرتضی مطهری ،سیری در سیره نبوی ،ص٤٧

اگر بخواهیم سیره پیامبر ﷺ و امامان معصوم علیهم‌السلام را راهنمای فعالیتهای خویش قرار دهیم، ناگزیر سیره آن بزرگواران را نیز در چهار دسته طرح کنیم:

۱. سیره فردی: شامل سبک رفتار پیامبر ﷺ در حوزه زنده‌گی شخصی آن بزرگوار می‌شود. مثل این‌که پیامبر ﷺ به کدام یک از فضایل اخلاقی عمل می‌کرد. مثل امانت داری، راست‌گویی، تواضع و فروتنی..

۲. سیره اجتماعی: آن دسته از رفتارهای پیامبر ﷺ که در ارتباط دیگران است اصطلاحا سیره اجتماعی نامیده می‌شود. مثلا پیامبر ﷺ و امامان معصوم علیهم‌السلام با پدر و مادرشان چگونه رفتار می‌کردند؛ یا پیامبر ﷺ با همسایه‌گان چگونه رفتار می‌کردند؛ نظر آن‌ها در باره برخورد شاگردان با معلمان چیست؟ و مشابه این رفتارها در قالب سیره اجتماعی بحث می‌شود.

۳. سیره سیاسی: سیره سیاسی شامل روش آن بزرگوار در فعالیت‌های سیاسی است. مثلا پیامبر ﷺ با کسانی که رشوه می‌گرفتند چگونه برخورد می‌کرد.

۴. سیره اقتصادی: سیره اقتصادی به آن دسته از فعالیت‌های پیامبر اطلاق می‌شود که نظر ایشان را در باره مسائلی مثل کار، فعالیت‌های تولیدی و رفاه اقتصادی مشخص می‌کند.

در این صنف شما با نمونه‌های از سیره فردی و اجتماعی پیامبر ﷺ و امامان معصوم علیهم‌السلام آشنا خواهید شد. امید است با به‌کار بستن آن‌ها در زنده‌گی موفقیت خود را تضمین کنید.

فعالیت

شاگردان در باره ضرورت برنامه ریزی در زنده‌گی باهم گفتگو کنند.

ارزش‌یابی

۱. کدام دین یا مکتب بهترین برنامه را برای زنده‌گی بهتر ارائه کرده است؟

۲. سیره را تعریف کنید!

۳. انواع سیره را نام ببرید!

درس بیست و هشتم

تواضع و فروتنی(۱)

هدف: آشنایی با مفهوم تواضع

پرسش: تواضع چیست؟

زبان بدنی

خداوند متعال جلّ جلاله در قرآن کریم در باره اوصاف بنده‌گان خود می‌فرماید: **وَ عِبَادُ الرَّحْمنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوناً**[1] ، بنده‌گان(خداوند) بخشنده، کسانی اند که به نرمی روی زمین راه می‌روند. به نظر شما مفهوم این آیه چیست؟ و آیه مبارکه ما را به کدام فضیلت اخلاقی دعوت می‌کند؟ آن‌چه را خواندید معنای تحت اللفظی آیه مبارکه بود اما مقصود از آن این است که؛ بنده‌گان خدای رحمان هنگام راه رفتن بر زمین با تواضع راه می‌روند.

محققان اجتماعی از پدیده ای به‌نام زبان بدنی سخن می گویند. زبان بدنی به این معنی است که افراد حتی با رفتار و حرکات شان بدون آن‌که حرفی بزنند، نیز سخن می‌گویند. مثلا اگر کسی در برابر کس دیگری پیشانی اش را ترش می‌کند در واقع به مخاطب خود این پیام را میدهد که از او ناخرسند است. نوع راه رفتن هر فرد نیز در واقع نوعی سخن گفتن است. آیه مبارکه نیز تواضع را در قالب زبان بدنی بیان کرده است. به این معنا که برخی افراد به گونه ای راه می‌روند که دیگران این نوع راه رفتن را نشانه تکبر و خودخواهی او می‌دانند. به این داستان از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم توجه کنید. روزی پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم از کوچه‌ای عبور می‌کرد، دید عده‌ای اجتماع کرده‌اند . نزدیک رفت و فرمود: چه خبر است؟ آن‌ها شخصی را نشان داده و گفتند: این دیوانه‌ای است که حرکت‌ها و گفتار خنده آورش مردم را متوجه خود ساخته است.

مردم برای تماشای او در این‌جا اجتماع کرده‌اند. پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آن‌ها را به سوی خود فرا خواند و به آن‌ها فرمود: «این شخص به بیماری مبتلا است، آیا می‌خواهید دیوانه حقیقی را به شما معرفی کنم؟ عرض کردند: آری. فرمود: دیوانه حقیقی کسی است که با تکبر و غرور راه می‌رود. پیوسته به دو طرف خود نگاه می‌کند و پهلوهای خود را با شانه‌اش تکان

۱. (فرقان/۶۳)

می‌دهد (تنها خودش را می‌نگرد) و کسی است که مردم به خیر او امید ندارند و از شر او در امان نیستند. این است دیوانه حقیقی»[1]

تعریف تواضع

تا این‌جا به طور اجمال در باره فضیلت تواضع آشنایی پیدا کردید؛ حال لازم است به طور دقیق‌تر با جزئیات مفهوم تواضع آشنا شویم. تواضع واژه عربی است و به معنای اعلام کوچکی خود است.[2] معادل دری این واژه فروتنی است. در ادبیات دینی به این فضیلت اخلاقی تاکید زیاد شده است. قبل از بیان معنای دقیق تواضع باید به دو نکته توجه داشت:

نکته اول این‌که تواضع به معنای تحقیر خویشتن نیست. تواضع به این معنی نیست که فرد خود را در چشم دیگران خوار و حقیر نماید. حقیر جلوه دادن خود نزد دیگران از نظر شرع مقدس اسلام امری حرام است. تواضع در مقابل تکبر بوده و تکبر نوعی خود بزرگ بینی است. تواضع به این است که فردی توانایی، استعداد، مال و وضعیت بهتر خود را به رخ دیگران نکشد و آن‌ها را مایه برتری خود نداند. بلکه خود را هم‌سان با دیگران بداند.

نکته دوم این است که تواضع را با تَمَلُّق و چاپلوسی اشتباه نگیریم. تملق و چاپلوسی در این است که فرد با آن‌که از نظر قلبی باور به احترام طرف مقابل ندارد اما با این حال وانمود می‌کند که به او احترام می‌گذارد. یکی از بزرگان علم اخلاق تواضع را این‌گونه تعریف می‌کند: «تواضع عبارت است از شکسته نفسی که نگذارد آدمی خود را بالاتر از دیگری ببیند و لازمه آن کردار و گفتار چندی است که دلالت‌بر تعظیم دیگران و اکرام ایشان می‌کند»[3] با توجه به این تعریف تواضع دارای دو ویژه‌گی باطنی و رفتاری است:

۱. ویژه‌گی باطنی به منشاء قلبی و روانی تواضع اشاره دارد. به این معنا که انسان متواضع در اعماق وجود خودش احساس تکبر نمی‌کند.

۲. فرد متواضع از نظر رفتاری و گفتاری نیز می‌کوشد به گونه ای عمل کند که دیگران از رفتار و گفتار او برداشت خودخواهی و تکبر نکنند.

به عنوان نمونه به این رفتارهای پیامبر توجه کنید. حضرت علی علیه‌السلام، پیامبر مکرم اسلام صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم

---

۱. شیخ حر عاملی، المواعظ العددیه، ص ۱۷۵

۲. فرهنگ‌های لغت عربی معادل واژه تواضع را کلمه تذلل آورده اند که معادل دری آن خود را کوچک دیدن است .برای نمونه رجوع کنید به : فرهنگ لغت العین و لسان العرب ذیل همین واژه

۳. ملااحمد نراقی، معراج السعادة، صفحه ۳۰۰

را این‌گونه توصیف می‌کند: «پیامبر ﷺ روی زمین(بدون فرش) می‌نشست و غذا می‌خورد و همچون بردگان جلوس می‌کرد و با دست خود کفشش را پینه میزد ...»[1] تصور کنید کسی که در مقام پیامبری است و حاکم کل سرزمین اسلامی است، این مقام و موقعیت او سبب نمی‌شود که خود را با دیگران متفاوت ببیند و این مقام را برای خود امتیاز بسازد. تواضع واقعی این است.

فعالیت

شاگردان در باره زبان بدنی با همکاری معلم بیشتر بحث کنند!

ارزیابی

۱. از آیه مبارکه کدام فضیلت اخلاقی را میفهمید؟
۲. آیا تواضع به معنای تحقیر خویشتن است؟ چرا؟
۳. تواضع را تعریف کنید!

۱. نهج البلاغه، خطبه ۱۶۰

درس بیست و نهم

تواضع و فروتنی(۲)

هدف: آشنایی با مصادیق و نمونه‌های تواضع

پرسش‌ها: تواضع چند نوع است؟

تواضع در برابر خدا

مهمترین مصداق تواضع ، تواضع در برابر خداوند متعال جل‌جلاله است. شیطان که از دربار رحمت الهی رانده شد به خاطر تکبر ورزی او در مقابل پروردگار عالم بود. عبادت و بنده‌گی خدای متعال به معنای تواضع در برابر اوست. امام صادق علیه‌السلام فرمود: «اساس تواضع، تواضع در برابر جلال، هیبت و بزرگی خداوند جل‌جلاله است و هیچ عبادتی مقبول درگاه او نیست جز آن‌چه از سر تواضع و فروتنی باشد.»[1] در حدیثی از رسول خدا صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم خطاب به مردم آمده است: چه شده که شیرینی عبادت را در شما نمی‌بینم؟! عرض کردند: شیرینی عبادت چیست؟ فرمود: تواضع است»[2].

تواضع علمی: یکی از موارد کاربردی فضیلت تواضع، تواضع علمی است. تواضع علمی به این معنی است که اگر کسی چیزی را می‌داند، نباید علم و سواد خود را مایه مباهات بسازد و با آن بر دیگران فخر فروشی کند. شاید طبیعی باشد که سواد داشتن برای افراد غرور بیجا بیاورد، اما افراد باید از این حالت خود را دور نگهدارد. در حدیثی آمده است: «علم سه وجب است: هرکس به وجب اول می‌رسد حالت تکبر به او دست می‌دهد، هرگاه به وجب دوم می‌رسد متواضع می‌شود؛ اما وقتی به وجب سوم میرسد می‌داند که هیچ چیزی نمی‌داند.»[3]

مصداق دیگر تواضع علمی حقیقت طلبی است. هر انسان موفق اگر چیزی را نمی‌داند از سوال کردن احساس عار نمی‌کند و پرسیدن از دیگران را عیب و نقص نمی‌داند. اگر چه از کسی که سوال می‌کنیم مقام و منزلت پایین‌تر و حتی سواد کمتری از ما داشته باشد. در یک جر و بحث، اگر می‌دانیم حق با ما نیست، اقتضای تواضع این است که سخن طرف مقابل را بپذیریم.

دیگر نمونه‌های تواضع: تواضع در معنای کلی آن به این معناست که افراد در روابط با هم‌نوعان، خود شان را متفاوت و برتر از آن‌ها ندانند. اما باید مشخص شود که کدام رفتارهایی مصداق تواضع هستند. در زبان روایات به مواردی به عنوان نشانه‌های تواضع اشاره شده است. به این معنا که افراد با عمل به آن‌ها به صفت تواضع نزدیک می‌شوند. در حدیثی از امام علی بن ابی طالب علیه‌السلام می‌خوانیم: «سه چیز است که سرآغاز تواضع است: نخست این‌که انسان هر کس را ببیند ابتدا به او سلام کند و در پایین مجلس بنشیند و ریا

۱. علامه مجلسی ، بحارالأنوار، ج۷۲ ص۱۲۱
۲. فیض کاشانی ، المحجة البیضاء، جلد۶، صفحه ۲۲۲
۳. مرتضی مطهری، تعلیم و تربیت در اسلام، ص ۵۵

و شهرت را خوش ندارد.»[1] در این روایت به سه مورد به عنوان اعمالی متواضعانه اشاره شده است. یکی سلام کردن که دارای اهمیت زیادی است. اگر می‌خواهید بدانید که صفت تواضع در شما وجود دارد یا خیر، ببینید آیا حاضر هستید به کسی که از شما کوچک‌تر است سلام بدهید. سلام دادن به دیگران خصوصا اگر در رتبه پایین تری از ما باشند نشانه تواضع است. نشانه دوم تواضع نحوه انتخاب جای نشستن در مجالس است. برخی افراد وقتی وارد مجلسی می‌شوند میخواهند بالای مجلس بنشینند. اما شخص متواضع این‌گونه نیست و حاضر است پایین مجلس هم بنشیند. برخی افراد دوست دارند مُرتَّب از دیگران تعریف و تمجید خود را بشنوند اما شخص متواضع از تعریف و تمجید دیگران مغرور نمی‌شود.

علی علیه‌السلام معلم تواضع: «پدر و پسری به محضر علی علیه‌السلام آمدند. حضرت علی علیه‌السلام آن‌ها را مهمان خود نمود . آن‌ها را در صدر مجلس نشانید و خود با کمال تواضع در پیش روی آن‌ها نشست. فرمود غذا بیاورید . غذا آوردند و مهمانان خوردند. سپس قنبر آفتابه و لگن آورد تا دست آن‌ها را بشوید. حضرت علی علیه‌السلام خود برخاست تا دست پدر را بشوید. او نمی‌گذاشت و اصرار فراوان می‌نمود که این کار را نکنید، ولی علی علیه‌السلام دست بر نداشت تا آب ریخت و دست او را شست. آن مرد به حضرت علی علیه‌السلام عرض کرد: «برای من شرم‌آور است که خداوند ببیند تو دستم را می‌شویی!» حضرت علی علیه‌السلام در پاسخ فرمود: «این بهترین حالت است، زیرا خداوند جل‌جلاله می‌بیند برادرت بدون هرگونه امتیاز و جدایی از تو، تو را خدمت می‌کند و هدفش از این خدمت پاداش چندین برابر بهشت است.» آن گاه حضرت علی علیه‌السلام آفتابه را به پسرش محمد حنفیه داد و فرمود: «اینک دست پسر را تو بشوی، پسرم! اگر این پسر تنها به این جا می‌آمد، من دستش را می‌شستم، ولی خداوند هرگاه پدر و پسر در یک جا باشند برخورد مساوی بین پسر و پدر را نمی‌پسندد. چون پدر دست پدر را شست، تو پسر نیز دست پسر را بشوی. آن‌گاه محمد حنفیه، دست پسر را شست.»[2]

فعالیت

شاگردان در مورد برخورد متواضعانه حضرت علی علیه‌السلام بحث کنند.

ارزش‌یابی

۱. تواضع علمی چیست؟ مثال بزنید!

۲. سه نشانه تواضع را که در حدیث به آن اشاره شده نام ببرید!

کارخانه‌گی

درباره تواضع ۵ سطر مقاله بنویسید!

۱. کنزالعمال، حدیث۸۵۰۶

۲. بحار، ج ۴۱، ص ۵۶ .

درس سی ام

امانت‌داری(۱)

هدف: آشنایی با فضیلت امانت‌داری

پرسش

۱. چرا پیامبر اسلام ﷺ به محمد امین ﷺ معروف شد؟

۲. امانت به چه معناست؟

محمد امین ﷺ

در جزیرة العرب شخصیتی به نام محمد ﷺ ظهور کرد. او هنوز به پیامبری مبعوث نشده بود اما از نظر اخلاق و کمالات نفسانی زبانزد عام و خاص گشته بود. رفتار و کردار او چنان بود که نزد عموم مردم محبوبیت یافته بود. در میان ویژگی‌های اخلاقی آن حضرت ﷺ، امانت و صداقت او بیش از همه توجه دوست و دشمن را جلب کرده بود تا آن‌جا که به «محمد امین ﷺ» معروف‌گردید، به گونه‌ای که هرگاه در محفلی وارد می‌شد آنحضرت ﷺ را به‌یکدیگر نشان می‌دادند و می‌گفتند: امین آمد![1]

حضرت خدیجه علیها السلام قبل از آن‌که به همسری حضرت محمد ﷺ درآید، زنی تجارت پیشه و ثروت‌مند بود. ایشان مردانی را برای بازرگانی و تجارت اجیر می‌کرد و سرمایه در اختیار شان می‌گذاشت و حقی برای شان قرار می‌داد و چون از راست‌گویی و امانت‌داری رسول خدا ﷺ خبر یافت غلام خود را نزد وی فرستاد و به او پیشنهاد کرد هم‌راه غلامش برای تجارت به شام برود. رسول خدا ﷺ نیز پذیرفت و به شام رفت.

بعد از این مسافرت امانت‌داری رسول خدا ﷺ بین مردم بیشتر شهرت پیدا کرد. به گونه ای که دیگر تجار نیز اموال خود را نزد وی به امانت می‌سپردند.[2] حضرت خدیجه علیها السلام نیز چون به امانت و درست‌کاری حضرت محمد ﷺ ایمان پیدا کرد به ازدواج با حضرت محمد ﷺ علاقه‌مند شد و حضرت محمد ﷺ نیز این علاقمندی خود را با عمویش ابوطالب در میان گذاشت و در نتیجه پیوند ازدواج بین آن دو بزرگوار ایجاد شد.

امانت‌داری رسول اکرم ﷺ به گونه ای شهره آفاق شده بود که بسیاری ازمردم اموال خود را به امانت نزد آن بزرگوار می‌سپردند. وقتی حضرت از مکه به مدینه هجرت کرد امانت‌هایی از مردم نزد خود داشت «به همین دلیل حضرت علی علیه السلام سه شبانه روز در مکه ماند تا امانت‌های مردم مکه را که نزد پیامبر ﷺ بود، به صاحبانش برساند تا پس از آن که

---

۱. هاشم رسولی محلاتی، درس‌های از تاریخ تحلیلی اسلام جلد ۱،

۲. ر. ک. مرتضی مطهری، مقدمه ای بر جهان بینی اسلامی، ج۳(وحی و نبوت)، ص ۱۲۱.

امانت‌ها را به صاحبانش رد کرد او نیز هجرت کند.»[1]

مفهوم و ارزش امانت‌داری

«امانت در اصل از ماده امن است و امن به معنای سکونت و آرامش قلب است.»[2] «امانت به معنای چیزی است که انسان از سلامتی آن در اطمینان است و امین به انسان مورد اعتماد گفته می‌شود»[3] بنابر این امانت چیزی است که نزد انسان سپرده شده و باید در زمان مشخص به امانت دهنده بازگردانده شود. شخص امین به کسی گفته می‌شود که از امانت خوب نگهداری کند و آن را به طور سالم به شخص امانت دهنده تحویل دهد.

امانت‌داری یکی از فضایل اخلاقی است که در قرآن و احادیث بر آن تاکید زیاد شده است. در قرآنکریم آمده است:«**اِنَّ اللّهَ یَأْمُرُکُمْ اَنْ تُؤَدُّوا الْاَماناتِ اِلی اَهْلِها**»(نساء ـ ۵۸)؛ خداوند به شما فرمان می‌دهد که امانت‌ها را به صاحبان شان بر گردانید. پیامبرﷺ نیز می‌فرماید: کسی که حفظ امانت را کوچک بشمرد از ما نیست».[4]

عبداللّه بن سنان می‌گوید: امام صادقعليه‌السلام را در مسجد النبیﷺ دیدم که پس از نماز رو به قبله نشسته بود، پرسیدم: بعضی از طاغوتیان در نزد ما امانتی می‌گذارند، خمس مال خود را نیز به شما نمی‌پردازند، آیا امانت‌شان را به آن‌ها برگردانیم؟» امام صادقعليه‌السلام در پاسخ سه بار فرمود: «**وَ رَبِّ هذِهِ القِبلَةِ**...؛ سوگند به پروردگار این قبله، اگر ابن ملجم قاتل جدّم علیعليه‌السلام - که من در جست جوی او (برای انتقام) هستم، و او خود را مخفی می‌کند - امانتی به من بسپرد (و من بپذیرم) آن را حتماً به او باز خواهم داد».[5]

فعالیت

شاگردان در باره فواید امانت‌داری باهم‌دیگر گفتگو کنند!

ارزش‌یابی

۱. امانت‌داری ...... به گونه ای شهره آفاق شده بود که بسیاری ازمردم .... خود را .... می‌سپردند.
۲. امین و امانت را تعریف کنید!
۳. آیا امانت دشمن را هم باید حفظ کرد؟

۱. سیره ابن هشام، ج ۲، ص ۱۳۸
۲. قیّومی ،المصباح المنیر، واژه امن
۳. مجمع البحرین، ذیل واژه امن
۴. محمد باقر مجلسی ، بحارالانوار، ج ۷۵، ص ۱۷۲
۵. ابوالفضل طبرسی، مشکاة الانوار، ص ۱۴۰

درس سی و یکم

امانت‌داری(۲)

هدف: آشنایی با مفهوم امانت‌داری

پرسش: به نظر شما رعایت امانت‌داری چه پیامدی در زنده‌گی اجتماعی خواهد داشت؟

انواع امانت

امانت‌هایی که به انسان سپرده می‌شود در یک دسته بندی با توجه به امانت دهنده به دو دسته تقسیم می‌شود. یک‌بار امانت دهنده خداوند متعالﷻ است و باری امانت دهنده بندگان خداست. بنا براین از دو نوع امانت می‌توان سخن گفت.

۱. امانت الهی: خداوندﷻ در قرآن کریم آیه ۷۲ سوره احزاب می‌فرماید: «ما امانت را بر آسمان‌ها و زمین و کوه‌ها عرضه کردیم، اما آن‌ها از پذیرش آن سر باز زدند و از آن ترسیدند و انسان آن را پذیرفت.....» منظور از این امانتی که آسمان‌ها و زمین از پذیرش آن ترسیدند اما انسان آن را پذیرفت؛ چیست؟ مفسر بزرگ اسلام علامه طباطبائی در این باره معتقد است که این امانت کمال و استعدادی است که خداوند برای انسان به امانت گذاشته که انسان بوسیله عمل به دستورات خداوندﷻ به آن کمال خواهد رسید. آسمان‌ها و زمین این کمال و استعداد را ندارند و به‌همین خاطر از پذیرش آن سر باز زدند. اما انسان چون این استعداد را داشت آن را پذیرفت. انسان‌هایی که به دستورات خداوندﷻ عمل کنند این امانت الهی را پاس داشته و از آن خوب نگهداری کرده اند.[۱]

۲. امانت بندگان: امانتی که از سوی همنوعان و هم‌کیشان نزد ما سپرده می‌شود ممکن است اموال یا اسرار آن‌ها باشد؛ که در هر صورت حفظ آن‌ها برای ما واجب است.

۳. امانت مالی: کسی که مالی را نزد فرد دیگری می‌سپارد تا از آن نگهداری کند در اصطلاح فقهی ودیعه نامیده می‌شود. هر نوع استفاده از ودیعه از نظر فقهی امری نادرست است. اما گاهی ما چیزی را از کسی دیگری می‌گیریم تا از آن استفاده کنیم، این مورد اصطلاحا عاریه نامیده می‌شود. ودیعه و عاریه به یک معنا هردو امانت به حساب میآیند و باید به گونه سالم به صاحب شان برگردانده شوند.

۴. اسرار : وقتی کسی اسرار خود را به کس دیگری می‌گوید، اسرار و رازهای شخص گوینده امانتی نزد شخص شنونده است. شخص شنونده از نظر اخلاقی ملزم به حفظ رازهای شخص گوینده است. احتمالا یکی از حکمت‌های حرام بودن غیبت این است که اسرار دیگران نباید فاش شود. زیرا افرادی که غیبت می‌کنند به طور معمول آن‌چه را که شخص از دیگران پنهان نگه می‌دارد، شخص غیبت کننده آن را برای دیگران فاش می‌کند.

۱. محمد حسین طباطبائی، تفسیر المیزان، ج ۱۷ ذیل آیه ۷۳ سوره احزاب

۵. ریاست و مقام: یکی از امانت‌ها ریاست و مقام است. اگر کسی از ریاست و مقام خود سوء استفاده کند و خدای ناکرده به کسی ظلم کند یا رشوه خواری کند به این امانت خیانت کرده است و باید پاسخگوی خداوندﷻ در برابر این خیانت باشد. حـضرت علیؑ در نامه ای به یکی از فـرماندارانش که از مقام خود سوءاستفاده کرده بود، نوشت: «از تو به من خبری رسیده است؛ اگر چنان کرده بـاشـی، پروردگار خود را به خشم آورده‌ای، و از امام خود نافرمانی کرده‌ای، و به امانت خیانت کرده‌ای.[۱]

آثار اجتماعی امانت‌داری: امروزه در علوم اجتماعی از سه نوع سرمایه سخن به میان می‌آید:

۱. سرمایه اقتصادی. ۲. سرمایه فرهنگی. ۳. سرمایه اجتماعی.

سرمایه اقتصادی به میزان بهره‌مندی از منابع مادی اطلاق می‌شود. سرمایه فرهنگی شامل قابلیت‌های آموزشی، علمی و هنری است که یک جامعه از آن برخوردار است. اما "سرمایه اجتماعی" ابعاد و مولفه‌های گوناگونی دارد و یکی از مهم‌ترین مولفه‌های آن اعتماد اجتماعی است. اعتماد اجتماعی شامل اعتماد عموم مردم به یک‌دیگر ، اعتماد اعضای خانواده به یک‌دیگر و اعتماد مردم به حاکمان و نظام سیاسی است. اگر در جامعه ای سرمایه اجتماعی کاهش یابد به این معنی است که افراد به یک‌دیگر اعتماد ندارند.

یکی از راه‌های افزایش سرمایه اجتماعی در یک جامعه، عمل کردن به دستورات دینی در باره اخلاق امانت‌داری است. امانت‌داری هنگامی در جامعه ای تبدیل به یک فرهنگ شود و عموم مردم امانت را رعایت کنند سرمایه اجتماعی در آن جامعه بالا میرود و در نتیجه جامعه به سوی پیشرفت، امنیت و خوشبختی رهنمون خواهد شد.

فعالیت

شاگردان در باره سرمایه اجتماعی بیشتر صحبت کنند.

ارزش‌یابی

۱. انواع امانت را نام ببرید!

۲. امانت الهی چیست؟

۳. آیا اسرار دیگران، امانت است؟ بیشتر توضیح دهید!

۴. حـضرت علیؑ در نامه ای به یکی از .... که از مقام خود .... کرده بود، نوشت:«از تو به من خبری رسیده است؛ اگر ....، پروردگار خود را به .... آورده ای، و از امام خود نافر مانی کرده ای.

۲. سید رضی، نهج البلاغه، نامه ۴

درس سی و دوم

فحش و بد زبانی

هدف: آشنایی با پیامدهای زشت بد زبانی

پرسش: به نظر شما بدزبانی نشانه چه چیزی است؟

تجسم اعمال

آیات قرآن از حقیقتی با عنوان تجسم اعمال سخن می‌گوید. تجسم اعمال به این معناست که رفتار و کردار انسان باطنی دارد و این باطن به شکل موجودی متناسب با آن در قیامت ظاهر می‌شود. اگر کسی اخلاق انسانی را رعایت نکند به‌صورت حیوان در آن دنیا ظاهر می‌شود. حتی هریک از خلقیات انسان به‌صورت موجودی ظاهر می‌شود. اعمال نیک به‌صورت موجودات نورانی و زیبا؛ و اعمال بد و ناپسند به شکل موجودات زشت و ترسناک ظاهر می‌شوند.

رسول گرامی اسلامﷺ می‌فرماید: «...**إِنَّ الْفُحْشَ لَوْ کَانَ مُمَثَّلًا لَکَانَ مِثَالَ سَوْءٍ؛** اگر بدزبانی تجسم پیدا کند صورت بدی خواهد داشت.»[1] به این ترتیب معنای حدیث روشن می‌شود. در واقع این بیان پیامبر بزرگوار اسلامﷺ بیان نمونه ای از تجسم اعمال است. یعنی چنانچه بدزبانی تجسم پیدا کند صورتی زشت و ناپسندی دارد. بنابراین اگر کسی بد زبانی می‌کند در آخرت موجودی نازیبایی را به عنوان همسفر خود انتخاب می‌کند.

بدزبانی خُلقی ناپسند

فحش در اصل به معنای سخن یا عملی زشت است اما بیشتر به معنای سخن زشت به کار می‌رود.[2] فحش یکی از رذایل اخلاقی است و در روایات از آن به شدت نهی شده است. به گونه ای که رسول مکرم اسلام می‌فرمایند: «خـداوند بهشت را بر انسان بدزبانِ بی‌آبرو و کم شرم که باکی ندارد چه می‌گوید ودیگران در باره او چه می‌گویند؛ حرام کرده است.»[3]

در حدیث دیگری رسول خدا می‌فرماید: «خداوند بنده باحیای بردبار را دوست دارد، و بدزبان بی شرم را دشمن می‌دارد»[4]

ریشه بدزبانی: عزت و کرامت نفس یکی از ویژه‌گی‌های هر انسان متعادلی است. هر انسان متعادلی برای خودش احترام قائل است و سعی دارد از ارتکاب اوصاف رذیله ای که به کرامت انسانی او لطمه وارد می‌کند، بپرهیزد. اما انسان‌های غیر متعادل برای خود شان عزت و کرامتی قائل نیستند و دست به اعمالی می‌زنند که سبب تحقیر شخصیت شان

---

۱. کلینی ، الکافی ج۲ ، ص ۳۲۶
۲. لسان العرب، ذیل واژه فحش
۳. علامه مجلسی ، بحار الانوار، ج۶۰ ، ص۲۰۷
۴. بحارالانوار، ج۹۳ ، ص۱۵۶

می‌شود. حضرت علی علیه‌السلام می‌فرماید: «بد زبانی، سنت و منش انسان‌های پست است.»[1] معنی سخن حضرت آن است که بد زبانی ریشه در درون انسان دارد و کسی که خود را پست به‌شمارد و برای خودش احترامی قائل نباشد، بد زبانی می‌کند.

برخورد با افراد بدزبان

اگر کسی در مقابل ما بد زبانی کرد، آیا پاسخ او را با بدزبانی بدهیم؟ یا راه دیگری نیز وجود دارد؟ قرآن کریم یکی از اوصاف بنده‌گان خدا را این‌گونه بیان می‌کند: وقتی جاهلان آن‌ها را جاهلانه مورد خطاب قرار می‌دهند آن‌ها به طور مسالمت آمیز با آن‌ها سر سخن باز می‌کنند.[2]

امام محمد بن علی بن الحسین لقبش باقرالعلوم علیه‌السلام است. باقر یعنی شکافنده، به آن حضرت باقرالعلوم علیه‌السلام یعنی شکافنده دانش‌ها می‌گفتند.

روزی مردی مسیحی به‌صورت سخریه کلمه باقر را به کلمه بقر(یعنی گاو) تغییر داد و به آن حضرت گفت: انت بقر یعنی تو گاوی! امام بدون آن‌که در مقابل این بی ادبی از خود ناراحتی نشان دهد با کمال ساده‌گی گفت: نه من بقر نیستم من باقرم.

مرد مسیحی گفت: تو پسر زنی هستی که آشپز بود. امام فرمود: شغلش این بود، عار وننگی محسوب نمی‌شود. مسیحی گفت: مادرت سیاه و بیشرم و بدزبان بود! حضرت فرمود: اگر این نسبت‌ها را که به مادرم می‌دهی راست است، خداوند جل‌جلاله او را بیامرزد و از گناهش بگذرد و اگر دروغ است، از گناه تو بگذرد که دروغ و افترا بستی. امام باقر علیه‌السلام که می‌توانست هرنوع آزاری به آن مرد مسیحی برساند، اما این‌کار را نکرد. مرد مسیحی با مشاهده این حلم و بردباری تحت تاثیر قرار گرفت و از کرده خود پشیمان شد و بعدا مسلمان شد.[3]

فعالیت

شاگردان در باره مضرات بدزبانی باهم گفتگو کنند.

ارزش‌یابی

۱. تجسم اعمال چیست؟
۲. تاثیرات منفی بد زبانی را تشریح کنید
۳. نحوه برخورد با بد زبانی را با توجه به سیره بیان کنید!
۴. حضرت علی علیه‌السلام می‌فرماید: «.......... ، سنت و منش .... است.»

کارخانه‌گی

در باره اثرات منفی بدزبانی مقاله بنویسید!

۱. غررالحکم ، ص۲۲۳
۲. فرقان/۶۳
۳. مرتضی مطهری، داستان راستان، ج۱ ص ۲۲و ۲۳

درس سی و سوم

آداب غذا خوردن(۱)

هدف: آشنایی با آداب غذا خوردن از نظر اسلام

پرسش: در غذا خوردن چه چیزی مهم‌تر است؟

بعد فرهنگی غذا خوردن

نیازهای انسانی متنوع اند. برخی نیازها منشاء فیزیولوژیک دارند، به این معنا که ریشه این نوع نیاز مربوط به اعضای بدن است. مثلا نیاز به خوردن و آشامیدن که برای تجدید قوای جسمی است. برخی نیازها منشاء روانی دارند مثل نیاز به احترام؛ افراد از نظر روانی نیازمند احترام دیگران به خود هستند. اما حیوانات صرفا دارای نیازهای فیزیولوژیک هستند، حیوانات برای بقا و تجدید انرژی نیازمند خواب، خوراک و سرپناه هستند.

در نحوه ارضای نیازها تفاوت قابل توجهی بین انسان‌ها و حیوانات مشاهده می‌شود. نحوه ارضای نیازهای حیوانی ساده است. اما شیوه ارضای نیازهای طبیعی انسان تا حدودی پیچیده است و دلیل آن نیز این است که نیازهای انسانی دارای تنوع بیشتری است. انسان وقتی می‌خواهد یک نیاز طبیعی خود را بر آورده سازد هم‌زمان با آن نیازها و احساسات روانی خود را نیز برآورده می‌سازد. نمونه بارز آن غذا خوردن است. غذا خوردن که پاسخ به یک نیاز طبیعی و فیزیولوژیک است، با عناصر دیگری مثل زیبایی، اخلاق، آداب و رسوم درهم تنیده است. وقتی دسترخوان پهن می‌شود سعی بر آن است که غذاها با چنان نظم و ترتیبی چیده شود تا دسترخوان منظره زیبا و جالب پیدا کند. وقتی افراد شروع به غذا خوردن می‌کنند، آدابی را رعایت می‌کنند مثلا به گونه خاصی می‌نشینند، لقمه را به شیوه خاصی بر میدارند و.... بنابراین وقتی به نحوه غذا خوردن انسان‌ها توجه می‌کنیم، آن را دارای ابعاد زیبایی و اخلاقی می‌بینیم. این مسائل، به بعد فرهنگی غذا خوردن اشاره دارد.

غذا خوردن در اسلام

در تعالیم مترقی اسلام نیز به بعد فرهنگی غذا خوردن توجه شده است. بایدها و نبایدهایی که در اسلام در ارتباط با غذا خوردن وجود دارد به ابعاد مختلفی چون اصول بهداشتی تغذیه، احکام، اخلاق و آداب غذاخوردن توجه شده است.

اصول بهداشتی تغذیه در اسلام

اصول بهداشتی تغذیه به آن دسته از دستورات اشاره دارد که عمل به آن سبب

سلامتی، شادابی و طول عمر می‌شود. گرچه این اصول بسیار مفصل است اما در این‌جا به بخش‌های کوتاهی از آن‌ها اشاره می‌شود:[1]

۱. قبل از غذا هر دو دست را باید بشویید و بعد از غذا نیز هر دو دست را شسته و با دستمال پاک کنید.

۲. لقمه را کوچک بردارید.

۳. غذا را خوب بجوید.

۴. بعد از غذا خلال نمایید. (اگر چیزی لای دندان‌ها می‌ماند باید آن‌ها را با وسایل خلال دندان مثل نخ یا چوب بیرون آورد.)

۵. در اول و آخر غذا کمی نمک بخورید.

۶. میوه را پیش از خوردن با آب بشویید.

۷. نمک به دلیل آن‌که حاوی مواد القلی است خاصیت ضد عفونی کننده دارد و استفاده اندکی از آن قبل از غذا باعث می‌شود فضای دهن و مجاری گوارشی ضد عفونی گردیده و از بروز بسیاری بیماری‌ها جلوگیری نماید. خلال بعد از غذا به طور قطع برای سلامتی دندان‌ها فوق العاده مفید است. خوب جویدن غذا باعث هضم آسان‌تر غذا شده و رعایت آن به طور مداوم سلامتی را تضمین می‌کند.

فعالیت

در باره اصول بهداشتی غذا خوردن از نظر اسلام بحث کنید!

ارزش‌یابی

۱. چرا نحوه ارضای نیازهای طبیعی انسان‌ها با حیوانات متفاوت است؟

۲. اصول تغذیه به چه چیزی اشاره دارد؟

۳. استفاده نمک بعد از غذا چه فایده دارد؟

کارخانه‌گی

در باره اصول تغذیه تحقیق کرده و ۵ سطر بنویسید!

۱. توضیح المسائل مراجع، ج۲، ص ۶۰۵

درس سی و چهارم

آداب غذا خوردن(۲)

هدف: آشنایی با برخی احکام، اخلاق و آداب غذایی در اسلام

پرسش: فرق اخلاق و احکام در چیست؟

احکام غذایی

احکام غذایی آن دسته از دستوراتی است که در قالب حرام و واجب بیان می‌شود. این احکام در صدد بیان غذاها و نوشیدنی‌های حرام است. این احکام به تفصیل در رساله‌های عملیه آمده است.

اخلاق و آداب غذایی

اخلاق و آداب غذایی شامل آن دستوراتی است که عمل به آن‌ها واجب شرعی نیست اما انجام آن‌ها مطلوبیت دارد. در ذیل به نمونه‌هایی از این آداب اشاره می‌شود:

۱. میزبان پیش از همه شروع به غذا خوردن کند و بعد از همه دست بکشد.

۲. نگاه کردن به‌صورت دیگران در وقت غذا خوردن مکروه است.

۳. آن‌چه بیرون سفره میریزد جمع کند و بخورد ولی اگر در بیابان غذا بخورد مستحب است آن‌چه می‌ریزد برای پرنده‌گان و حیوانات بگذارد.

۴. در اول غذا بسم الله بگوید.

۵. بعد از غذا خداوند عالم را حمد کند.

موارد بالا نمونه‌هایی از آداب غذایی است که در دین اسلام به آن‌هاسفارش شده است. اگر توجه کنید دو دستور اول جنبه اجتماعی دارد و در واقع بیان اخلاق معاشرت با دیگران است. دستور سوم بیان اخلاق محیط زیستی و حمایت از حیوانات و پرنده‌گان وحشی است. اما دو دستور اخیر در روایات زیاد مورد تاکید قرار گرفته است. پیامبر خطاب به حضرت علی فرمودند: « هرگاه شروع به غذا خوردن کردی بسم الله بگو و در پایان غذا الحمدلله بگو؛ دو فرشته که اعمال تو را می‌نویسند از نوشتن حسنات برای تو نمی‌توانند دمی بیاسایند.....»[1] در روایت دیگری آمده است:«هر کسی در وقت خوردن غذا بسم الله بگوید از آن غذا

۱. المحاسن ج : ۲ ص : ۴۵۹

شکایتی نخواهد کرد. (یعنی آن غذا برای او مشکلی خلق نخواهد کرد.)»[1]

خداوند که این نعمت‌های فراوان را به انسان داده شایسته است انسان از خدای متعال به خاطر این نعمت‌ها سپاسگزار باشد. و حداقل به جاآوردن این سپاس‌گزاری، شکر زبانی است.

غذا خوردن گرچه عملی طبیعی است، اما در دین اسلام طبیعی ترین رفتارها نیز با نیت تقرب به خداوند، عبادت می‌شود. اگر غذا خوردن هم با آدابی چون بسم الله گفتن و شکر خدا را به جا آوردن همراه شود

دعای بعد از دسترخوان

الحمدلله رب العالمین، الحمد لله رب الشاکرین، و ان تعدوا نعمت الله لاتحصوها برحمتك یا ارحم الراحمین.

فعالیت

شاگردان در باره فواید رعایت آداب غذایی با هم گفتگو کنند!

ارزش‌یابی

۱. احکام غذایی چیست؟
۲. آداب غذایی چیست؟
۳. سه نمونه از آداب غذایی را نام ببرید!

کارخانه‌گی

شاگردان دعای بعد از دسترخوان را حفظ کنند.

۱. همان، پیشین

درس سی و پنجم

قناعت

هدف: آشنایی با فضیلت قناعت از نظر اسلام

پرسش: قناعت چیست؟

بهداشت روانی

از نظر اسلام کارکردن و تلاش برای کسب روزی حلال واجب است. کار برای راحتی و آسایش اعضای خانواده از نظر شرع مقدس هم‌سان با مجاهد در راه خدا معرفی شده است. رسول خدا قبل از آن‌که به پیامبری مبعوث شود تجارت پیشه بود. این شواهد همه‌گی دلالت بر آن دارد که در اسلام تلاش برای به‌دست آوردن مال بیشتر امری ناپسند نیست.

اما بدون شک امکان بدست آوردن مال بیشتر برای همه‌گان فراهم نیست. در نتیجه افرادی که نمی‌توانند اموال بیشتری بدست آورند، وقتی خود را با بالاتر از خود مقایسه می‌کنند، از نظر روانی ممکن است دچار آشفتگی شده و یا در برخی موارد بگونه ای رفتار کنند که سبب ذلت و خواری آنان گردد. این حالات همگی از عواملی اند که بهداشت روانی افراد را دچار اختلال می‌کند. برای تامین بهداشت روانی این دسته از افراد، اسلام به فضیلت قناعت به عنوان یک راهکار عملی سفارش میکند. در آیه ای از قرآنکریم کلمه حیات طیبه (زنده‌گی پاکیزه و هم‌راه با آرامش) به کار رفته است. ازحضرت علی علیه‌السلام در مورد معنای آن سوال شده و حضرت در جواب فرمود: حیات طیبه همان قناعت است.[1] در واقع سخن حضرت معطوف به این نکته است که اگر فضیلت قناعت بر روح افراد حاکم باشد زنده‌گی شان توام با آرامش خواهد بود و زنده‌گی پاکیزه خواهند داشت.

قناعت چیست؟

قناعت در برابر طمع به کار می‌رود. طمع در اصطلاحِ علمای اخلاق عبارت است از: توقع داشتن در اموال مردم.[2] به این معنا که انسانی به آن چه دارد قانع و راضی نباشد و به مال، مقام و پول دیگران حسرت بخورد. اما قناعت به معنای راضی بودن به آن چه قسمت و روزی انسان است.

قناعت در اصطلاح، عبارت از این است که انسان بیش از هر چیز به خداوند متعال جل‌جلاله متکی بوده و به هرچه در اختیار دارد خشنود باشد و با عزت نفس و آبرومندی به سر برده

---

۱. نهج البلاغه، کلمات قصار، شماره ۲۲۹، ترجمه دکتر آیتی(با تلخیص)

۲. ملا احمد نراقی، معراج السعاده، ص ۲۸۶

و هیچ گاه چشم داشتی به دیگران نداشته و از نداشتن امور مادی و کمبودها اندوه‌گین و حسرت زده نباشد.[1]

قناعت به‌هیچ‌وجه به این معنا نیست که کسی تنبلی و بیکاری پیشه کند و آنگاه مدعی باشد که قناعت میورزد. قناعت به این است که کسی تلاش می‌کند و و به اندازه توان زحمت می‌کشد اما به دسترنج خود راضی است و به مال دیگران چشم نمی‌دوزد.

مبارزه با روح تکدی گری

مهم‌ترین اثر روانی که قناعت در افراد دارد روح استقلال و استغنا است. افراد قانع به خاطر نداری هیچ‌گاه نزد دیگران خود را خوار و حقیر نمی‌کنند. امروز در کشور ما متاسفانه روح تکدی گری حاکم شده است. بسیاری از مردم برای رفع مشکلات خود منتظر کمک‌های خارجی هستند. باید قناعت را به یک فرهنگ تبدیل کنیم تا روح عزت طلبی و استقلال در بین مردم گسترش یابد.

حاتم طایی را گفتند: از خود بزرگ همت‌تر در جهان دیده‌ای یا شنیده‌ای؟ گفت: بلی، روزی چهل شتر قربان کرده بودم امرای عرب را؛ پس به گوشه صحرایی به حاجتی برون رفته بودم، خارکنی را دیدم پشته فراهم آورده. گفتمش: به مهمانی حاتم چرا نروی که خلقی بر سماط او گرد آمده اند؟ گفت:

هر که نان از عمل خویش خورد　　منت حاتم طائـــــــی نبرد

من او را به همت و جوانمردی از خود برتر دیدم.[2]

فعالیت

شاگردان در مورد مفهوم داستان گلستان سعدی باهم‌دیگر گفتگو کنند.

ارزش‌یابی

۱. قناعت چیست؟

۲. قناعت چگونه سبب آرامش روانی می‌شود؟

۳. اگر کسی کار نکند و مالی فراهم نیاورد و آنگاه کم مصرف کند؛ آیا قناعت پیشه کرده است؟

کارخانه‌گی

در باره بهداشت روانی مقاله ای در ۵ سطر بنویسید!

---

۱. غلامحسین رحیمی، اصفهانی، اخلاق اسلامی، ج ۲، ص۱۵۱

۲. گلستان سعدی با تصحیح محمدعلی فروغی، باب سوم،حکایت سیزدهم

درس سی و ششم

بهداشت فردی از نظر اسلام (۱)

هدف: آشنایی با اصول بهداشت فردی از نظر اسلام

پرسش : بهداشت فردی چیست؟

نظافت یکی از مسائلی است که در دین اسلام بر آن تاکید فراوان شده است. نظافت را اگر به ادبیات امروزی آن ترجمه کنیم تقریبا معادل بهداشت فردی می‌شود. بهداشت فردی مجموعه رویه‌ها و روش‌هایی است که برای تأمین سلامتی هر فرد و تمام آحاد جامعه رعایت آن‌ها لازم است. این روش‌ها امروزه بسیار تخصصی شده و در حوزه‌های متنوعی مثل حوزه روانی، فردی و محیطی به کار بسته می‌شود و بناءً از بهداشت فردی، محیطی و روانی ...... سخن به میان می‌آید.

در دین اسلام مجموعه دستوراتی وجود دارد که روش‌هایی را پیشنهاد می‌کند که برای حفظ سلامتی افراد ضروری است. این دستورات دارای ابعاد فردی، اجتماعی و محیطی است. در این درس با بعد فردی این دستورات آشنا می‌شوید. بعد فردی بهداشت شامل بهداشت بدن، لباس و منزل می‌شود.

نظافت: رسول خدا ﷺ فرمود: «هلک المتقذّرون؛ هلاک است آنانی که ناپاک اند.»[۱] یا در روایت معروف دیگری آمده است که پاکیزگی جزء ایمان است.[۲] این روایات در مجموع اهمیت اصل نظافت و پاکیزگی را مورد تاکید قرار می‌دهند. این دستورات کلی اند اما این‌که این پاکیزگی چگونه تحقق می‌یابد در روایات دیگری اشاره شده است.

۱. شستشوی بدن

در ادبیات دینی از شستشوی کامل بدن به عنوان غسل یاد می‌شود. علاوه بر غسل‌های واجب تعدادی غسل‌های مستحب وجود دارد که همگی دلالت بر اهمیت و لزوم پاکیزه‌گی بدن دارد. تعداد این غسل‌های مستحب زیاد است اما جالب توجه این است که بسیاری از این غسل‌ها در برخی مناسبت‌ها سفارش شده است. به عنوان مثال غسل در روز جمعه یکی از غسل‌هایی است که بسیار مورد تاکید واقع شده است. غسل در روز نوروز و غسل در پانزده شعبان، روز عید فطر، روز عید قربان .... مستحب است.[۳] شاید یکی از حکمت‌های آن این است که این روزها جزو اعیاد اسلامی است و افراد در این روزها به دید و بازدید هم‌دیگر می‌روند. بنا بر این لازم است افراد تمیز و پاک باشند.

۲.بهداشت دهان و دندان

بهداشت دهان و دندان به مجموعه روش‌هایی گفته می‌شود که باعث حفظ سلامتی

---

۱. محمدی ریشهری ، میزان الحکمه ،ج ۱۰، ص۹۲

۲. میزان الحکمه، ج ۴، ص ۵۹۷

۳. برای اطلاعات بیشتر می‌توانید به رساله‌های عملیه بخش غسل‌های مستحب مراجعه کنید.

دهان و دندان می‌گردد و در نتیجه سلامتی بدن را به ارمغان می‌آورد. برای تحقق این امر در روایات به دستوراتی چون مسواک زدن، خلال کردن دندان‌ها و استفاده از نمک سفارش شده است. رسول خدا صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «**لولا ان اشقّ علي امّتي لامرتهم بالسّواك مع كلّ صلاةٍ**»[1] اگر این نبود که نمی خواهم بر امتم سخت بگیرم، بدون شک بر آن‌ها مسواک زدن در هر نمازی را واجب می‌کردم. البته از نظر فقهی برای هر نماز مسواک زدن مستحب است. اما پیامبر فرموده اگر واجب می‌بود دشوار بود و لذا این امر مستحب اعلام شده است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در جایی به بیان علت مسواک زدن چنین می‌فرماید: «دندان‌ها در حالی‌که گوهرهای درخشنده ای هستند در اثر جویدن غذا آلوده می‌شوند و بوی دهان تغییر می‌یابد و سبب ایجاد فساد در قوه دماغی می‌گردد. پس وقتی که انسان مسواک می‌کند، فساد از بین می‌رود، و دندان دو مرتبه پاکیزه می‌گردد.»[2]

وهب بن عبدربه می‌گوید: امام صادق علیه السلام را در حال خلال کردن دندان‌ها دیدم؛ به طرف آن حضرت نگاه کردم، فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله دندان‌هایش را خلال می‌نمود و خلال کردن، دهان را خوش بو می‌سازد.»[3] باز هم پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: «**تخلّلوا فانّه من النّظافة و النّظافة من الايمان و الايمان مع صاحبه في الجنّة**»[4]؛دندان‌هایتان را خلال کنید، زیرا خلال کردن دندان از نظافت است، و نظافت از ایمان است و ایمان به همراه صاحبش در بهشت است.»

فعالیت

در مورد بهداشت فردی با هم‌دیگر گفتگو کنید!

ارزش‌یابی

۱. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «............ ؛ هلاک است آنانی که .... اند.»
۲. در چه مناسبت‌هایی غسل کردن مستحب است؟ چرا؟
۳. بهداشت دهان و دندان چیست؟ چند مورد مثال بزنید!

کارخانه‌گی

در باره اهمیت بهداشت فردی مقاله ای در ۵ سطر بنویسید!

---

۱. محمدی ریشهری، میزان الحکمه، ج ۴، ص ۵۹۹
۲. مصباح الشریعه، ص ۱۲۴
۳. بحارالانوار، ج ۶۲، ص ۲۹۱
۴. میزان الحکمه، ج ۴، ص ۵۹۷.

درس سی و هفتم

بهداشت فردی در اسلام (۲)

هدف: آشنایی با اصول بهداشت فردی از نظر اسلام

پرسش: نمونه‌های بهداشت فردی چیست؟

در درس قبلی با بخشی از اصول بهداشت فردی آشنا شدید؛ در این درس برخی دیگر از این اصول مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱. ناخن گرفتن

یکی از سنت‌های شایسته از نظر اسلامی ناخن گرفتن است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «**تَقْلِيمُ الْأَظْفَارِ يَمْنَعُ الدَّاءَ الْأَعْظَمَ**[۱]»؛ گرفتن ناخن‌ها از بزرگ‌ترین بیماری جلوگیری می‌کند.» در روایت دیگری این بیماری‌ها نام برده شده است: **عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ قَالَ تَقْلِيمُ الْأَظْفَارِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ يُؤَمِّنُ مِنَ الْجُذَامِ وَ الْبَرَصِ وَ الْعَمَى**؛ گرفتن ناخن‌ها در روز جمعه انسان را از جذام، پیسی و کوری ایمن می‌سازد.

۲. مرتب کردن موها (شانه زدن)

یکی دیگر از اصول بهداشتی که در اسلام بر آن سفارش شده است مرتب کردن موهاست. به همین دلیل شانه زدن موها بسیار مورد تاکید قرار گرفته است. تا آن‌جا که در روایتی داشتن شانه از لوازم همراه مومن معرفی شده است. از امام موسی کاظم علیه السلام روایت شده است: **لَا يَخْلُو الْمُؤْمِنُ مِنْ خَمْسَةٍ سِوَاكٍ وَ مُشْطٍ وَ سَجَّادَةٍ وَ سُبْحَةٍ فِيهَا أَرْبَعٌ وَ ثَلَاثُونَ حَبَّةً وَ خَاتَمِ عَقِيقٍ**[۲] مومن همواره پنج چیز را با خود دارد: مسواک، شانه، جانماز، تسبیحی با ۳۴ دانه و انگشتر عقیق.

۳. بهداشت منزل و خانه

یکی از عوامل تحکیم کننده سلامتی فرد لزوم رعایت بهداشت در منزل است. بهداشت محیط خانه سبب می‌شود آلودگی‌ها از فضای زندگی دور شده و اعضای خانواده از انواع بیماری‌های ناشی از عدم بهداشت مصون بمانند. امام باقر علیه السلام فرمود: «کنس البیوت ینفی الفقر؛ جارو کردن خانه، فقر و تنگ دستی را از بین می‌برد.»[۳] امام صادق علیه السلام فرمود:

۱. الکافی ج: ۶ ص: ۴۹۰
۲. وسائل‌الشیعه ج: ۶ ص: ۴۵۶
۳ وسائل الشیعه ،ج ،۳ ص ۵۷۱

«**غسل الانَاء و كنس الفناء مجلبةٌ للرّزق**؛ شستن ظروف و جارو کردن پیشگاه خانه، وسیله ی جلب روزی است.»[1] احتمالا معنای این روایات این است که بهداشت محیط خانه سبب دور شدن میکروب‌ها و باکتری‌های موجود در فضای خانه شده و سلامتی انسان تضمین می‌شود و در نتیجه فقر و تنگ‌دستی از انسان دور می‌شود. زیرا بیماری یکی از عواملی است که فقر را به همراه دارد. رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود: «بیت الشّیاطین من بیوتکم بیت العنکبوت؛ خانهٔ شیاطین در خانهٔ شما، لانه عنکبوت است.»[2] به اعتقاد برخی مفسران منظور از شیطان همان میکروب است.

امام علی علیه السلام فرمود: «**لا تؤوا التّراب خلف الباب فانّه مأوي الشيّاطين**؛ خاکروبه را پشت در جای ندهید زیرا آن جایگاه شیطان‌ها است.»[3] به طور قطع خاکروبه خانه‌ها حاوی میکروب هستند و می‌توانند برای سلامتی انسان مضر باشند.

فعالیت

درباره ضرورت بهداشت فردی در گروه‌های سه نفره باهم بحث کنند!

ارزش‌یابی

۱. چرا ناخن گرفتن لازم است؟

۲. ... میفرماید: «**تَقْلِيمُ الْأَظْفَارِ يَمْنَعُ الدَّاءَ الْأَعْظَمَ**؛ گرفتن ... از بزرگ‌ترین ... جلوگیری می‌کند.»

۳. ... فرمود: «کنس البيوت ينفى الفقر؛ ... ، ... را از بین می‌برد.»

کارخانه‌گی

درباره فواید بهداشت محیط خانه ۵ سطر بنویسید!

---

۱. همان
۲. میزان الحکمه، حدیث ۲۰۰۱۹، به نقل از: سنن ابی داود، ج ۴، ص ۵۱
۳. همان، ص ۵۷۴

درس سی و هشتم

کار و تلاش

هدف: آشنایی با دیدگاه اسلام درباره کار و تلاش

پرسش: نظر اسلام در باره تلاش و فعالیت چیست؟

دعا برای روزی

«شخصی باهیجان و اضطراب، به حضور امام صادقعليه‌السلام آمد و گفت: درباره من دعایی بفرمایید تا خداوندجل‌جلاله به من روزی زیاد بدهد، که خیلی فقیر و تنگ‌دستم. امام فرمود: هرگز دعا نمی‌کنم! آن مرد گفت: چرا دعا نمی‌کنید؟! حضرت فرمود: برای این‌که خداوندجل‌جلاله برای این‌کار راه معین کرده است، خداوندجل‌جلاله امر کرده که روزی را پی‌جویی کنید، و طلب نمایید. اما تو می‌خواهی در خانه خود بنشینی، و با دعا روزی را به خانه خود بکشانی!»[۱]

آیا به نظر شما با دعا می‌توان نمره خوب کسب کرد؟ یقینا این‌طور نیست. باید تلاش کرد و زحمت کشید تا ثمره آن را بدست آید.

نابرده رنج گنج میسر نمی‌شود   مزد آن گرفت جان برادرکه کار کرد

قرآن کریم نیز با اشاره به این نکته می‌فرماید: لیس للانسان الا ماسعی[۲]، انسان هر بهره ای را که می‌برد محصول تلاش و کوشش اوست. اگر سعی و تلاش خود فرد نباشد هیچ‌گاه موفقیت دروازه خانه او را نمی‌زند.

بنابراین طبق آیه شریفه موفقیت هر فرد مرهون تلاش خود اوست و اگر کسی بخواهد بدون تلاش در انتظار موفقیت بنشیند از نظر اسلام مردود است. اما برخی افراد به جای تلاش و کوشش راه دیگری در پیش می‌گیرند. در ذیل به نمونه‌های از این بیراهه رفتن‌ها اشاره می‌شود.

تنبلی و تن پروری

تنبلی و بیعاری یکی از عوامل ناکامی است. امام صادقعليه‌السلام می‌فرماید: «**عَدُوُّ الْعَمَلِ الْكَسَلُ**؛ دشمن عمل وکار تنبلی است.»[۳] تنبلی و بی‌حالی انسان را از کارکردن باز می‌دارد و در نتیجه انسان نمی‌تواند از زندہ‌گی خود درست بهره ببرد. امام موسی کاظمعليه‌السلام می‌فرماید: «از تنبلی و اندک رنجی پرهیز کنید، زیرا این دو شما را از بهره‌های دنیوی و اخروی تان باز می‌دارد.»[۴]

---

۱. داستان راستان، ج ۱ص۷

۲. النجم/۳۹

۳. الکافی ج ۵، ص ۸۵

۴. همان.

چنین افرادی هیچ‌گاه در زنده‌گی موفق نمی‌شوند و معمولا بار دوش و سربار دیگران هستند وهر آن‌که باردوش دیگران است منفور و ملعون است. رسول خدا فرمود: **مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ مَنْ أَلْقَى كَلَّهُ عَلَى النَّاسِ**، ملعون است، ملعون است آنکه باردوش مردم است.[1]

اعتقاد به شانس و اقبال

یکی از روش‌های غلط تربیت اجتماعی این است که شانس، بخت، اقبال و سرنوشت را در زنده‌گی خود دخالت دهیم و به این باور باشیم که موفقیت از طریق شانس و بخت رقم می‌خورد. نظام آفرینش بر اساس قانون علت و معلول بنا شده است؛ به این معنا که هیچ چیز در این عالم بر اساس تصادف رخ نمی‌دهد. موفقیت تنها یک علت دارد و آن‌هم تلاش و کوشش است. چیزی به نام شانس و اقبال در موفقیت آدم‌ها تاثیر گذار نیست. شاگردی که خوب درس نمی‌خواند وقتی ناکام می‌ماند، برای آن‌که از سرزنش وجدان خود و ملامت دیگران فرار کند، می‌گوید بدشانسی آوردم.

تعویذ، فال و گشایش بخت این‌ها همه‌گی دام‌هایی اند که افراد را از کار و تلاش باز می‌دارد و یک باور دروغین را برای رسیدن به موفقیت به‌وجود می‌آورد. اگر خود ما تلاش نکنیم هیچ عامل دیگری نمی‌تواند موفقیت ما را تضمین کند. ناصر خسرو بلخی می‌گوید:

نکوهش مکـــن چرخ نیلوفــری را   برون کن زسر باد خیـــره سری را
تو خود چون کنی اختر خویـش را بد   مـدار از فلک چشم نیک اختری را
درخت تو گـــر بار دانش بگیـــرد   بزیر آورد چــــرخ نیلــوفری را

فعالیت

شاگردان درباره بخت و اقبال با هم‌دیگر گفتگو کنند!

ارزش‌یابی

۱. .... می‌فرماید: «...............؛ دشمن ....، .... است.»
۲. چرا شانس نمی‌تواند برای ما موفقیت بیاورد؟
۳. ..... فرمود: خداوندﷻ امر کرده که .... را پی‌جویی کنید، و طلب نمایید. اما تو می‌خواهی ....، و با .... روزی را به خانه خود بکشانی !»

کارخانه‌گی

شعر ناصر خسرو بلخی را به دقت بخوانید ودرباره معنای آن ۴ سطر بنویسید!

۱. کافی ،ج ، ۴ ص۱۲

احترام به والدین

هدف: آشنایی با مقام پدر و مادر در اسلام

پرسش: راه حل اختلاف بین والدین و فرزندان چیست؟

فاصله نسلی

یکی از معضلاتی که بسیاری از خانواده‌ها با آن روبرو هستند، کشمکش و تعارض بین والدین و فرزندان است. محققان اجتماعی این اختلافات و تعارض را **فاصله نسلی** می‌نامند. فاصله نسلی به این معنا است که بین نسل اول (پدر و مادر) و نسل دوم (فرزندان) فاصله ایجاد می‌شود. این فاصله برخی اوقات از نظر نگرشی پدید می‌آید. معمولا در خانواده‌هایی که پدر و مادر بی‌سواد هستند، نسبت به مسائل پیرامون خود نگاه خاصی دارند. فرزندان چه دختر و چه پسر وقتی به مکتب می‌روند چیزهای جدیدی را می‌آموزند و دیدگاه شان نسبت به بسیاری از مسائل تغییر می‌کند. در نتیجه ممکن است اختلافاتی بین شان ایجاد شود. پدر و مادر به علت بالا بودن سن شان از رسانه‌ها مثل رادیو و تلویزیون کمتر تاثیر می‌پذیرند. اما فرزندان چیزهایی را مثل مد لباس از تلویزیون فرا می‌گیرند. در این موارد ممکن است پدر و مادر آن‌ها را نپسندند.

راه حل

در چنین مواردی راه حل چیست؟ البته هیچ‌گاه نباید این انتظار را داشت که این اختلافات به طور کامل از بین برود. بخشی از راه حل‌ها به والدین بر می‌گردد و بخش دیگر آن به فرزندان. اما همان‌طوری که می‌دانیم ارائه راه حل برای والدین در جامعه ما به دلیل بیسوادی شان، ممکن است خیلی راه‌گشا نباشد. بنابراین راه حل اختلافات بین والدین و فرزندان در جامعه ما باید بیشتر ناظر به فرزندان باشد. باید فرزندان با والدین شان کوتاه بیایند و مرتبا تقصیر را گردن والدین نیندازند.

سپاسگزاری از والدین: فرزندی وقتی می‌بیند پدر و مادرش با او به گونه ای رفتار می‌کند که او شاید آن را نپسندد اما فرزند نباید فراموش کند که پدر و مادرش برای او زحمات زیادی کشیده است.

در قرآن کریم درچندین آیه سپاسگزاری والدین به عنوان یک دستور آمده است: «وَ وَصَّيْنَا الْإِنْسانَ بِوالِدَيْهِ ......أَنِ اشْكُرْ لي وَ لِوالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصيرِ؛ و انسان را در باره پدر و مادرش سفارش کردیم که شکر گزار من(پروردگار) و پدر و مادرت باش، که بازگشت(همه) به سوی من است.»[1] شکر و سپاس‌گزاری از والدین در برابر کاری است که آن‌ها برای فرزندان شان انجام داده اند. روایتی که در ذیل می‌آید بیانگر همین نکته است: از امام

۱. لقمان:۱۴

سجاد﷣ نقل شده است: حق مادر این است که بدانی او تو را در جایی حمل کرده که هیچ کسی حاضر نیست کسی دیگری را آن‌جا تحمل کند، به تو از ثمره جانش داده که هیچ کسی این کار را برای کس دیگری نمی‌کند،با تمام وجود برای تو وقت گذاشته، باکی نداشته از این‌که خود گرسنه بماند و به تو غذا بدهد، خود تشنه سر کند و به تو آب دهد، خود برهنه باشد و تو را بپوشاند، خود زیر آفتاب بماند تا تو را زیر سایه نگهدارد، شب تا صبح به خاطر تو بیدار مانده، در سرما و گرما برای تو وقت گذاشته، پس تو نمی‌توانی شکر او را به جا آوری جز با یاری و توفیق خداوند. اما حق پدرت اگربدانی که او ریشه توست، اگر او نبود تو نبودی، پس هر آن‌چه مایه خرسندی تو را فراهم می‌کند بدان که پدرت اصل نعمت بر توست. پس خدا را حمد و سپاس کن بر مقدر کردن این نعمت بر تو ؛ و توانی جز با همکاری او نیست.»[1]

روشن است که مقصود از سپاس‌گزاری و تشکر از والدین تنها تشکر زبانی نیست بلکه مقصود احترام قلبی و عملی و قیام به ادای حقوق ایشان است.

نیکی به والدین: مفهوم نیکی بالاتر از شکر است. شکر در واقع نوعی پاداش دهی متقابل است اما نیکی این است که به کسی رفتار خوب کنیم، بدون آن‌که چشم‌داشتی داشته باشیم. مثل امانت داری را که بدون کدام چشم‌داشت انجام می‌دهیم با پدر و مادر نیز بدون چشم‌داشت نیکی کنیم.

پیامبر بزرگ اسلام ﷺ می‌فرماید: خداوند ﷻ برای سه چیز برای هیچ کس اجازه نداده آن را ترک کند: ۱. نیکی نسبت به پدر و مادر؛ چه نیکو کار باشند یا فاجر، وفای به عهد برای نیکو کار و بدکار و ادای امانت برای نیکو کار و فاجر.»[2]

فعالیت

شاگردان با همکاری معلم در باره فاصله نسلی بیشتر صحبت کنند.

ارزش‌یابی

۱. سپاسگزاری از والدین به چه معناست؟
۲. فرق نیکی با سپاسگزاری چیست؟
۳. فاصله نسلی به چه معناست؟

کارخانه‌گی

درباره حل اختلافات بین فرزندان و پدر و مادر از بزرگان فامیل پرس وجو کنید و نتیجه آن را در کتابچه‌های تان بنویسید!

---

۱. نورالثقلین ، ج ۳ ص ۱۵۰
۲. تفسیر نورالثقلین ، ج ۳ ص ۱۵۰

مشورت

هدف: آشنایی با جای‌گاه و فواید مشورت از نظر اسلام
پرسش: آیا مشورت در زنده‌گی لازم است؟

تکروی ممنوع!

تکروی و استبداد به رأی یک پدیده منفی است و مانع رشد و ترقی فرد و جامعه می‌شود. استبداد به رأی حالتی است که فرد از نظر روانی احساس می‌کند از مشورت و راهنمایی دیگران بی‌نیاز است. این حالت از نظر اسلام نیز امری ناپسند تلقی شده است. در اسلام، همه‌گان به مشورت و شریک ساختن نظرات دیگران در تصمیمات خود سفارش شده است.

یکی از سوره‌های قرآن کریم به‌نام "شوری" است. خداوند جل جلاله در این سوره می‌فرماید: «امت اسلامی امور خود را با مشورت انجام می‌دهند.»[1] در سوره آل عمران خداوند جل جلاله به پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم دستور می‌دهد که با مردم مشورت نماید.[2]

ابن عباس میگوید: وقتی آیه فوق نازل شد رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: «آگاه باشید، خدا و رسولش از مشورت با مردم بی نیازند، لکن خداوند مشورت را برای امتّ من، رحمت قرار داده است. پس هرکس مشورت کند، کمالی بر او افزوده می‌شود، و اگر ترک کند از گمراهی محفوظ نیست.»[3]

چرا مشورت کنیم؟

مشورت فواید و کارکردهای مثبت زیادی دارد در ذیل به اختصار به مواردی اشاره می‌شود:

۱. تصمیم گیری بهتر

یکی از فواید مشورت این است که فرد مشورت خواه با طرح‌ها و اندیشه‌های دیگران آشنا می‌شود و این مساله کمک می‌کند تا بهتر تصمیم بگیرد. مولانا جلال الدین بلخی می‌گوید:

مشورت کن با گروه صالحان — بر پیمبر امر (شاورهم) بدان
(امرهم شوری) برای این بود — کز تشاور سهو و کژ کمتر رود

۱. شوری، آیه ۳۸
۲. آل عمران ، آیه ۱۵۹
۳. تفسیرالدرالمنثور، ج ۲، ص ۹۰

این خردها چون مصابیح انوراست   بیست مصباح از یکی روشنتر است

۲. ایمنی از خطا و پشیمانی

بعد از این‌که افراد به مشورت می‌پردازند راه حل‌های مختلف سنجیده می‌شود و در نتیجه بهترین راه حل ممکن می‌رسند. به این ترتیب تصمیم گرفته شده کمتر دچار اشتباه می‌شود. امیر مؤمنان عليه السلام می‌فرماید: «**شاوِرْ ذَوِی الْعُقُولِ تَأمَنِ الزَّلَلَ وَ النَّدَمَ**»[1] اگر با خردمندان مشورت کنید از خطا و پشیمانی در امان خواهید شد.

با چه کسانی مشورت کنیم؟

با چه کسانی باید مشورت کنیم؟ پیامبر بزرگوار اسلام صلی الله علیه و آله می‌فرماید: **الْحَزْمُ أَنْ تَسْتَشِيرَ ذَا الرَّأْيِ وَ تُطِيعَ أَمْرَهُ وَ قَالَ ص إِذَا شَاوَرَ عَلَيْكَ الْعَاقِلُ النَّاصِحُ فَاقْبَلْ وَ إِيَّاكَ وَ الْخِلَافَ عَلَيْهِمْ فَإِنَّ فِيهِ الْهَلَاكَ**[2] دوراندیشی این است که از صاحب فکر و اندیشه مشورت بخواهید و به آن‌چه مشورت داده عمل کنید، اگر خردمند خیرخواه مشورت داد، آن را بپذیرید و از مخالفت با نظر آن‌ها پرهیز کنید که مایه هلاک است.

فعالیت

شاگردان در باره فواید مشورت باهم‌دیگر گفتگو کنند.

ارزش‌یابی

۱. استبداد به رای چیست؟

۲. فواید مشورت را نام ببرید!

۳. با چه کسانی باید مشورت کرد؟

۴. .... عليه السلام می‌فرماید: «......................؛ اگر با .... مشورت کنید از .... در امان خواهید شد.

کارخانه‌گی

در باره روش درس خواندن با شخص با اطلاعی مشورت کرده و نتیجه را در کتابچه‌های تان بنویسید!

۱. شرح غرر الحکم، ج ۴، ص ۱۷۹

۲. مستدرک‌الوسائل، ج ۸، ص ۳۴۴

درس چهل و یکم

هم‌یاری

هدف: آشنایی با اهمیت تعاون از نظر اسلام

پرسش: تعاون چیست؟

هم‌یاری

یکی از سنت‌های پسندیده در جامعه سنت تعاون و هم‌یاری است. این سنت از نظر اسلام نیز مورد تاکید قرار گرفته است. خداوند ﷻ در قرآنکریم می‌فرماید: «**و تعاونوا علی البرّ و التّقوی ولا تعاونوا علی الاثم و العدوان**»[1] و در نیکوکاری و پرهیزگاری با یک‌دیگر همکاری کنید و در گناه و تعدی دست‌یار هم نشوید. از آیه کریمه چنین بدست می‌آید که هم‌یاری باید در جهت صلاح و نیکی باشد. اگر کسی دیگری را به سمت رفتن به ضلالت و گمراهی کمک کند از نظر اسلام مرتکب کاری ناپسند و غیر شرعی شده است.

حال سوال این است که چه چیزی مصداق تعاون و هم‌یاری است؟ در اسلام اصول زیادی وجود دارد که تعاون و هم‌یاری را افاده می‌کند. در این‌جا به مواردی از این اصول اشاره می‌شود.

۱. قرض الحسنه

یکی از اصول مربوط به تعاون موضوع قرض الحسنه است. در فضیلت قرض الحسنه در قرآنکریم نیز اشاره شده و روایات زیادی بر آن تاکید ورزیده است. قرض الحسنه مال یا پولی است که شخصی به شخص دیگری برای بهره بردن از آن می‌دهد با این شرط که شخص گیرنده بعد از مدتی عین همان پول یا مال را بدون افزوده به شخص دهنده واپس دهد. این اصل بدون شک یکی از مصادیق بارز تعاون است. حضرت محمد ﷺ می‌فرماید: «الصّدقه بعشر، و القرض بثمانیه عشر، (ثواب) صدقه ده برابر و ثواب قرض دادن هجده برابر است.»[2] در روایت دیگری از پیامبر آمده است: «**من شکا إلیه أخوه المسلم فلم یقرضه حرّم الله علیه الجنّه یوم یجزی المحسنین**». هر کس که برادر مسلمانش (از فقر) نزد او شکایت کند و به او قرض ندهد؛ در آن روز که خداوند ﷻ به نیکوکاران پاداش می‌دهد، خداوند بهشت را بر او حرام خواهد کرد.»[3]

---

۱. مائده/۲

۲. وسائل ، ج۱۱ ، ص۵۴۶

۳. ثواب‌الأعمال ، ص ۳۴۱

حمایت از قشر آسیب دیده

راه‌کارهایی که دولت‌ها برای حمایت از قشر محروم جامعه اعمال می‌کند، اصطلاحا سیاست‌های حمایتی نامیده می‌شود. دولت این سیاست‌های حمایتی را از طریق وضع تسهیلات برای اقشار آسیب دیده جامعه اعمال می‌کند. اسلام تنها دولت را موظف به حمایت از طبقه محرومان نمی‌داند بلکه مردم را نیز به حمایت از طبقه محروم جامعه تشویق می‌کند. زکات و صدقه دو نمونه از آن است.

۱. زکات: امام رضا(ع) می‌فرماید: «علت وجوب پرداخت زکات آن است که خداوند متعال، افراد صحتمند را به رسیدگی به کارهای مردمان زمین‌گیر و گرفتاران مکلف ساخته است.»[۱] افرادی که تمکن مالی دارند با شرایط خاصی بر آن‌ها واجب است که مال خود را به عنوان زکات به فقرا بدهد.[۲]

۲. صدقه: صدقه دادن در روایات زیاد مورد تاکید قرار گرفته و ثواب و آثار زیادی برای آن ذکر شده است. نکته اخلاقی که در مورد صدقه وجود دارد این است که وقتی که به افراد صدقه داده می‌شود باید به گونه ای باشد که آبروی او حفظ شود. در روایتی آمده است: «**الصدقه بالسر والله افضل من الصدقه فی العلانیه**؛ به خدا قسم صدقه در پنهانی بهتر از صدقه در منظر عموم مردم است.»

فعالیت

شاگردان در باره انواع همیاری با هم‌دیگر گفتگو کنند!

ارزش‌یابی

۱. ضرورت تعاون را بیان کنید!
۲. نمونه‌های همیاری را نام ببرید!
۳. قرض الحسنه را تعریف کنید!
۴. «........................؛ به خدا قسم .... بهتر از .... در منظر .... است.»

کارخانه‌گی

در باره یکی از شکل‌های هم‌یاری مقاله ای در ۵ سطر بنویسید!

۱. عیون أخبار الرضا ،ج ۲،ص۸۹
۲. موضوع زکات در بخش فقه به تفصیل مورد بحث واقع میشود .در اینجا به همین حد اکتفا میشود.